משחק הפוליטיקה

מי מבין היטב שהכל משחק – המשחק שנתלבש בכל דור בלבושים אחרים



כל הזכויות שמורות

שלום לאנגסאם

845-274-3516

shalomlangs@gmail.com

פתיחה כללית

הספר הזה נכתב מתוך נקודה אחת פשוטה, אך לא נוחה:
העולם שבו אנו חיים אינו מתנהל לפי הסיפורים שהוא מספר על עצמו.

בכל דור בני אדם מאמינים שהם חיים בתוך מסגרת מתוקנת יותר מן העבר.
פעם זו הייתה חרב וסדר,
אחר כך קדושה ושליחות,
אחר כך מדינה ולאום,
ובדורנו חוק, משפט, זכויות, ומוסדות.

בכל פעם נדמה היה שהכוח סוף־סוף הוכנס למסגרת,
שהוא רוסן, הוגבל, נעשה מוסרי.
ובכל פעם, בדיעבד, התברר דבר אחד:
הכוח לא נעלם.
הוא רק החליף לבוש.

הספר הזה אינו עוסק בפוליטיקה במובנה הצר.
לא מפלגות, לא אידיאולוגיות, ולא חדשות.
הוא עוסק בשאלה עמוקה יותר:
כיצד מתקבלות הכרעות מחייבות בעולם שבו כולם מדברים בשם צדק.

בכל מקום שבו יש הכרעה שמחייבת גם את מי שאינו מסכים,
בכל מקום שבו יש מחסור, תלות, וסמכות,
שם מתקיימת פוליטיקה.

בין אימפריות,
בין מדינות,
בין מוסדות,
בין קהילות,
ובין בני אדם בתוך ביתם.

הספר בנוי משלשה חלקים, שכל אחד מהם מאיר את אותה מציאות מזווית אחרת.

החלק הראשון מביט לאחור, אל ההיסטוריה.
לא כדי לספר מה היה, אלא כדי לחשוף דפוס.
כיצד שיטות, אימפריות, ומערכות,
נפלו לא מפני שחסרו כוח,
אלא מפני שהאמינו בלבוש שכבר התרוקן.
כאן נפרשים מאבקים בין חוק לכוח,
הגינוי של ריבונות בשם צדק,
והאופן שבו שיטות שלטון שונות דיברו על מוסר,
בעוד שבפועל עסקו תמיד בחלוקת כוח.
מן הרפובליקה הרומית ועד האו״ם,
מן האימפריה העות׳מאנית ועד ברית המועצות וסין,
ההיסטוריה חוזרת שוב ושוב על אותו שיעור.

החלק השני יורד מן ההיסטוריה אל החיים עצמם.
כאן מתברר שהפוליטיקה איננה נחלת מדינות בלבד.
אותו משחק של כוח, ניסוח, והכרעה,
פועל גם במוסדות, בקהילות, בפרנסה, ובמשפחה.

החוק אינו רק חוק,
המשפט אינו רק משפט,
והשפה אינה רק תיאור.
הם כלים.
ובידי מי שיודע להשתמש בהם–
הם נעשים זרוע של כוח.
בחלק זה מתברר שהמאבק אינו בין טובים לרעים,
אלא בין מאמינים למבינים,
בין מי שחי בתוך המסגרת כאילו היא אמת מוחלטת,
לבין מי שרואה אותה כלבוש.

החלק השלישי פורס יריעה ארוכה של זמן.
אלף שנים של חילופי לבושים.
סדר, קדושה, אימה, נאמנות, מרחב, מדינה, מסחר, לאומיות, מערכת, חוק.
כאן מתברר שהוויכוחים משתנים,
המילים מתחלפות,
אבל המנגנון נשאר אותו מנגנון.
מי שמבין את הלבוש של זמנו – פועל.
ומי שנשאר נאמן ללבוש שכבר נשחק – נמחץ.

הספר אינו מבקש ללמד כיצד לפעול,
ואינו מציע פתרונות.
הוא גם אינו מבקש להפוך את הקורא לציני או לאלים.

הוא מבקש דבר אחד בלבד:
להפסיק לחיות בעיוורון.

מי שמאמין שהכוח כבר נעלם,
מגלה ברגע האמת שאין מי שיגן עליו.
ומי שמבין שהכוח תמיד כאן,
לפחות יודע באיזה עולם הוא חי.

זה איננו ספר של נחמה.
זה ספר של ראייה.
ומי שנכנס אליו עד הסוף,
לא יוצא ממנו עם דעה חדשה,
אלא עם עיניים אחרות.

–

הספר הזה אינו נכתב בשביל "קהל" רגיל. הוא גם לא נכתב בשביל מנהיגים, ולא בשביל מתנגדים להם. הוא נכתב בשביל אדם אחד מסוים, שחוזר ומופיע בדורות שונים, במקומות שונים, בלבושים שונים.

זה האדם שכבר אינו שייך לא למחנה המאמינים ולא למחנה הציניים. הוא אינו מאמין שהמערכת טובה, ואינו נהנה לומר שהיא רעה. הוא אינו מחפש להצדיק כוח, ואינו מתמסר לאשליה שהכוח נעלם. הוא פשוט רוצה לראות.

מי שקורא את הספר הזה פעם אחת, מבין רעיונות. מי שקורא אותו פעם שנייה, מתחיל לזהות דפוסים. אבל מי שחי עם הספר, מי שחוזר

אליו שוב ושוב, הוא מי שמתחיל לזהות את עצמו בתוכו. לא כדמות, אלא כמצב נפשי.

זה אדם שהיה קרוב למוקדי הכרעה, או לפחות ראה אותם מקרוב. לא בהכרח נשיא או שר, אלא מי שישב בוועדות, בהנהלות, במסגרות שבהן דיברו יפה והכריעו בשקט. מי שראה איך מילים עוברות, איך ניסוחים קובעים, איך מי שמאמין נשחק, ואיך מי שמבין שורד בלי לומר מילה.

זה גם אדם שחי חיי קהילה, משפחה, עבודה, ויום אחד הבין שהפוליטיקה אינה מתחילה במדינה, אלא הרבה קודם. במוסד, בוועד, בתקנון, בשיחה סגורה. אדם שהבין שהמשחק אינו רע, אלא עיוורון אליו הוא המסוכן.

הספר הזה יקר לאנשים שנפגעו מן האמונה, אבל לא הפכו למרירים. אנשים שראו איך צדק מנוסח נגדם, איך חוק מופעל עליהם, ואיך מי שמדבר יפה מנצח את מי שחי נכון. ובכל זאת, הם לא איבדו את הרצון להיות בני אדם.

זה גם ספר של פרישה פנימית. לא בריחה מן העולם, אלא עמידה שקטה בתוכו. מי שכבר לא צריך לצעוק, לא לשכנע, לא להוכיח. מי שמוכן לשלם את המחיר של ראייה מפוכחת, גם אם היא לא נותנת לו כוח, ולא נותנת לו נחמה.

ולכן, מי שהיה קורא את הספר הזה פעם אחר פעם וחי עמו, הוא לא מקרון, לא פוטין, לא טראמפ, ולא נשיא סין. וגם לא מתנגדיהם. אלא

אותו אדם שכולם צריכים אותו, אבל אף אחד מהם לא רוצה שיהיו רבים כמותו.

זה אדם שיודע שהמשחק לא ייגמר, אבל גם יודע שאסור לו לשקר לעצמו. אדם שמוכן לחיות בעולם של כוח, בלי להיכנע לו מבפנים, ובלי להתייפייף מולו. אדם שצריך ספר כזה לא כדי לדעת מה קורה בעולם, אלא כדי לא לאבד את עצמו בתוכו.

תוכן הענינים

שער הראשון: היסטוריה של הפוליטיקה החוזרת על עצמה

הבנת הפוליטיקה

רוצים להבין את הפוליטיקה של היום, לא דרך חדשות ולא דרך סיסמאות,
לא דרך ימין ושמאל, ולא דרך ויכוחים מוסריים,
אלא דרך המציאות עצמה כפי שהיא פועלת בפועל–
כדאי לקחת מוסד אחד, כללי, מרכזי, כזה שכולם מתנקזים אליו,
ושם לראות מה באמת קורה.

ניקח את האו״ם.

לא מפני שהוא חזק, אלא מפני שהוא מרכזי.
לא מפני שהוא מכריע, אלא מפני ששם סובב המשחק כולו.
שם נפגשים חוק, מוסר, דיבור, אינטרסים, צביעות, כוח, וחולשה–
בצורה הכי נקייה, הכי גלויה, והכי מכוסה בעת ובעונה אחת.

האו״ם נולד מתוך טראומה.
העולם נשרף, מיליונים נטבחו, והאנושות ביקשה לעצמה הבטחה:
שזה לא יקרה שוב.
לא עוד כוח גס.
לא עוד הכרעה בחרב.
לא עוד כל דאלים גבר.

ובשביל זה נבנה מוסד.
עם שפה מוסרית.
עם חוק בינלאומי.
עם זכויות אדם.
עם מנגנונים, ועדות, מועצות, והחלטות.

אבל כאן בדיוק מתחילה הפוליטיקה של זמננו.

לא ביטול הכוח – אלא החלפת הלבוש שלו.
לא ביטול המשחק – אלא העברתו מזירה גלויה לזירה עטופה בשפה.
כל דאלים גבר, אבל במסכה אחרת.

כי בפועל, האו״ם איננו מכריע.
הוא אינו מונע מלחמות.
הוא אינו אוכף חוק.
הוא מעניק לגיטימציה, מסמן, מדבר, מגנה–
והכוח האמיתי פועל במקביל, מסביב, ולעיתים דרכו.

מי שמבין את זה מוקדם, משתמש במוסד.
מי שמאמין שהמוסד עצמו הוא הכוח, נשאר מאחור.

וכאן נולדת הפוליטיקה של דורנו.

יש שחקנים שמאמינים באמת.
מאמינים בחוק.
מאמינים בשפה.
מאמינים שאם יאמרו נכון, אם ינוסחו מדויק, אם יהיו בצד הצודק–
המציאות תתיישר.

ויש שחקנים אחרים.
שלא בהכרח רעים יותר,
אבל מאמינים פחות.
הם מבינים שהכול משחק.
שהשפה היא כלי.
שהחוק הוא זירה.
ושהמוסר, פעמים רבות, הוא מסך.

והם יודעים לשחק.

לא לשחק בצעקה,
לא לשחק בפרובוקציה מיותרת,
אלא לשחק טוב.
בסבלנות.
בפרשנות.
בהמתנה.
בהזזת מסגרות לאט־לאט, עד שיום אחד מגלים שהמציאות השתנתה–
בלי שהוכרזה שום הכרעה.

אם רוצים להבין את זה באמת,
כדאי להסתכל רגע על עולם הביזנס.

שם איש אינו מתבייש לומר את האמת.
מי שלא מתחדש – נופל.
מי שחי על הצלחות ישנות – קורס.
מי שאינו מזהה בזמן שהשוק השתנה – נקבר חי.

באים חדשים.
מתבוננים בכל חולשה שלך.
בכל הרגל ישן.
בכל קיבעון.
ובשקט, בלי רעש, בלי דרמה–
מוציאים אותך מן המשחק.

זהו עולם התחרות של ימינו.

ואם כך בביזנס,
למה אנשים מתעקשים לא להבין שכך בדיוק פועלות מדינות.
למה הם ממשיכים לדבר כאילו העולם הוא מוסר ומילים,
בזמן שהשחקנים החזקים כבר באמצע תהליך לקבור אותם–
באמצעות החוק שלהם,
השפה שלהם,
והאמונה התמימה שלהם.

הספר הזה אינו בא לנחם.
ואינו בא לחזק צד כזה או אחר.
הוא בא לומר בפשטות:
כך נראית הפוליטיקה של היום.

לא חרב.
לא קדושה.
לא אידיאולוגיה גלויה.

אלא משחק מתוחכם,
שבו מי שמאמין שהכול אמת–
ומסרב לראות שזה משחק–
הוא השחקן החלש ביותר על הלוח.

ומכאן והלאה,
הספר ינסה לעשות דבר אחד בלבד:
לקרוע את המסכה.
ולהראות, בלי עידון ובלי פחד,
איך כל דאלים גבר פועל בדורנו–
בשם החוק,
בשם המוסר,
ובשם הסדר.

הכוח מחליף צורה

הספר הזה נכתב כדי לומר דבר פשוט, בלי עטיפות ובלי חכמות:
העולם שאנו חיים בו איננו כפי שהוא מוצג.

לא מפני שיש קנוניה נסתרת,
ולא מפני שכל האנשים רעים,
אלא מפני שכוח אינו נעלם – הוא רק מחליף צורה.

רוב בני האדם חיים בתחושה שהמציאות היום מתוקנת יותר מאי־פעם.
יש חוקים.

יש מוסדות.
יש שפה של זכויות, ערכים, מוסר, ושקיפות.
נדמה שהכוח הוכנס למסגרת, הוגבל, רוסן.

אבל בפועל, הכרעות מתקבלות כל הזמן.
החלטות שמחייבות מיליונים.
והשאלה הפשוטה היא:
מי באמת קובע אותן.

הספר הזה לא עוסק בדעות פוליטיות.
הוא לא בעד ולא נגד מדינה מסוימת, מנהיג מסוים, או שיטה מסוימת.
הוא עוסק בדבר אחד בלבד:
איך פועל הכוח בעולם שבו מדברים כאילו הוא כבר לא קיים.

בכל דור בני אדם חיו בתוך מסגרת שנראתה להם אמת.
לא דעה, לא השקפה – אמת.
מי שחי בתוך המסגרת לא הרגיש שהוא משחק,
אלא שהוא חי את המציאות עצמה.

בימי הביניים האמת הייתה חרב וסדר.
מי שהגן – שלט.
בדורות אחרים האמת הייתה קדושה ושליחות.
אנשים מתו בשם רעיונות, לא מתוך ציניות אלא מתוך אמונה.
בדור הלאומיות האמת הייתה מדינה וזהות.
ובדור שלנו האמת נקראת חוק, מערכת, נורמה, ולגיטימציה.

ובכל פעם, בדיעבד, התברר דבר אחד:
הכוח לא נעלם.
הוא רק לבש צורה חדשה.

הבעיה מתחילה כאשר אנשים מאמינים שהמסגרת ניטרלית.
שהחוק הוא רק חוק.
שהשפה רק מתארת.
שהמערכת רק מנהלת.

ברגע שמאמינים בזה, מפסיקים לראות איך דברים באמת מוכרעים.
מי שאינו רואה את המשחק,
אינו יוצא ממנו.
הוא רק משתתף בו בלי לדעת מה נעשה בו.

לכן הספר הזה מתחיל בהיסטוריה.
לא כדי ללמוד מה היה פעם,
אלא כדי לראות דפוס שחוזר שוב ושוב:
מערכות שנבנו כדי לרסן כוח,
והפכו לזירה שבה כוח פועל בלי להיקרא בשמו.

ומשם הספר מתקרב בהדרגה.
מן האימפריות אל האו״ם.
מן האו״ם אל מדינות ההווה.
ומן המדינות אל המוסדות, הקהילות, המשפחות,
ועד לאדם הפרטי.

כי אותו דבר שפועל בין מדינות,
פועל גם בין בני אדם.
רק בשקט גדול יותר.

הספר הזה אינו מבקש להפוך את הקורא לציני.
ואינו מבקש ללמד אותו כיצד לשחק.
הוא מבקש דבר אחד בלבד:
להפסיק לחיות בעיוורון.

מי שיקרא את הספר הזה ויבקש נחמה,
לא ימצא אותה כאן.
מי שיקרא אותו ויבקש לראות,
יגלה שהעולם אינו מתוקן יותר,
אלא מתוחכם יותר.

ומכאן ואילך,
הבחירה איננה אם יש משחק,
אלא אם אתה יודע באיזה משחק אתה כבר נמצא.

המאבק הבלתי-נגמר – חוק מול כוח

יש סיפור אחד שבני אדם מספרים לעצמם שוב ושוב,
ובכל דור הם בטוחים שהפעם הוא אמת.
זהו הסיפור על כך שהחוק ניצח את הכוח.

פעם החרב שלטה,
ואז בא החוק.
פעם המלך הכריע,
ואז באה החוקה.
פעם השררה הייתה גלויה,
ואז באו זכויות, בתי משפט, מוסדות, ונורמות.

וכמעט בכל דור אנשים אמרו:
עכשיו זה אחרת.
עכשיו הכוח נכנס למסגרת.
עכשיו אין מקום לשרירות.

אבל ההיסטוריה, לכל אורכה, אומרת דבר אחר לגמרי.

החוק והכוח אינם שני עולמות.
הם שני צדדים של אותו דבר.
והמאבק ביניהם איננו מאבק שבו אחד מנצח והשני נעלם,
אלא מאבק שבו הכוח מחפש כל פעם לבוש חדש,
והחוק רודף אחריו באיחור.

החוק לעולם מגיע אחרי הכוח.
הוא אינו יוצר מציאות,
הוא מסדיר מציאות שכבר נוצרה.

כוח פועל.
חוק מסביר בדיעבד.

כך היה תמיד.

בימי קדם הכוח היה פיזי.
מי שהיה חזק יותר – שלט.
החוק לא ריסן אותו,
הוא רק קבע סדר בתוך השליטה:
מי יורש, מי חייב, מי מוגן.

אחר כך הכוח לבש צורה של קדושה.
אל, שליחות, אמת מוחלטת.
החוק הדתי לא ביטל את הכוח,
אלא קידש אותו.
הוא נתן לו שפה.

בשלב הבא הופיע הכוח המדינתי.
צבא, גבולות, ריבונות.
חוקי המדינה לא נועדו לעצור את המדינה,
אלא לארגן אותה.
מי שקבע את החוק – כבר היה חזק.

בדורות מאוחרים יותר הופיע הכוח הכלכלי.
כסף, מסחר, שווקים.
החוק הכלכלי לא עצר את בעלי ההון,
אלא הגדיר את כללי המשחק ביניהם.
מי שלא החזיק בכוח – נדרש להתאים את עצמו.

ובדור שלנו, הכוח לבש את הלבוש המתוחכם ביותר:
כוח משפטי, כוח מוסדי, כוח נרטיבי.

לא מי שמכה – שולט.
אלא מי שמגדיר מה מותר להכות.
לא מי שכופה – שולט.
אלא מי שמגדיר מה נחשב כפייה.

בתי משפט, חוקים בינלאומיים, ועדות, רגולציות–
כולם מוצגים כמי שעומדים מעל הכוח.
אבל בפועל, הם פועלים כל עוד יש מאחוריהם
כוח פוליטי, כלכלי, או צבאי שמוכן לאכוף אותם.

ברגע שאין כוח מאחוריהם,
החוק נשאר נייר.
וההיסטוריה מלאה בניירות כאלה.

זה לא אומר שהחוק חסר ערך.
זה אומר את הדבר הקשה יותר:
החוק לעולם תלוי בכוח.
ולא להפך.

כוח יכול לפעול בלי חוק.
חוק אינו יכול לפעול בלי כוח.

זו הסיבה שבכל תקופה,
מי שהאמין שהחוק מגן עליו מעצם קיומו,
גילה ברגע האמת שהוא לבד.

וזו הסיבה שגם היום,
מי שמדבר בשפת חוק

מול מי שמדבר בשפת כוח,
מפסיד כמעט תמיד.

לא מפני שהכוח צודק,
אלא מפני שהוא פועל.

המאבק בין חוק לכוח אינו מסתיים.
הוא רק משנה צורה.

פעם הוא היה גלוי.
היום הוא עטוף במילים יפות.
אבל התוצאה נשארת זהה:
מי שמחזיק בכוח – קובע איך ייראה החוק.

ומי שמאמין שהחוק ניטרלי,
שאינו רואה מי עומד מאחוריו,
משלם את המחיר.

וזו אולי האמת הקשה ביותר בספר הזה:
הכוח אינו חריג.
הוא אינו תקלה.
הוא אינו כישלון מוסרי.

הוא יסוד קבוע במציאות האנושית.

וכל דור שמאמין שהצליח לבטל אותו,
רק מגלה מאוחר מדי
שהוא נתן לו לפעול בלי להיקרא בשמו.

הטעות הגדולה – גינוי הכוח בשם הצדק

יש בלבול עמוק אצל אנשים בדורנו,
בלבול שנראה מוסרי,
אבל שורשו רעיוני.

מלחמה נתפסת כדבר מגונה.
כוח מדינתי נתפס כאלימות.
שפיכת דמים בשם ריבונות נתפסת כפשע.

ובאותה נשימה ממש,
אותם אנשים עצמם
מבליגים על גניבות,
מקטינים רציחות,
מחלישים ענישה,
ומתרגלים לאלימות יומיומית של יחידים
כאילו היא "בעיה חברתית,"
ולא הכרעה מוסרית.

זה נראה סתירה.
אבל זו איננה סתירה.

זו שיטה.

הדמוקרטיה המודרנית איננה מתנגדת לכוח.
היא מתנגדת **לכוח הרבים**.

לכוח של מדינה.
לכוח של ממשלה.
לכוח שמופיע ככוח.

ובמקביל,
היא מקבלת, סולחת, ולעיתים אף מצדיקה
את כוח היחיד.

לא מפני שהיחיד מוסרי יותר,
אלא מפני שכוח היחיד
אינו מאיים על עצם השיטה.

זו נקודת העומק שצריך לומר בפירוש:
אין כאן התנגדות לאלימות,
יש כאן התנגדות לריבונות.

כשהכוח פועל בשם מדינה,
בשם חוק,
בשם הכרעה כוללת—
הוא מותקף, מגונה, ומוצג כרצח.

וכשהכוח פועל כיחיד,
כפשע פרטי,
כהתפרקות חברתית—
הוא ממוסגר כבעיה,
ככשל,
כמשהו שצריך "להבין את שורשיו."

זה איננו צדק.
זו פוליטיקה של ניסוח.

מי שמגנה מלחמה בשם "קדושת החיים,"
אבל מקטין ענישה על רצח,
אינו מגן על חיים.
הוא מגן על תפיסת כוח מסוימת.

מי שמדבר בזעזוע על שפיכת דמים של מדינות,
אבל מתרגל לאלימות של רחובות,
אינו מוסרי יותר.
הוא פשוט מפחד מריבונות.

וזו הנקודה שהופכת את הכול לברור:
הדמוקרטיה המודרנית דוגלת בכוח אחד בלבד–
כוח היחיד.

כל כוח שמעל היחיד
נחשד מראש.

לא מפני שהוא אכזרי יותר,
אלא מפני שהוא מחייב.

ריבונות מחייבת.
מלכות מחייבת.
מדינה מחייבת.

והיכן שיש חיוב,
אין מקום לאשליה של חופש מוחלט.

לכן המלחמה מגונה,
לא משום שהיא אלימה,
אלא משום שהיא ביטוי מובהק
לכוח שמכריע בשם הכלל.

ולכן פשיעה פרטית נסבלת,
לא משום שהיא פחות אלימה,
אלא משום שהיא אינה מאיימת
על רעיון הריבונות.

וכאן צריך לומר דבר פשוט,
גם אם אינו נוח:

מצד הסברא הישרה,
יש למלכות יותר רשות בדיעבד להפעיל כוח
מאשר ליחיד.

לא מפני שהמלכות קדושה,
אלא מפני שהיא נושאת אחריות כוללת.

יחיד פועל בשם עצמו.
מלכות פועלת בשם סדר.

ומי שמוכן לקבל אלימות של יחידים,
אבל מגנה אלימות של מדינות מעצם היותן מדינות,

אינו מתנגד לשפיכת דמים,
אלא מתנגד להכרעה.

וזו הסיבה שכל הוויכוח מתנקז בסופו של דבר
לא לשאלה מה צודק,
אלא לשאלה
מי מנסח את הצדק.

מי קובע מה ייקרא רצח,
ומה ייקרא מלחמה.
מה ייקרא פשע,
ומה ייקרא הגנה.
מה ייקרא אלימות,
ומה ייקרא אכיפה.

וכשמבינים זאת,
המסכה נופלת.

אין כאן ויכוח מוסרי טהור.
יש כאן מאבק על ניסוח.

ומי שמנצח במאבק על המילים,
מנצח גם במאבק על המציאות.

לכן,
לפני שמגנים מלחמה בשם הצדק,
צריך לשאול שאלה אחת בלבד:

איזה כוח אתה מוכן לקבל,
ואיזה כוח אתה מבקש לפרק.

כי בסופו של דבר,
לא הצדק מושל בעולם,
אלא מי שמצליח לנסח אותו.

השיטות הגדולות – והאמת הפשוטה

במהלך חמש־מאות השנים האחרונות בני אדם בנו שיטות שלטון רבות.
כל דור היה בטוח שהוא מצא סוף סוף את הצורה הנכונה.
שיטה צודקת יותר.
שיטה מוסרית יותר.
שיטה אנושית יותר.

ובכל פעם נאמר אותו דבר:
כאן לא שולט כוח,
כאן שולט רעיון.

אבל כאשר מסתכלים בלי רגש ובלי הזדהות,
רואים דבר אחד פשוט החוזר על עצמו:
אין שיטות.
יש כוח.

השיטה היא רק התירוץ.
המסגרת.
הלשון.
הצדק המנוסח.

והשאלה האמיתית בכל שיטה איננה
האם היא צודקת,
אלא
מי מקבל בה כוח,
ומי מאבד אותו.

נפרוס כאן בקיצור רחב, לא כרשימה טכנית אלא כהבנה חיה,
כמה מן השיטות המרכזיות של חמש־מאות השנים האחרונות,
ונראה כיצד כולן עוסקות באותו דבר עצמו.

מלוכה אבסולוטית
השיטה הישנה ביותר במובן המודרני.
המלך שולט בשם עצמו, או בשם האל.
אין כאן יומרה לשוויון.
הכוח מרוכז ביד אחת.
הצדק הוא רצון המלך.

היתרון היה בהירות.
החיסרון היה שרירות.
אבל איש לא העמיד פנים שאין כאן כוח.

מונרכיה חוקתית
כאן לא נעלם הכוח, אלא חולק.
המלך נשאר סמל,
והכוח עבר בהדרגה לאצולה, לפרלמנט, למוסדות.
החוק נכנס כמתווך.

לא כדי לבטל כוח,
אלא כדי לארגן אותו בין כמה ידיים חזקות.

רפובליקה אריסטוקרטית
שלטון של מעטים בשם הכלל.
ונציה, רומא המאוחרת, רפובליקות מוקדמות.
העם קיים,
אבל אינו שולט.

הכוח ביד מי שמוגדר "ראוי."
הצדק הוא טובת הרפובליקה,
כפי שמבינים אותה בעלי הכוח.

דמוקרטיה ייצוגית
השיטה המודרנית המפורסמת ביותר.
על הנייר – שלטון העם.
בפועל – שלטון נציגים, מפלגות, מוסדות, בתי משפט, תקשורת.

הכוח אינו בידי כולם,
אלא בידי מי שמתווך את רצון כולם.
מי ששולט בשיח,

במנגנונים,
ובפרשנות החוק–
שולט.

דמוקרטיה ליברלית
כאן נעשה צעד נוסף.
לא רק שלטון העם,
אלא הגנה על היחיד מפני הכלל.

בפועל:
צמצום ריבונות,
והעברת כוח למערכות לא־נבחרות.
בתי משפט, רגולטורים, מומחים.

הכוח לא נעלם–
הוא פשוט התרחק מן הציבור.

רפובליקניזם מודרני
שיטה המדגישה מוסדות, איזונים, וחוקה.
לא רצון העם,
אלא יציבות המערכת.

הכוח נמצא בידי מי שמבין את הכללים,
ויודע לשחק בהם לאורך זמן.

פדרליזם
חלוקת כוח בין מרכז לפריפריה.

לא ביטול כוח,
אלא פיזורו.

השאלה אינה אם יש כוח,
אלא מי מחזיק באיזה חלק ממנו.

לאומיות
שיטה שבה הכוח מוצדק בשם זהות משותפת.
עם, שפה, היסטוריה.

הכוח עובר לאלה שמגדירים
מי בפנים ומי בחוץ.
מי שייך ומי זר.

אימפריאליזם
כוח שמתרחב מעבר לגבולות.
לא בשם צדק,
אלא בשם סדר, קדמה, או ביטחון.

הצדק הוא תמיד בדיעבד.

קולוניאליזם
שליטה על אחרים בשם פיתוחם.
הכוח ביד המעצמה,
והשפה – שפת מוסר.

סוציאליזם
שיטה המכריזה על מאבק בכוח ההון.

בפועל–
העברת כוח מהון פרטי למנגנון ציבורי.

השאלה היא לא אם יש כוח,
אלא מי מחזיק בו.

קומוניזם
הצהרה על ביטול מעמדות.
בפועל–
ריכוז כוח מוחלט בידי מפלגה.

הצדק בשם ההיסטוריה.
הכוח ביד מי שמפרש אותה.

דיקטטורה
כוח גלוי בלי מסכה.
אין יומרה לצדק אוניברסלי.
רק שלטון.

פשיזם
שלטון כוח בשם סדר, לאום, ועוצמה.
הכוח אינו מתבייש בעצמו.

ולכן גם אינו מתחבא.

טכנוקרטיה
שלטון מומחים.
לא פוליטיקה, אלא מקצועיות.

בפועל–
כוח בידי מי שמחזיק בידע, בנתונים, ובשפה.

ביורוקרטיה
כוח דרך נהלים.
איש אינו מחליט–
והכול מוכרע.

הכוח מפוזר,
אך בלתי ניתן לערעור.

שלטון משפטי
העברת הכרעות לבתי משפט.
לא פוליטיקה,
אלא חוק.

בפועל–
כוח ביד מי שמפרש.

קפיטליזם
כוח דרך שוק.
לא שלטון,
אלא תחרות.

אבל גם כאן,
מי שמחזיק במשאבים–
שולט.

ניאו-ליברליזם
צמצום מדינה,
חיזוק שוק.

הכוח עובר ממדינה לתאגידים.
לא נעלם.

פופוליזם
מרד נגד אליטות.
העברת כוח למנהיג המדבר בשם העם.

לעיתים באמת.
לעיתים רק בלשון.

שלטון זהות
כוח בשם מגדר, קבוצה, או קורבנות.
הכוח בידי מי שמגדיר מי נפגע ומי אשם.

וכעת האמת הפשוטה

כל השיטות האלו מדברות על צדק.
על חירות.
על שוויון.
על סדר.

אבל כולן עוסקות בדבר אחד בלבד:
חלוקת כוח.

מי מקבל אותו.
מי מאבד אותו.
ומי מנסח את הסיפור שמסביר למה זה מוצדק.

אין שיטה שבה אין כוח.
אין צדק שאינו מנוסח בידי מי שמחזיק בו.

והשאלה האמיתית שאדם צריך לשאול איננה
איזו שיטה צודקת,
אלא
איזו שיטה נותנת כוח למי,
ובאיזה מחיר.

מי שמבין זאת,
אינו ציני.
הוא פשוט מפסיק להאמין
שהוויכוח הוא על ערכים.

הוויכוח תמיד היה,
ותמיד יהיה,
על כוח.

מהו החידוש של הספר הזה

כבר נאמר שכוח מצליח בעולם יותר ממוסר.
ריאליסטים ביחסים בינלאומיים אמרו זאת.
סופרים, היסטוריונים, אנשי מודיעין – כולם יודעים זאת.

כבר נאמר שהחוק תלוי בכוח.
קרל שמיט כתב על זה.
פילוסופים של המשפט יודעים זאת היטב.
גם שופטים יודעים זאת בינם לבין עצמם.

כבר נאמר שמוסדות הם זירה של מאבק.
סוציולוגיה פוליטית מלאה בזה.
גם אנשים שחיים בתוך מערכות מרגישים זאת על בשרם.

כבר נאמר שההיסטוריה חוזרת בלבושים שונים.
זה רעיון מוכר.
גם "אימפריות קמות ונופלות" אינו חידוש.

אם מישהו יחפש כאן "רעיון שלא נאמר– "
זה לא הספר.

מהו החידוש של הספר:

אפילו אם נאמר אבל לא נאמר כך **ביחד**.
לא כהתבוננות אחת רציפה מן החרב ועד האו״ם,
מן האימפריה ועד המשפחה,
ומן המשפט הבינלאומי ועד ועדת התקנון בקהילה.

רוב הספרים בורחים לאחד משני מקומות:
או שהם נשארים גבוהים – תיאוריה, פילוסופיה, מדינה.
או שהם יורדים לפרקטיקה – עצות, שיטות, טקטיקה.

הספר הזה עושה דבר חריג:
הוא מחזיק את אותו חוק
בכל קנה מידה.

מה שפועל בין רומי לקיסר–
פועל בין מוסד לאדם
ובין אדם לבין עצמו.

והחידוש העמוק באמת של הספר

אינו במידע.
הוא **בזווית הראייה**.

שלשה חידושים מרכזיים:

1.העברת מרכז הכובד מן הרוע אל האמונה
רוב הביקורת על כוח מדברת על רוע, שחיתות, רשעות.
הספר הזה אומר דבר אחר, מסוכן יותר:
הבעיות הגדולות נוצרות לא על ידי הרשעים,
אלא על ידי המאמינים המאוחרים מדי.

לא "הרעים מנצחים,"
אלא "המאמינים נקברים."

זו טענה חדה, לא מנחמת,
ולא נאמרת כך בדרך כלל.

2.החוק לא כאידיאל שנכשל – אלא כלבוש מצליח

רוב הביקורת אומרת:
החוק טוב, אבל לא מיושם.
המוסדות טובים, אבל מושחתים.

הספר הזה אומר משהו אחר לגמרי:
דווקא ההצלחה של החוק כמסגרת
היא שמאפשרת לכוח לפעול בלי להיראות.

זה שינוי זווית דרמטי.
לא "כישלון של המערכת,"
אלא "השלמת התהליך שלה."

3.ביטול נקודת המבט של הצופה

אין כאן מקום שבו הקורא יכול לומר:
"מעניין, כך זה עובד אצל אחרים."

הספר כל הזמן מושך חזרה:
זה פועל גם עליך.
במשפחה.
בקהילה.
בעבודה.
בשקט.

זה לא ספר שמלמד על העולם,
אלא ספר שמפריע לאדם להסתתר.

החידוש האמיתי, בשורה אחת

לא שהעולם אכזרי.
לא שהכוח שולט.
ולא שהחוק הוא כלי.

אלא:

המסוכן ביותר אינו מי שמבין את המשחק–
אלא מי שמאמין שהוא כבר נגמר.

ולכן הספר הזה אינו מחדש "ידיעה,"
אלא מחדש **מצב תודעתי**.

מי שקרא אותו,
לא יודע יותר דברים.

הוא פשוט
כבר לא יכול לראות את העולם אותו דבר.

תקופות שונות שנקברו

נתבונן בתקופות שונות בהיסטוריה שאפשר להראות באצבע, איך שמתחלה כולם סברו כמה זה אמת, האמינו, ואיך אותם שהאמינו

נקברו. לא כרעיון כללי, אלא כדפוס שחוזר על עצמו פעם אחר פעם.
וככל שמתקדמים בהיסטוריה – כך הקבורה נעשית שקטה יותר.

התקופה הפיאודלית באירופה
כולם האמינו שזה סדר העולם

במשך מאות שנים היה ברור לגמרי
אציל נולד אציל
איכר נולד איכר
והכוח מגיע מהחרב ומהאדמה.

זה לא היה "עוול" בעיני האנשים.
זה היה אמת.
מי שמרד בסדר הזה לא נחשב חכם, אלא מסוכן או משוגע.

ואז התחילו להופיע שחקנים חדשים
ערים
סוחרים
כסף נייד
בנקים

מי שהאמין שהאדמה והחרב הם כל העולם
נשאר עם טירות ריקות
וחובות.

הם לא הובסו במלחמה אחת.
הם פשוט הפכו ללא רלוונטיים.
נקברו כלכלית.
והסדר שהם האמינו בו קרס.

הכנסייה הקתולית של ימי הביניים המאוחרים
אמת מוחלטת → קבורה שקטה

הכנסייה האמינה באמת
שהיא מדברת בשם האמת עצמה.
לא אידיאולוגיה, לא שיטה – אמת.

היא שלטה במוסר
בידע
בשפה
ובפרשנות המציאות.

ואז באו
הדפוס
המדע
המדינה המודרנית

הכנסייה לא נפלה ביום אחד.
היא לא הוכנעה צבאית.
היא פשוט איבדה שליטה על השפה.

מי שהמשיך להאמין שהאמת לבדה שולטת
מצא את עצמו מדבר
ואיש כבר לא מקשיב.

זו קבורה עמוקה במיוחד
כי היא קבורה של סמכות.

האצולה הצרפתית לפני המהפכה
אמונה בזכויות טבעיות → קריסה

האצולה לא חשבה שהיא גוזלת.
היא חשבה שזה טבע העולם.
שהזכויות שלה הן עצם המציאות.

ואז הכלכלה השתנתה
החוב גדל
והשפה הציבורית השתנתה.

הם לא הבינו בזמן
שהמשחק עבר מהאדמה אל המספרים
ומהייחוס אל הנרטיב.

והם לא נקברו רק פיזית
אלא רעיונית.
כל ההצדקה שלהם נעלמה.

האימפריה העות׳מאנית
אמונה בסדר עתיק → פירוק מבפנים

העות׳מאנים האמינו
שהאימפריה עצמה היא המסגרת הטבעית.
שהדת, הצבא, והממשל – הם עולם אחד.

בינתיים
אירופה למדה לשחק במשפט
בדיפלומטיה
בכלכלה
ובלאומיות.

האימפריה לא הובסה במכה אחת.
היא נשחקה.
כל מחוז נחתך בשם חוק, מנדט, רפורמה.

הם האמינו שהם עדיין מרכז העולם
ובזמן שהם האמינו
האחרים חילקו אותו.

ברית המועצות
אולי הדוגמה החדה ביותר

ברית המועצות האמינה
לא רק בכוח
אלא באמת היסטורית.

שהיא העתיד.
שהמערב רק שלב ביניים.

ואז הגיע הרגע
שבו המערכת המשיכה לדבר אידיאולוגיה
והעולם עבר לכלכלה, תדמית, ותודעה.

הם לא הובסו צבאית.
לא הוכרחו להיכנע.
הם פשוט קרסו מבפנים
כי המשיכו לשחק משחק ישן.

והמערב
לא ניצח אותם בכוח
אלא בכך שגרם להם להאמין
שהם עצמם הבעיה.

אירופה אחרי מלחמת העולם השנייה
זה אנחנו עכשיו

אירופה האמינה באמת
שאם נבנה מוסדות

חוק
זכויות
ושפה מוסרית
המשחק ייגמר.

היא האמינה
שהכוח עצמו נעשה בלתי לגיטימי.

ובזמן הזה
שחקנים אחרים למדו
איך להשתמש בדיוק באותם כלים
כדי לעקוף, לשחוק, ולהכריע.

אירופה עדיין מדברת אמת
והעולם כבר מדבר משחק.

והקבורה כאן
אם תבוא
לא תהיה בטנקים
אלא דרך תלות
דמוגרפיה
כלכלה
ושפה.

המסקנה החדה
וזו הנקודה של הספר

אף אחד מהנקברים
לא היה טיפש.
ולא רע.
ולא בהכרח חלש.

כולם טעו באותו דבר
הם האמינו שהלבוש הוא המציאות.

והאחרים
ראו שזה רק לבוש
והתחילו לשחק.

זה לא סיפור היסטורי.
זו אזהרה חיה.

ומי שחי היום
ומאמין שהמשחק נגמר
ושהאמת לבדה שולטת
צריך לדעת דבר אחד פשוט:

בהיסטוריה
זה תמיד הרגע
שלפני הקבורה.

אירופה שאחרי המלחמה – האמת שהפכה למסכה

אחרי מלחמת העולם השנייה אירופה לא רק הפסידה מלחמה.
היא איבדה אמון בעצמה.

לא אמון פוליטי בלבד, אלא אמון קיומי.
היבשת שראתה את עצמה כמקור התרבות, המוסר, והקדמה,
גילתה שבתוכה עצמה נולדה הזוועה הגדולה ביותר.

ומכאן נולד הרעיון החדש, שנראה אז לא כרעיון אלא כהכרח מוסרי:
אסור עוד לתת לכוח לשלוט.
אסור עוד לאפשר הכרעה.
אסור עוד לתת לאף מדינה, לאף עם, לאף שלטון, לחשוב שהוא צודק מספיק כדי לכפות.

זו לא הייתה תחבולה.
זו הייתה תשובה של אדם פצוע.

כך נולדה אירופה של החוק.
אירופה של זכויות אדם.
אירופה של מוסדות.
אירופה של שיח.
אירופה של "לעולם לא עוד."

ובאותו רגע בדיוק, בלי שאיש שם לב,
הכוח לא בוטל.
הוא רק הוחלף.

במקום חרב – נורמה.
במקום הכרעה – תהליך.
במקום אחריות – ועדה.
במקום אויב – "מורכבות."

האירופים האמינו באמת
שאם נבנה מערכת נכונה,
אם נמסור סמכויות,
אם נוותר על כוח,
העולם ייעשה בטוח.

והם לא שיחקו.
הם האמינו.

הם בנו את האיחוד האירופי לא ככוח, אלא כהפך מכוח.
הם ויתרו על גבולות.
הם ויתרו על הכרעה עצמאית.
הם ויתרו על צבא כערך.
והם קידשו את החוק כמשהו שעומד מעל למציאות.

אבל העולם לא עצר.

שחקנים אחרים הסתכלו מהצד, ולא התרגשו.
לא צחקו.
לא לעגו.
פשוט למדו.

הם ראו שאירופה אינה מסוגלת עוד לומר "לא."
שהיא פוחדת מהכרעה.
שהיא זקוקה תמיד להסכמה רחבה.
שהיא כבולה לשפה שלה עצמה.

והם התחילו לשחק בתוכה.

לא עם טנקים.
עם חוזים.
עם אנרגיה.
עם דמוגרפיה.
עם משפט.
עם זכויות אדם עצמן.

אירופה האמינה שהחוק שולט.
האחרים הבינו שהחוק הוא זירה.

וכאן מתחילה הקבורה.

לא קבורה דרמטית.
לא קריסה.
קבורה איטית, מנומסת, חוקית.

כל משבר – אירופה מתכנסת לדיון.
כל איום – אירופה מחפשת ניסוח.
כל חדירה – אירופה בודקת אם זה עומד בכללים.

והזמן עובר.

הכוח עובר לידיים אחרות.
לא כי הם חזקים יותר מוסרית,
אלא כי הם מוכנים להכריע.

אירופה האמינה שהמשחק נגמר.
שהאנושות התבגרה.
שהכוח נעשה בלתי לגיטימי.

והעולם, בינתיים, רק החליף צורה.

מי שמשתמש באלימות גלויה – מוקע.
מי שמשתמש בתלות – מתקבל.
מי שכובש – נענש.
מי שחונק דרך חוק – נחשב "שותף."

אירופה לא נפלה.
וזו הבעיה.

היא נשארה עומדת,
אבל בלי שיניים.
עם מוסדות,
בלי כוח.
עם שפה,
בלי הכרעה.

והכי חמור–
עם אמונה עמוקה שהיא עדיין בצד הנכון של ההיסטוריה.

זו הקבורה הקשה ביותר.
קבורה של מי שחי,
אבל כבר אינו שחקן.

והדפוס ברור, חד, וכואב:

אירופה האמינה באמת.
האחרים הבינו שזה משחק.

וההיסטוריה מלמדת דבר אחד, בלי יוצא מן הכלל:
מי שמאמין שהלבוש הוא המציאות,
ומי שמסרב לראות שהעולם עדיין פועל על כוח–
אינו נופל ביום אחד.

הוא פשוט מפסיק להיספר.

וזו אינה ביקורת מוסרית.
זו תיאור מציאות.

וזו גם הסיבה שהספר הזה נכתב.
לא כדי ללעוג.
לא כדי להפחיד.
אלא כדי לומר בקול ברור:

כך נקברים אלו שהאמינו.
וכך פועלים אלו שהבינו.

מהאו״ם אל שולחן המשחק של דורנו

האום איננו כישלון.
וזו הנקודה שרוב האנשים מסרבים להבין.

הוא גם איננו מוסד ״חלש״ במובן הפשוט.
הוא חלש רק למי שמצפה ממנו להכריע.
אבל הוא חזק מאוד למי שמבין מה הוא באמת.

האום הוא הזירה המרכזית של הפוליטיקה המודרנית
לא מפני שהוא שולט,
אלא מפני שהוא מאפשר לשחק.

זהו ההבדל היסודי של דורנו.

בעבר, מוסד חזק היה מוסד שמסוגל להכריע.
צבא.
מלך.
אימפריה.

כיום, מוסד חזק הוא מוסד שמסוגל **לעכב**,
למסגר,
לנסח,
ולחלק אחריות כך שאיש לא יישא בה לבדו.

האום בנוי בדיוק לזה.

אין בו כוח אכיפה ממשי.
אין בו אחריות ישירה לתוצאות.
אין בו מחיר אמיתי להפרת החלטותיו.

וזו אינה תקלה.
זה המבנה.

האום מאפשר לכל שחקן לומר:
פעלתי במסגרת החוק.
פעלתי לפי ההחלטות.
פעלתי מתוך מורכבות.

ובו־בזמן לפעול בדיוק לפי האינטרס שלו.

מי שמחפש צדק – מתאכזב.
מי שמחפש כוח – מבין.

וזה מוביל אותנו לשולחן המשחק של דורנו.

שולחן המשחק אינו מורכב מצבאות מול צבאות.
הוא מורכב מארבעה כלים מרכזיים:

שפה
חוק
זמן
ותלות

השפה
מי ששולט בשפה שולט במציאות המותרת.

לא מה מותר לעשות,
אלא מה מותר לומר.

מי שמגדיר מונחים,
מי שמנסח החלטות,
מי שקובע מה נחשב "אלימות" ומה "תגובה,"
כבר הזיז את הלוח.

האום הוא מפעל אדיר של ניסוח.
וכל ניסוח הוא הזזה.

החוק
החוק הבינלאומי איננו קו אדום.
הוא שטח אפור רחב.

מי שמבין זאת, אינו מפר חוק.
הוא שוהה בו.
מותח אותו.
מנצל את חוסר ההכרעה שבו.

מי שמאמין שהחוק מגן עליו,
מגלה מאוחר מדי
שהחוק מגן רק על מי שיודע להשתמש בו.

הזמן
בדורנו, מי שמרוויח זמן – מנצח.

דיון.
ועדה.
בדיקה.
דחייה.

בזמן שהמוסדות מדברים,
המציאות משתנה.

האום הוא אלוף הזמן.
לא הכרעה עכשיו,
אלא עוד סבב.
ועוד ניסוח.
ועוד פגישה.

והשחקנים החזקים יודעים:
כל יום בלי הכרעה
הוא יום שבו העובדות מתקבעות.

התלות
זו נקודת הסיום של כל משחק.

אנרגיה.
כלכלה.
אשראי.
שרשראות אספקה.

מי שיוצר תלות
אינו צריך להפעיל כוח.

האום אינו מתמודד עם תלות.
הוא מדבר עליה.

ומי שמדבר – כבר הפסיד למי שפועל.

וכאן מגיעה האמת שאינה נעימה:

האום מגן לא על החלש,
אלא על מי שיודע לפעול בתוך חולשה מוסדית.

מי שמאמין שהמוסד נועד לעצור את החזקים,
אינו מבין את המשחק.

המוסד נועד לנהל את החזקים,
ולאפשר להם לפעול בלי להיתפס כבריונים.

ומי האומללים האמיתיים בזירה הזו?

אלו שמאמינים באמת.

מדינות שמאמינות
שאם יפעלו "נכון"
המערכת תגן עליהן.

שאם יעמדו בכללים
יהיה מי שיעצור את הפוגע.

שאם יצדקו מוסרית
המציאות תתיישר.

אלו השחקנים שנקברים בשקט.

לא כי מישהו רצה ברעתם,
אלא כי הם שיחקו משחק שלא קיים עוד.

בעוד הם חיכו להחלטה,
האחרים בנו עובדות.

בעוד הם נאמו,
האחרים חתמו חוזים.

בעוד הם האמינו,
האחרים שיחקו.

וזו פוליטיקה של דורנו.

לא מאבק בין טובים לרעים,
אלא בין מי שמאמין שהמשחק נגמר
לבין מי שיודע שהוא רק החליף צורה.

האום איננו שיא המוסר האנושי.
הוא מראה.

מי שרואה בה מראה – לומד.
מי שרואה בה מצפן – הולך לאיבוד.

ומכאן ואילך,
כל מי שעדיין שואל
איך ייתכן שהעולם "לא פועל כמו שצריך"
צריך לשאול שאלה פשוטה יותר:

האם אני עדיין מאמין,
או שכבר התחלתי להבין?

הסתירה בהשיטות באירופה

אירופה שלאחר המלחמות איננה אירופה שמקודם. אירופה היא יבשת שנבהלה מעצמה. שתי מלחמות עולם, הרס שאין לו שיעור, ותחושה עמוקה שהכוח האירופי, זה שנשא את דגל הקדמה, המדע, והתרבות, הפך להיות מקור החורבן הגדול ביותר. מתוך זה נולדה תשובה. לא סתם מדיניות, אלא תשובה נפשית־מוסרית: ויתור על כוח, ריסון, פירוק ריבונות, העברת הכרעה למסגרות רחבות, משפט, מוסדות, ושפה של פיוס.

זו הייתה תשובה אמיתית עבור אירופה עצמה. תשובה של אדם שנכווה, ושוב אינו מוכן להחזיק אש בידיו. צרפת ואנגליה ויתרו על מושבות, לא רק מפני שלא יכלו עוד, אלא מפני שלא רצו עוד להיות מי שהיו. אירופה ביקשה להיות אחרת. פחות מכריעה, פחות בטוחה בעצמה, פחות אלימה. זו הייתה תשובה של חרטה.

אבל כאן נולדת הסתירה.

תשובה אמיתית פירושה הכרה. הכרה בגבול. הכרה בכך שמה שנכון לי, איננו בהכרח נכון לאחר. תשובה פירושה שאני משנה את עצמי, לא שאני מחייב את המציאות להתיישר לפי המסקנות שלי. ואילו אירופה, ברגע שהיא הפכה את התשובה שלה לשיטה, איבדה את עצם מהותה כתשובה.

כי במקום לומר: אנחנו טעינו, אנחנו נסוגים, אנחנו בוחרים בדרך אחרת עבור עצמנו – היא אמרה: זו הדרך הנכונה לאדם. זו הדרך המוסרית. זו הדרך היחידה הלגיטימית. ומכאן ואילך, כל מי שאינו מאמץ את הפייסנות הזו, כל מי שמחזיק עדיין בכוח, בריבונות, בהכרעה, נחשב כבלתי מוסרי, כפרימיטיבי, כמי שטרם התבגר.

זהו רגע עיוורון.

אירופה ויתרה על כוח – ובאותו זמן דרשה מכל העולם לוותר על כוח. היא פרשה מן המשחק – ובאותה נשימה ביקשה להגדיר את כללי המשחק. היא ביקשה שלא יהיו מנצחים – אך המשיכה לשפוט מי צודק. זו איננה תשובה. זו החלפת לבוש של שליטה.

כי גם כפיית פיוס היא כפייה. גם שלילת ריבונות בשם מוסר היא ריבונות. גם פסילה של כוח בשם ערכים היא הפעלת כוח, רק בשפה אחרת. וכאן מתגלה העומק: אירופה לא ביטלה את הרצון להנהיג את העולם, אלא שינתה את האופן שבו היא רוצה לעשות זאת. לא דרך חרב, אלא דרך נורמה. לא דרך צבא, אלא דרך שפה. לא דרך הכרעה, אלא דרך לגיטימציה.

והעולם, שאיננו אירופה, לא עבר את אותו תהליך נפשי. עמים אחרים לא חוו את אותה טראומה, לא נשברו באותו אופן, ולא הגיעו לאותה תשובה. עבורם, כוח עדיין נתפס כהכרח, כריבונות, כהגנה, כהישרדות. וכשאירופה באה אליהם בדרישה לוותר על כוח בשם תשובה שלא שלהם – היא עיוורת לכך שהיא עצמה חזרה לכפות, רק בלי להודות בכך.

זה עומק התרתי דסתרי. מצד אחד אירופה אומרת: אסור להכריע, אסור לכפות, אסור להפעיל כוח. מצד שני היא קובעת: מי שאינו מקבל את זה, פסול. מי שאינו מתנהל כך, יוצא מגדר האנושי המתוקן. זו כפייה במסווה של מוסר.

ותשובה, במהותה, איננה מסווה. תשובה היא עמידה שקטה מול האמת: אני נכשלתי. אני משתנה. אני לוקח אחריות על עצמי. ברגע שתשובה נהפכת לאידיאולוגיה עולמית, היא מפסיקה להיות תשובה והופכת לשיטה. ושיטה, כמו כל שיטה, מבקשת לשלוט.

אירופה ביקשה להיגאל מן הכוח, אך לא ויתרה על הרצון להיות המצפן של העולם. וזה המקום שבו טחו עיניה מראות. כי מי שבאמת ראה, היה מבין שפיוס איננו ערך אוניברסלי, אלא תגובה היסטורית מסוימת. מי שבאמת חזר בתשובה, היה מוכן לומר: זו דרכנו, לא דרככם. אבל ברגע שהתשובה נעשית כפייה, היא עצמה חוזרת להיות אותו חטא ישן – של אמונה עיוורת בכך שאתה יודע מה נכון לכולם.

וזו אולי הטרגדיה העמוקה של אירופה המודרנית. לא שהיא ויתרה על כוח, אלא שהיא האמינה שהוויתור שלה הוא אמת כללית. ומי שמאמין בכך, גם כשהוא מדבר על שלום, עדיין מבקש לשלוט.

מיפוי השחקנים הגדולים – מי מאמין, מי מבין, ומי משחק

המשחק של דורנו אינו שואל מי צודק.
הוא שואל מי מבין את הכללים הלא־כתובים.
ומי עדיין חי בתוך סיפור ישן.

להלן המיפוי, אחד־אחד.

ארצות הברית – שני מוחות באותו גוף

אמריקה איננה שחקן אחד.
היא מפוצלת.

הממסד העמוק – משפט, בירוקרטיה, אקדמיה, תקשורת
מאמין.
מאמין בחוק.
מאמין בנורמות.
מאמין שהמערכת מתקנת את עצמה.

זה מוח אירופי בגוף אמריקאי.

ומנגד – טראמפ והזרם שסביבו
מבינים שזה משחק.
לא מתרגשים משפה.
לא מתביישים בכוח.
לא מחכים ללגיטימציה.

טראמפ לא שבר את המשחק.
הוא פשוט סירב להעמיד פנים שהוא נגמר.

לכן אמריקה חזקה וחלשה בעת ובעונה אחת.
חזקה כי יש לה כוח.
חלשה כי אינה מסכימה איך להשתמש בו.

רוסיה – פיכחון שנולד מהשפלה

רוסיה אינה מאמינה בכלום.
וזו לא קללה. זו אבחנה.

אחרי קריסת ברית המועצות היא למדה דבר אחד:
שפה יפה לא מצילה מדינה.
וחוק לא מגן על מי שאינו מוכן להפעיל כוח.

פוטין אינו גאון.
הוא מפוכח.

הוא משחק בעמימות.
לא מחפש אישור.
לא מתרגש מסנקציות בטווח הארוך.

רוסיה אינה חזקה כמו פעם,
אבל היא משחקת נכון למגבלותיה.

סין – השחקן הטוב ביותר בדורנו

סין מבינה שזה משחק יותר טוב מכולם.

היא אינה מחפשת הכרעה מהירה.
היא בונה תלות.
אינה מתנגשת חזיתית.
היא כותבת את המסגרת.

היא משתמשת בחוק,
בסחר,

בזמן,
ובשקט.

היא נותנת לאחרים לדבר על מוסר,
ובינתיים מחליפה את הכלכלה העולמית מתחת לרגליהם.

סין אינה מאמינה.
היא אינה מתנצלת.
והיא אינה ממהרת.

זה כוח של דורנו.

אירופה – מאמינה ונקברת

אירופה מאמינה באמת.
וזו בעייתה.

היא מאמינה שהמשחק נגמר.
שהכוח עבר מן העולם.
שהחוק מחליף הכרעה.

היא מדברת נכון.
חושבת נכון.
ומרגישה צודקת.

ובזמן שהיא מאמינה,
אחרים משחקים בה.

אנרגיה.
דמוגרפיה.
משפט.
תלות.

אירופה אינה נופלת.
היא פשוט מפסיקה להיות רלוונטית.

זו הקבורה השקטה ביותר.

טורקיה – שחקן ביניים חכם

טורקיה מבינה שזה משחק.
אבל משחקת בזהות כפולה.

מול המערב – דמוקרטיה.
מול המזרח – מסורת וכוח.
מול כולם – אינטרס.

ארדואן אינו אידיאולוג.
הוא מזהה חולשות.

טורקיה אינה מעצמה,
אבל היא שחקן מצוין בזירה אזורית.

איראן – משחקת טוב, אבל כבולה לעצמה

איראן מבינה שזה משחק.
היא מתוחכמת.

סבלנית.
יודעת לעבוד דרך שליחים.

אבל היא כבולה לאידיאולוגיה שלה.
וזו מגבלה.

היא משתמשת במוסר,
בדת,
ובחוק הבינלאומי,
אבל אינה חופשית מהם לגמרי.

עדיין שחקן מסוכן,
אבל לא מושלם.

ישראל – מבינה ביטחונית, מאמינה מדינית

ישראל מבינה כוח.
ברמה הצבאית – היטב.
ברמה הטקטית – מצוין.

אבל מדינית
היא עדיין מאמינה.

מאמינה שהמערכת תגן.
שהצדק יישמע.
שהאו״ם, ארה״ב, והמערב הם מצפן.

ישראל חיה בפיצול:
מבינה את המשחק בשטח,
ומאמינה לשפה בזירה הבינלאומית.

זה פער מסוכן.

יפן – מאמינה ומסתתרת

יפן מאמינה במערכת.
מאמינה בסדר.
מאמינה בשקט.

היא בנתה כלכלה,
אבל ויתרה על כוח מדיני.

היא תלויה.
והיא יודעת זאת.

זו מדינה חכמה
שבחרה לא לשחק.

בדור כזה – זו חולשה.

אוסטרליה – מאמינה כי היא רחוקה

אוסטרליה חיה בתחושת ביטחון גיאוגרפי.
מאמינה בבריתות.
מאמינה בחוק.

היא מתחילה להבין
שזה לא מספיק.

אבל עדיין מאחרת.

סיכום חד

יש בדורנו שלושה סוגי שחקנים:

מי שמאמין
ומדבר יפה
ונקבר בשקט.

מי שמבין
ומשחק
ומתקדם בלי הכרזה.

ומי שמבין חלקית
ומתלבט
ונמחץ בין העולמות.

זה לא מוסר.
זה לא אידיאולוגיה.
זו מציאות.

ומי שימשיך לשאול
"איך זה ייתכן"
במקום לשאול

"איך זה עובד"
כבר בחר צד.

לא צד מוסרי.
צד היסטורי.

וההיסטוריה, כידוע,
אינה מרחמת על מי שמאמין יותר מדי.

המאמינים בראש, והמבינים למטה

יש טעות נפוצה מאוד בקריאת המציאות.
אנשים מסתכלים על העולם וחושבים:
מי שמבין שזה משחק – הוא השולט.
ומי שמאמין – הוא התמים, החלש, הנקבר.

אבל בפועל, במקרים רבים, התמונה הפוכה לגמרי.

דווקא המאמינים הם אלו שעומדים בראש.
והמבינים – הם אלו שנדחקים לשוליים.

וזו אינה סתירה.
זו צורת פעולה קבועה של מערכות אנושיות.

מי שעומד בראש מערכת
מדינה
מוסד
קהילה

ארגון
לעיתים קרובות **חייב להאמין**.

לא כהצגה בלבד, אלא באמת.

הוא חייב להאמין שהמערכת צודקת.
שהחוקים נכונים.
שהשפה מייצגת אמת.
שהסדר שהוא מופקד עליו אינו משחק, אלא יסוד החיים.

בלי האמונה הזו
הוא לא יוכל להחזיק את המערכת.
לא יוכל לדרוש משמעת.
לא יוכל לדבר בשם "הכלל."
לא יוכל להקריב אחרים, וגם לא את עצמו.

המאמין מתאים להנהגה
מפני שהוא יציב.
מפני שהוא אינו ציני.
מפני שהוא מקרין ודאות.

והמערכת זקוקה לזה.

לעומתו, מי שמבין שזה משחק
לעיתים קרובות אינו יכול להיות בראש.
הוא רואה יותר מדי.
הוא שואל יותר מדי.
הוא פחות נאמן לשפה.

ולכן הוא נדחף הצידה.

אבל כאן מגיע החלק המסוכן.

השפלים, הנדחפים, אלו שלא הוזמנו למרכז
לומדים מהר מאוד מה באמת קורה.

לא מתוך חכמה מופשטת,
אלא מתוך הישרדות.

מי שנמצא למטה
מרגיש על בשרו
שהשפה אינה מגינה עליו.
שהחוק אינו עובד בשבילו.
שה"כללים" חלים עליו הרבה יותר מאשר על מי שמעליו.

ולכן הוא לומד מהר.

הוא לומד
איפה באמת מתקבלות ההחלטות.
מי באמת משפיע.
איזה מילים פותחות דלת
ואיזה מילים הן רק קישוט.

זה נכון במדינות,
וזה נכון בקהילות.

משל למה הדבר דומה.

בקהילה מסודרת
יש הנהגה.
רבנים, עסקנים, ועד.

העומדים בראש
מאמינים באמת
שהם פועלים לשם שמים.
שהם מייצגים את הכלל.
שהתקנון הוא אמת.

והם מדברים בשפה נקייה.
שפה של אחריות.
שפה של מוסר.
שפה של סדר.

והשפלים
הנדחפים
האלו שלא קיבלו משרה
ולא ישבו בשולחן ההחלטות
רואים דבר אחר.

הם רואים
מי באמת מחליט.
איך עוקפים תקנון.
מתי "אין ברירה" חל
ומתי הוא גמיש.

הם רואים
שהמאמין מדבר אמת
אבל המציאות פועלת אחרת.

והם לומדים.

לא כדי להיות ציניים.
אלא כדי לשרוד.

כך נוצר מצב מוזר:
המאמינים מנהלים.
המבינים מתמרנים.

הראש מדבר ערכים.
והשוליים מזיזים מציאות.

וזה דפוס עמוק מאוד.

המאמינים הם הכרחיים למערכת.
בלעדיהם היא מתפרקת.
הם נותנים לה שדרה, שפה, ומשמעות.

אבל המבינים הם אלו שמזהים ראשון
מתי המשחק משתנה.

וכשיש שינוי היסטורי
כשמסגרת קורסת
כשכללים מתחלפים

דווקא אלו שלמדו מן השוליים
עולים מהר.

כך היה בהיסטוריה.
כך באימפריות.
כך בדתות.
כך בכלכלה.
וכך בפוליטיקה של זמננו.

העומדים בראש
ממשיכים להאמין
שהלבוש הוא המציאות.

והשוליים כבר יודעים
שהלבוש מתחלף.

וזו נקודה כואבת, אבל אמיתית:

המאמין שומר על הסדר הקיים.
המבין מזהה את קצו.

ולכן בדור מעבר
בדור שבו המשחק מחליף צורה
לא תמיד החזקים שורדים
ולא תמיד הצודקים.

שורדים אלו שלמדו מוקדם
לא מפני שהם חכמים יותר
אלא מפני שהם לא הוגנו.

וזו אינה קריאה לזלזל במאמינים.
בלעדיהם אין עולם.

אבל זו אזהרה חדה:
מי שנמצא בראש
ומאמין שהכול אמת
צריך לדעת
שבשוליים כבר לומדים
איך זה באמת עובד.

וכשיבוא הרגע
הם לא ישאלו רשות.

הם פשוט יעלו.

מי שמאמין למעלה, מי שמבין למטה – ואיך זה מתהפך

יש נקודה שאם לא רואים אותה, כל מיפוי השחקנים של דורנו נשאר חיצוני.

נדמה כאילו יש מדינות "מבינות" ויש מדינות "מאמינות,"
כאילו זו תכונה לאומית או תרבותית.

אבל האמת עמוקה יותר, וקשה יותר:
ברוב המקרים ,**המאמינים יושבים למעלה**,
והמבינים צומחים מלמטה.

וזו אינה תקלה.
זהו חוק פעולה של מערכות.

מי שיושב למעלה, בראש מדינה, בראש מוסד, בראש מערכת,
כמעט מוכרח להאמין.
לא כהצגה בלבד, אלא באמת.

הוא חייב להאמין
שהחוק מייצג סדר,
שהשפה מייצגת אמת,
שהמערכת שהוא מופקד עליה אינה משחק, אלא מציאות.

בלי האמונה הזו
הוא לא יוכל לנהל.
לא יוכל לדרוש נאמנות.
לא יוכל להקריב משאבים, זמן, או חיי אדם בשם "הכלל."

ולכן, באופן טבעי,
רוב ההנהגות של העולם
חיות בתוך אמונה.

לא אמונה דתית,
אלא אמונה מערכתית.

אירופה מאמינה.
יפן מאמינה.
אוסטרליה מאמינה.
חלקים עמוקים מאוד של אמריקה מאמינים.

וזו הסיבה שהם עומדים בראש המערכת העולמית.
הם מחזיקים אותה.

אבל כאן מתרחש הדבר המעניין באמת.

מי שנמצא למטה
בשוליים
מחוץ לשולחן
בלי הגנה
בלי שפה
בלי כוח

לא יכול להרשות לעצמו להאמין.

השפה לא מגינה עליו.
החוק לא עובד בשבילו.
המערכת לא שומעת אותו.

ולכן הוא לומד מהר.

לא מתוך תיאוריה,
אלא מתוך הישרדות.

הוא לומד
מי באמת מחליט,
איפה באמת זזים דברים,
ומהם הכללים האמיתיים, לא הכתובים.

וכאן מתהפך המשחק.

המאמינים מנהלים את ההווה.
המבינים מתכוננים לעתיד.

וזו בדיוק הנקודה שבה טראמפ נכנס לתמונה.

טראמפ לא צמח מן ההנהגה המאמינה.
הוא לא היה חלק מן האליטה המשפטית, הדיפלומטית, או הממסדית.
הוא הגיע מן השוליים של המערכת הפוליטית
אבל לא מן השוליים החברתיים.

הוא הגיע מעולם הביזנס,
עולם שבו אמונה היא חולשה,
ומי שמאמין שהכללים קבועים – נמחץ.

שם, מי שלמד מהר
עשה זאת לא מתוך אידיאולוגיה,
אלא מפני שאם לא למד – פשט רגל.

טראמפ ראה את אמריקה הממסדית מבפנים
וראה דבר אחד ברור:

ההנהגה מאמינה באמת
שהשפה שולטת במציאות.

היא מאמינה
שהנרטיב חשוב מן הכוח,
שהחוק חזק מן האינטרס,
שהמערכת מתקנת את עצמה.

והוא, כמי שבא מלמטה ביחס לשלטון,
ראה שזו אשליה.

ולכן הוא לא ניסה לתקן את המערכת.
הוא פשוט הפסיק להאמין לה.

זו הסיבה שהוא נראה "גס", "לא נשיאותי", "לא מוסרי."
לא מפני שהוא טיפש,
אלא מפני שהוא לא מדבר את שפת המאמינים.

הוא מדבר את שפת המבינים.

וכאן מתברר דבר חד:
טראמפ אינו יוצא דופן.
הוא סימפטום.

אותו דבר קורה בסין.

ההנהגה הסינית אינה מאמינה בלגיטימציה מוסרית עולמית.
אבל גם היא לא התחילה מלמעלה.

סין המודרנית נולדה מתוך השפלה.
מתוך חוויה של להיות בצד החלש,
להאמין לשפה של צדק,
ולהידרס.

ומכאן נולדה הבנה:
מי שמאמין – משלם.
מי שמבין – שורד.

גם רוסיה כך.
גם איראן כך.
גם טורקיה כך.

בכל המקרים האלו
ההבנה לא נולדה במרכז הכוח,
אלא בשוליים,
בכאב,
בהשפלה,
בדחייה.

ואז, ברגע שהמבינים עולים למעלה,
מתרחש דבר מסוכן במיוחד:

הם מבינים את המשחק,
אבל יושבים על מערכת שעדיין מאמינה.

וכאן נוצר פער קטלני.

אירופה ממשיכה להאמין.
אמריקה הממסדית ממשיכה להאמין.
יפן ואוסטרליה ממשיכות להאמין.

והמבינים
שצמחו מלמטה
משחקים בהם.

לא בכוח גלוי.
לא במלחמה ישירה.
אלא בשפה שלהם,
בחוק שלהם,
ובאמונה שלהם עצמם.

וזו נקודת השבר של דורנו.

לא מאבק בין מדינות,
אלא מאבק בין שתי תודעות:

תודעה של מאמין,
ותודעה של מבין.

וההיסטוריה מלמדת דבר אחד ברור:

בדור יציב
המאמינים שורדים.

בדור מעבר
המבינים עולים.

ומי שיושב למעלה
ומסרב להכיר בכך שהמשחק השתנה
מפני שהוא מאמין יותר מדי
עלול לגלות
שהאמת שהוא החזיק בה
כבר אינה מנהלת את העולם.

והשוליים,
שתמיד נראו חלשים,
כבר למדו מזמן
איך קוברים אימפריות
בלי להפיל אף פסל.

הרפובליקה הרומית – איך האמונה בחוק קברה את מאמיניה

יש תקופה אחת שבה רואים את כל מה שאנחנו מדברים עליו
בבהירות כמעט אכזרית
הרפובליקה הרומית המאוחרת, במאות האחרונות לפני הקיסרות.

בתחילתה
הרפובליקה הרומית נתפסה כפסגת הצדק האנושי.
חוק.
סנאט.
איזונים.

משרות מוגבלות בזמן.
פיקוח הדדי.

הרומאים האמינו באמת
שהחוק חזק מן האדם
ושהמוסדות מגבילים את הכוח.

וזו לא הייתה הצגה.
זו הייתה אמונה עמוקה.

האצולה הרומית, הפטריקים,
האמינה שהמסגרת הרפובליקנית היא אמת מוחלטת.
שהיא אינה משחק, אלא טבע הדברים.

והם עמדו בראש.

אבל מתחת לפני השטח
בדיוק שם
התחילה להיוולד ההבנה.

ההמון העירוני
החיילים
המפקדים בשטח
אנשים שלא נהנו מהחוק באותה צורה
למדו מהר מאוד
שהחוק עובד רק למי שיודע לכופף אותו.

שהסנאט מדבר ערכים
אבל הכוח האמיתי נמצא
בצבא
בכסף
וביכולת ליצור נאמנות אישית.

וכאן נולדה הדמות המסוכנת באמת
לא אידיאולוג
לא פילוסוף
אלא שחקן.

יוליוס קיסר.

קיסר לא מרד ברפובליקה בשמה של אידיאולוגיה חדשה.
הוא לא אמר שהחוק רע.
הוא השתמש בו.

הוא מילא תפקידים כחוק.
הוא קיבל סמכויות כחוק.
הוא חצה קווים תמיד "מתוך צורך."

והסנאט
המאמין
המשיך לדון.

הם האמינו
שהמסגרת תחזיק.

שהמסורת תעצור אותו.
שהאיזונים יעבדו.

אבל קיסר הבין משהו שהם לא רצו לראות
החוק הוא לבוש
והכוח כבר עבר מקום.

החיילים לא היו נאמנים לרפובליקה
אלא למפקד שמאכיל אותם.
ההמון לא האמין עוד בנאומי סנאט
אלא בלחם ובשעשועים.

והרפובליקה
שנבנתה כדי למנוע עריצות
הפכה בדיוק בגלל אמונתה
לקרקע מושלמת לעריץ.

כאן מתרחש ההיפוך.

המאמינים
הסנאטורים הישרים
אנשי החוק
אלו שבאמת האמינו בסדר
נרצחו
הוגלו
או הפכו ללא רלוונטיים.

לא מפני שהם היו רעים
אלא מפני שהם האמינו יותר מדי.

והמבינים
אלו שצמחו מהשוליים
מהצבא
מהפרובינציות
מהשטח
עלו.

לא כי הם היו אכזריים יותר
אלא כי הם הבינו מוקדם יותר
שהמשחק השתנה.

הרפובליקה לא נפלה ביום אחד.
היא מתה לאט
בדיונים
בהליכים
בהכרזות חוקיות.

עד שיום אחד
היה כבר קיסר
והחוק עדיין היה כתוב על הקירות.

וזו הדוגמה המדויקת למה שקורה בדורנו.

לא נפילה דרמטית
אלא שחיקה שקטה.

המסגרת נשארת
השמות נשארים
הטקסים נשארים

אבל מי שמאמין
כבר אינו קובע.

ומי שמבין
כבר משחק בתוך המסגרת
ומשתמש באמונתם של אחרים
כדי לשלוט.

וזו נקודה חותכת:

הרפובליקה הרומית לא נהרסה על ידי אויבים.
היא נקברה על ידי מאמיניה
ונכבשה על ידי אלו שראו בה משחק.

וזה בדיוק מה שהופך אותה לדוגמה מסוכנת כל כך
כי מי שקורא אותה
ואינו רואה בה את דורו
עדיין חי בתוך האשליה
שהפעם זה אחרת.

רומי ויוליוס קיסר – איך האמונה בחוק קברה את מאמיניה

כדי לראות את מה שאנו קוראים "המשחק של דורנו" בלי חדשות ובלי רגשות, צריך תקופה שבה הלבוש היה ברור, וההחלפה של הלבוש היתה מהירה, והמאמינים נשארו עם מילים בזמן שהמבינים עברו אל הכוח. אחת התקופות הבהירות ביותר לזה היא רומי בסוף ימי הרפובליקה, בערך מן המאה השניה לפני הספירה עד הקמת המשטר הקיסרי.

רומי של הרפובליקה חיה באמונה חזקה מאד שהחוק שולט באדם. לא רק "יש חוקים", אלא תפיסה פנימית שהמסגרת עצמה היא הקדושה המדינית. סנאט, משרות מוגבלות בזמן, וטקסי שלטון מסודרים. למעלה עמדו אנשים שהיו חייבים להאמין בזה, כי הם היו המסגרת. הם לא יכלו לנהל מדינה עצומה על ידי הודאה שזה משחק; הם ניהלו על ידי אמונה שהחוק הוא אמת, ושמי שעובר עליו יוצא מן הכלל.

אבל כבר במאה השניה לפני הספירה התחילו סדקים, ומהסדקים האלו צמחו ה"מבינים" של הדור ההוא. בשנים 133 עד 121 לפני הספירה, האחים גראקכוס ניסו לטלטל סדרים חברתיים וכלכליים, והעימות סביבם הראה משהו חדש: במקום שהכרעה תצא מן המסגרת בדרך נקיה, התחילו להשתמש בכוח ובאלימות פוליטית בתוך רומי עצמה. אחד הסימנים החדים הוא התקדים של 121 לפני הספירה, שבו הסנאט השתמש במכשיר של "צווי חירום" שנועד למעשה לתת יד חופשית להכרעה גם מעבר לחוק הרגיל. כלומר, עוד בתוך הדיבור על חוק וסדר, נולד היתר שקט לשבור את הכללים בשם "הצלת המדינה."

כאן נולד הכלל של הספר שלנו במלואו: למעלה ממשיכים לדבר בשפה של מסגרת, אבל המסגרת עצמה מתחילה לייצר פתחי עקיפה. ומי שלמטה מרגיש ראשון את הסתירה. פשוטי העם, חיילים, אנשים שנמצאים בקצוות, רואים שהחוק אינו קיר אלא וילון: הוא נפתח למי שיש לו ידיים, והוא נסגר למי שאין לו.

אחר כך באה תקופת מלחמות האזרחים של סוף המאה הראשונה לפני הספירה. סולה הוא נקודת מפתח. הוא ניצח במלחמת אזרחים גדולה (88–82 לפני הספירה), ואחר כך היה דיקטטור בשנים 82–79 לפני הספירה, ובנה "רפורמות חוקתיות" בשם החזרת הסדר. הוא הראה תקדים מסוכן: אפשר לקחת תפקיד חירום שנועד לזמן קצר, ולהפוך אותו לשלטון כמעט בלתי מוגבל, ועוד לקרוא לזה תיקון המדינה. וגם הראה דבר נוסף: אפשר להלביש אלימות בלבוש חוקי, דרך רשימות חיסול ורכוש בשם המדינה. זה לא היה "חוסר חוק", זה היה שימוש בחוק כדי להכשיר כוח.

מי שראה את זה טוב ביותר היו אלו שלא יכלו להרשות לעצמם אמונה תמימה. מי שישב בשוליים של הכוח הבין שהזירה האמיתית איננה "מי יותר צודק", אלא מי מחזיק נאמנות בשטח, מי שולט בכסף, ומי יודע להפוך את המסגרת לכלי. אחרי סולה, רבים עדיין ניסו להאמין שהרפובליקה חזרה, אבל בפועל כבר נקבע תקדים: אפשר לנצח את המסגרת מבפנים, מבלי לקרוא לזה מרד.

כאן נכנס יוליוס קיסר. הוא נולד בשנת 100 לפני הספירה, ונרצח ב־15 במרץ 44 לפני הספירה. כבר בעצם חייו רואים את המעבר: הוא לא היה רק "מדינאי" ולא רק "מצביא", אלא דמות שמחברת צבא, כסף,

תמיכה ציבורית, והבנת חולשת הסנאט. ובזה הוא היה תלמיד של התקופה: לא פילוסוף, אלא שחקן שראה שהחוק נעשה לבוש.

בשנת 60 לפני הספירה נוצר "הטריאומווירט הראשון", ברית לא רשמית של קיסר, פומפיוס, וקראסוס. זה נקרא "לא רשמי", אבל זה בדיוק העיקר: כשיש יותר מדי נקודות וטו ומסגרות שמונעות הכרעה, החזקים מייצרים דרך לעקוף את המנגנון בלי לשבור אותו בפה מלא. כלומר, ההנהגה ממשיכה לדבר בשפה רפובליקנית, ובפועל ההחלטות זזות לחדרים אחרים. זה אחד הסימנים החדים של משחק: החוק נשאר, אבל הכוח עובר מאחוריו.

ואז באו מלחמות גאליה. בין 58 ל־51 לפני הספירה קיסר בנה לעצמו לא רק תהילה צבאית, אלא נאמנות של צבא, כסף עצום, ושם שמטלטל את רומי. כאן קורה מה שתמיד קורה בדורות מעבר: האדם שבא מן השטח, מן המלחמות, מן הפרובינציות, מביא עמו כוח שלא כפוף לשפה של מרכז העיר. הסנאט יכול לדבר; הלגיונות יכולים לבצע.

הקרע עם הסנאט ועם פומפיוס הלך והתרחב עד לנקודה החדה: בתחילת ינואר 49 לפני הספירה קיסר חצה את הרוביקון עם לגיון, בניגוד להוראות הסנאט, והתחילה מלחמת אזרחים. זה רגע שמראה את כל הרעיון שלנו: המאמינים אמרו "יש חוק"; המבין אמר "אם החוק נועד לקשור אותי בזמן שאני חזק, הוא כבר אינו חוק אלא כלי נגדי". ואז הוא פשוט עבר.

מכאן ההכרעות הלכו במהירות. בשנת 48 לפני הספירה היה קרב פארסלוס שבו קיסר הכריע את פומפיוס, ובסוף נשאר עם כוח שאין לו מתחרה אמיתי. אבל מה שהוא עשה אחר כך הוא העיקר לענינו. הוא לא אמר: ביטלתי את הרפובליקה. הוא עשה דבר מתוחכם יותר: הוא לקח את המונחים של הרפובליקה והפך אותם למעטפת של שלטון אישי. הוא קיבל משרות, כיבודים, ותארים, עד שבתחילת שנת 44 לפני הספירה קיבל את התואר "דיקטטור לכל החיים (dictator "perpetuo). כלומר, אותה משרה שהייתה אמורה להיות פתרון חירום זמני, נעשתה קבועה, ועוד בתוך מסגרת חוקית–כביכול.

כאן מבינים את הטרגדיה של המאמינים למעלה. הסנאטורים ה"רפובליקנים" לא היו בהכרח אנשים רעים. רבים מהם באמת האמינו ברפובליקה, באמת האמינו שהחוק הוא חומת מגן. אבל הם התעוררו מאוחר מדי. כי בזמן שהם האמינו, המנגנון כבר עבר ידיים. קיסר לא היה צריך להפיל את הבנין; הוא היה צריך רק לשלוט במפתחות.

ולכן בא הרצח. ב־15 במרץ 44 לפני הספירה, "אידי מרץ", קבוצת סנאטורים רצחה את קיסר בבית הסנאט שבסמוך לתיאטרון פומפיוס. הם עשו זאת מתוך פחד מפני מלוכה, ומתוך רצון להחזיר רפובליקה. אבל זו נקודה נוראה: הם חשבו שאם מסלקים את האיש, חוזרת המסגרת. זה דפוס של מאמינים: הם מאמינים שהבעיה היא אדם חריג, לא שינוי של משחק.

מה קרה מיד אחר כך מוכיח את זה. לא חזרה רפובליקה, אלא סדרת מלחמות אזרחים נוספת. בשנת 43 לפני הספירה עבר חוק שנתן ל"טריאומווירט השני" סמכויות עצומות, כלומר המסגרת לא חזרה

אחורה, אלא המשיכה קדימה בדרך חדשה. ובסופו של תהליך, בשנת 27 לפני הספירה, אוקטביאנוס (אוגוסטוס) קיבל מעמד שמסמן את תחילת הקיסרות בפועל. הרפובליקה נשארה במילים ובטקסים, אבל המשחק כבר הוכרע.

וכאן הפרק ננעל בנקודה אחת, שהיא ממש לב הספר שלנו. רומי לא נפלה מפני שלא היה בה חוק. היא נפלה מפני שהחוק נהפך לבוש. המאמינים למעלה המשיכו לדבר "רפובליקה", "סנאט", "מסגרת", והמבינים למטה, ובעיקר אלו שבאו מן השטח והחזיקו צבא ונאמנות, הבינו שהכללים הכתובים אינם הכללים האמיתיים. ואז הם שיחקו.

יוליוס קיסר לא "שבר את החוק" בצורה גסה בלבד. הוא הראה שאפשר לקחת חוק, להפוך אותו לכלי, ולהשאיר את הציבור בתחושה שעדיין יש מסגרת. זה בדיוק המנגנון של פוליטיקה מודרנית: לא תמיד צריך לבעוט בדלת; לפעמים די לשנות מי מחזיק את המפתח, ולהמשיך לקרוא לזה סדר .

וזה גם מלמד דבר נוסף, שהוא כואב במיוחד: המאמינים אינם חלשים מפני שהם טיפשים. הם חלשים מפני שהם אחראים. הם צריכים להאמין כדי לנהל. אבל בדור שבו המשחק מחליף צורה, האחריות שלהם הופכת אותם איטיים, והאיטיות הזאת נעשית קבר.

מן הסנאט הרומי אל האו״ם – איך מסגרת שנועדה לעצור כוח נעשית זירה שמאפשרת לו לפעול

אחרי שמבינים את רומי של סוף הרפובליקה, קשה כבר להסתכל על מוסדות בני זמננו בתמימות. לא מפני שהמציאות זהה, אלא מפני שהמבנה חוזר. לא אותם אנשים, לא אותם כלים, אלא אותה תנועה. מסגרת שנולדה כדי להגביל כוח, הופכת עם הזמן למרחב שבו הכוח פועל ביתר נוחות, דווקא משום שהיא מסגרת.

הסנאט הרומי נולד כדי למנוע מלוכה.
האו״ם נולד כדי למנוע מלחמות.

שניהם נולדו מתוך טראומה.
רומי מתוך פחד ממלך עריץ.
העולם המודרני מתוך פחד משתי מלחמות עולם.

ושניהם נבנו על אותו יסוד עמוק:
אם ניצור שפה משותפת,
אם ניצור הליך,
אם ניצור חוק,
הכוח יוגבל.

ברומי קראו לזה רפובליקה.
בדורנו קוראים לזה סדר עולמי מבוסס כללים.

ובשני המקרים, זה עבד – לזמן מה.

כל עוד הכוח היה מפוזר.
כל עוד לא קם שחקן שהבין את המסגרת טוב מן המסגרת עצמה.
כל עוד האמונה והכוח הלכו יחד.

אבל מרגע שנוצר פער–
מרגע שמי שמחזיק בכוח חדל להאמין,
ומי שמאמין חדל להחזיק בכוח–
המסגרת שינתה תפקיד.

ברומי, הסנאט המשיך להתכנס,
לנאום,
להצביע,
ולהאמין.

ובזמן שהוא האמין,
קיסר, פומפיוס, ואחרים
הבינו שההכרעה כבר לא עוברת דרך האולם,
אלא דרך הצבא, הכסף, והנאמנות האישית.

הסנאט לא בוטל.
הוא נשאר.
הוא המשיך לפעול.

אבל הוא הפסיק להיות המקום שבו נקבעת המציאות.

וכאן הנקודה החדה:
המסגרת לא קרסה.
היא פשוט הפסיקה להיות מרכז הכובד.

בדיוק כך פועל האו״ם.

האו״ם אינו מוסד שמחליט.
הוא מוסד שממסגר.

הוא מגדיר שפה.
הוא קובע נורמות.
הוא מייצר לגיטימציה.
והוא מאפשר לדחות הכרעה.

וזהו כלי אדיר למי שמבין את המשחק.

כשמדינה חזקה פועלת היום,
היא כמעט אף פעם לא אומרת: פעלתי מתוך כוח.
היא אומרת: פעלתי מתוך צורך.
מתוך הגנה עצמית.
מתוך מורכבות.
מתוך החוק.

זו אותה שפה שבה השתמשו ברומי המאוחרת.
לא "אני עריץ,"
אלא "אני מציל את המדינה."

והמאמינים, אז כמו היום,
שומעים את השפה
וחושבים שהמסגרת עוד מחזיקה.

הסנאטורים חשבו:
אם קיסר עובר גבול – החוק יעצור אותו.

מדינות קטנות היום חושבות:
אם מדינה גדולה תעבור גבול – המערכת תעצור אותה.

אבל המערכת אינה עוצרת.
היא מתעדת.
היא מגנה.
היא דנה.
והיא ממשיכה הלאה.

וכאן מתגלה תפקידו האמיתי של מוסד כזה בדור מעבר:
לא למנוע כוח,
אלא לאפשר לכוח לפעול בלי להיתפס כבריונות גלויה.

ברומי, דיקטטורה הפכה לחוקית.
בדורנו, מלחמות הופכות ל"מורכבות".
כיבושים ל"סכסוכים".
והכרעות ל"תהליכים".

הסנאט הרומי נתן לגיטימציה לשלטון אישי
מפני שלא רצה להודות שהמשחק השתנה.

האו"ם נותן לגיטימציה לפעולות כוח
מפני שהוא בנוי לא להודות בכך שהכוח חזר למרכז.

וזו אינה ביקורת מוסרית.
זו אבחנה מבנית.

מוסדות כאלה אינם טיפשים.
הם עושים בדיוק את מה שהם נועדו לעשות בדור שבו נולדו.
אבל בדור אחר, אותו תפקוד עצמו נעשה מסוכן.

כי המאמינים ממשיכים להאמין
שהמסגרת היא המציאות.

והמבינים כבר משתמשים בה
כדי לעצב מציאות אחרת.

כמו ברומי, כך גם היום,
המאבק אינו בין חוק לאנרכיה,
אלא בין מי שחושב שהחוק שולט,
לבין מי שיודע שהחוק הוא לבוש.

וכאן חוזר הכלל הכואב של ההיסטוריה:

מוסד שנולד כדי לעצור כוח
ואינו מוכן להכיר בכך שהכוח החליף צורה,
אינו מבטל את הכוח,
הוא רק מסייע לו.

הרפובליקה הרומית לא נעלמה ביום אחד.
היא המשיכה לחיות עוד שנים רבות בשם, בטקס, ובשפה.

כך גם הסדר הבינלאומי של דורנו.

הוא ימשיך לדבר
גם כאשר כבר לא יכריע.

וההכרעות, כרגיל,
יתקבלו במקום אחר.

מי שירצה להבין את דורו,
צריך לשאול לא
מה כתוב בהחלטות,
אלא מי פועל בזמן שההחלטות נכתבות.

ומי שימשיך להאמין
שהמסגרת עוד מחזיקה
מפני שהיא עדיין קיימת,
עלול לגלות מאוחר מדי
שכבר מזמן עברו לשחק
על לוח אחר.

האימפריה העות׳מאנית – איך מי שהאמין בסדר קבוע נאכל מבפנים

האימפריה העות׳מאנית לא נפלה מפני שהייתה חלשה.
במשך מאות שנים היא הייתה אחת המערכות החזקות, היציבות והמתוחכמות בעולם.
צבא, מיסוי, משפט, דת, מנהל – הכל עבד.

וזה בדיוק העניין.

העות׳מאנים האמינו באמת
שהסדר שלהם הוא טבעי.
לא אידיאולוגיה, לא מהפכה, אלא דרך העולם.

הסולטאן שולט.
הפקידים מנהלים.
הדת נותנת לגיטימציה.
והעולם מסביב מסתדר סביב זה.

וזו לא הייתה אמונה נאיבית.
במשך מאות שנים זה עבד.

אבל כאן מתחיל הדפוס שאנו מכירים כבר מרומי.

מי שעמד למעלה – האמין.
ומי שהיה למטה, בפריפריה, בקצוות, בזירות המפגש עם העולם החדש – התחיל להבין.

במאה השבע־עשרה והשמונה־עשרה העולם השתנה.
אירופה עברה מהפכה: טכנולוגית, כלכלית, ימית, צבאית.
והעות׳מאנים ראו את זה, אבל לא הבינו את המשמעות.

הם ראו תותחים, ספינות, בנקים.
אבל הם האמינו שהמסגרת שלהם חזקה יותר מכל חידוש.

זו אמונה של הנהגה יציבה:
אנחנו הסדר.
הם רעש.

וכאן נולד הפער.

מי שישב בקונסטנטינופול
במשרדים
במוסדות
בהיררכיה המסודרת
המשיך להאמין שהמערכת היא המציאות.

אבל מי שהיה בשטח
במחוזות
בגבולות
במסחר
בצבא
ראה דבר אחר.

הוא ראה
שהאירופאים משחקים משחק חדש.
לא רק כוח צבאי,
אלא כסף, אשראי, חוזים, תעשייה, זמן.

והוא הבין
שהמערכת העות'מאנית אינה מתמודדת עם זה.

וכאן נכנס העיקר.

העות'מאנים לא סירבו לשינוי.
הם ניסו "רפורמות."

אבל כל רפורמה נועדה
לשמר את המסגרת הישנה.

זהו סימן מובהק של מאמינים:
הם מוכנים לשנות פרטים
אבל לא את ההנחה הבסיסית.

במאה ה־19, תקופת הטנזימאת, ניסו לעשות סדר חדש:
חוקים
מנהל
צבא מודרני
אבל הכל מתוך אמונה
שהאימפריה ככזו היא אמת.

והרפורמות האלו לא חיזקו את המערכת.
הן חשפו את חולשתה.

כי בזמן שהמרכז האמין
שהוא "מתעדכן,"
השוליים כבר הבינו
שהמשחק אבוד.

וכאן קורה ההיפוך הקטלני.

הקבוצות שלא האמינו יותר
לא ניסו להציל את האימפריה.
הן התחילו לשחק בתוכה.

אליטות מקומיות.
מנהיגים צבאיים.
תנועות לאומיות.

כולם למדו מהר
שהשפה של הסדר
כבר אינה מגובה בכוח.

וכך, האימפריה לא נפלה במכה אחת.
היא התפוררה.

היא המשיכה להתקיים
עם סולטאן
עם חוקים
עם טקסים
אבל בפועל
הכוח עבר לידי אחרים.

והנקודה החדה:

העות'מאנים לא הבינו שהם במשחק
מפני שהם היו ההנהגה.

הם האמינו שהעולם חייב להסתדר סביבם.
והם טעו.

לא מפני שהיו טיפשים,
אלא מפני שהאמונה שלהם
הייתה תנאי לניהול המערכת.

ומי שהבין ראשון
לא היו הסולטאנים
אלא השוליים.

וכשהשוליים מבינים
והמרכז מאמין
הקבורה מתחילה.

לא בפיצוץ,
אלא בהתרוקנות.

המערכת נשארת,
אבל אין לה עוד כוח לכפות.

וכך הגענו לסוף.

בתחילת המאה העשרים
האימפריה עוד קיימת על הנייר.
אבל המשחק כבר נגמר.

וההיסטוריה מלמדת כאן דבר חד מאוד:

אימפריות אינן נופלות
כשאין להן חוק,
אלא כשיש להן יותר מדי חוק

ופחות מדי הבנה
שהחוק הוא לבוש.

וזו אותה תנועה
שראינו ברומי
ושנראה שוב בדורנו.

ברית המועצות – איך האמונה בהיסטוריה קברה את מאמיניה

מעטות התקופות שבהן אפשר לראות את כל המהלך שאנו מדברים עליו בבהירות כה חדה כמו בברית המועצות. לא כקריסה פתאומית, לא ככישלון טכני, אלא כתהליך ארוך שבו ההנהגה האמינה באמת, והמציאות למטה הבינה מוקדם יותר שהמשחק השתנה.

ברית המועצות נולדה מתוך אמונה טוטאלית.
לא אמונה דתית, אלא אמונה היסטורית.
האמונה שההיסטוריה עצמה פועלת לפי חוק.
שהקפיטליזם יקרוס בהכרח.
שהסוציאליזם הוא שלב מדעי, לא דעה.
ושהמפלגה אינה רק שלטון, אלא תודעה נכונה של המציאות.

זו הייתה אמונה עמוקה מאוד.
לא ציניות, לא הצגה.

לנין, ואחריו סטלין, לא ראו את עצמם כשחקנים במשחק, אלא כמי שמבצעים מהלך הכרחי של ההיסטוריה. ולכן, בתחילת הדרך, ברית

המועצות הייתה מסוכנת מאוד. מי שמאמין שההיסטוריה לצדו, אינו מהסס. הוא מוכן להקריב, להרעיב, להרוג, לא מפני שהוא רע, אלא מפני שהוא משוכנע שהוא בצד הבלתי־נמנע.

וכאן חשוב לדייק:
ברית המועצות לא הייתה "נאיבית."
היא הייתה אכזרית, יעילה, וממוקדת.
אבל היא האמינה.

והאמונה הזו היא שעמדה בבסיס כוחה – וגם בבסיס קברה.

אחרי מלחמת העולם השנייה, בערך משנת 1945 ואילך, ברית המועצות עומדת בראש גוש עצום. חצי מאירופה, השפעה עולמית, צבא אדיר, נשק גרעיני. מבחוץ היא נראית כמו שחקן קר, מחושב, ריאליסטי. אבל מבפנים, ההנהגה חיה בתוך סיפור אחד ברור: אנחנו הצד הנכון של ההיסטוריה.

וזו נקודת המפנה.

כי מרגע שההנהגה מאמינה שהניצחון מובטח, היא מפסיקה לשחק באמת. היא מתחילה לנהל.

המפלגה הסובייטית הפכה ממכשיר כוח למכשיר אמונה.
היא החלה למדוד נאמנות אידיאולוגית במקום הבנה מציאותית.
שפה נכונה הפכה חשובה יותר מתוצאה נכונה.
דו"חות נכתבו כדי להתאים לתיאוריה, לא למציאות.

וכאן, בדיוק כאן, נולד הפער.

למעלה – אמונה.
למטה – הבנה.

מי שישב בפוליטביורו האמין שהמערכת מחזיקה.
מי שניהל מפעל ידע שהכול שקר.
מי שעמד בתור ללחם הבין מהר שהשפה אינה מזינה.
מי ששירת בצבא הבין שהאימפריה כבדה, איטית, וחסרת גמישות.

אבל אלו שהבינו, לא ישבו למעלה.
הם חיו בשוליים.
והשוליים למדו מהר מאוד איך המשחק באמת עובד.

ברית המועצות המשיכה לדבר בשפת אידיאולוגיה,
אבל בפועל היא התחילה לפעול מתוך פחד.
פחד מהודאה בכישלון.
פחד משינוי עמוק.
פחד מהכרה שהמשחק כבר אינו אותו משחק.

הרפורמות של חרושצ'וב, ואחר כך של ברז'נייב, לא נועדו לשנות את הכללים, אלא להציל את האמונה. הן היו ניסיונות ללטש את הלבוש, לא להחליף אותו. וכל עוד כך, הן רק העמיקו את הסתירה.

וכאן מגיע רגע חשוב מאוד:
האמפריה לא נפלה כשהבינה שהיא חלשה.
היא נפלה כשהבינה שהיא לא מאמינה עוד – אבל לא ידעה לשחק.

בשנות השבעים והשמונים, במיוחד אחרי *1979*, הפלישה לאפגניסטן, והמרוץ הכלכלי מול המערב, התברר דבר פשוט: המערכת הסובייטית

אינה יכולה להתחרות במשחק החדש – משחק של חדשנות, מידע, כסף, גמישות, ותודעה.

אבל ההנהגה לא ידעה להיות צינית.
היא ידעה רק להאמין או לקרוס.

ואז בא גורבצ׳וב.

גורבצ׳וב הוא דמות מפתח להבנת הספר כולו.
הוא לא היה בוגד.
הוא לא היה טיפש.
הוא היה מאמין שניסה להיות כן.

הוא הבין שהשקר חונק את המערכת.
אבל הוא עדיין האמין שהמערכת טובה.
שהבעיה היא חוסר שקיפות, לא חוסר התאמה.
שהמשחק עדיין אותו משחק, רק מנוהל רע.

גלסנוסט ופרסטרויקה לא היו מהלך של שחקן.
הן היו וידוי של מאמין.

וכאן התרחש האסון.

כי כשהאמונה מתפוגגת למעלה,
והשוליים כבר מזמן מבינים שזה משחק,
המערכת מתפרקת בן־לילה.

הרפובליקות הסובייטיות לא האמינו עוד.
האליטות המקומיות הבינו מהר מאוד שהשפה נחלשה.
הצבא לא רצה לירות בשם רעיון שאיש כבר לא האמין בו.

ובשנת 1991, ברית המועצות קרסה כמעט בלי מלחמה.
לא מפני שלא היה לה צבא.
לא מפני שלא היה לה נשק.
אלא מפני שלא היה לה עוד סיפור שמחזיק כוח.

וזו נקודת עומק:

ברית המועצות לא הובסה על ידי המערב.
היא הובסה על ידי מאמיניה.

הם האמינו שההיסטוריה מבטיחה להם ניצחון.
וכשההיסטוריה סירבה לשתף פעולה,
לא נשאר להם משחק חלופי.

והמבינים?
הם היו שם כל הזמן.
בכלכלה השחורה.
בקומבינות.
בהישרדות.
בהבנה שמה שכתוב אינו מה שקובע.

אבל הם לא יכלו לנהל מדינה.
הם יכלו רק לחיות בתוכה.

וכשקרסה האמונה,
הם עלו–
לא כבוני סדר,
אלא כמפרקים.

מכאן גם נולדה רוסיה של פוטין.

לא מאידיאולוגיה,
אלא מפיכחון.

פוטין הוא ילד של הקריסה.
הוא ראה מה קורה למדינה שמאמינה יותר מדי.
ולכן הוא לא מאמין כמעט בכלום.

וזו הסיבה שהוא שחקן מסוכן בדורנו.

ברית המועצות היא הדוגמה הכואבת ביותר לאמת הזו:
אמונה טוטאלית יוצרת כוח.
אבל כשהיא נשברת,
ואין יכולת לעבור למשחק אחר,
היא קוברת אימפריה שלמה בלי קרב.

סין הקיסרית – איך מי שהאמין שהוא העולם גילה לפתע שהוא רק זירה

אם יש מקום בהיסטוריה שבו רואים בבהירות מוחלטת את הסכנה שבה אמונה עמוקה מדי, זו סין הקיסרית ערב המאה התשע־עשרה.

לא מפני שסין הייתה חלשה, אלא מפני שהיא הייתה משוכנעת שאין לה תחליף. לא רק אימפריה חזקה, אלא עולם שלם.

במשך יותר מאלפיים שנה חיה סין בתוך תפיסה אחת פשוטה ויציבה:
היא המרכז.
היא הציביליזציה.
כל השאר – פריפריה, ברברים, תלמידים, או שבטים שטרם הבשילו.

הקיסר הוא "בן השמים."
הסדר החברתי משקף סדר קוסמי.
הפקידות הקונפוציאנית מנהלת עולם הרמוני, מוסרי, היררכי.

וזו לא הייתה הצגה.
זו הייתה אמונה עמוקה, שיטתית, חינוכית, נפשית.

מי שישב למעלה – האמין באמת שהעולם צריך להסתדר לפי סין, לא שסין צריכה להסתגל לעולם. והאמונה הזו החזיקה אימפריה אדירה, יציבה, משוכללת, בזמן שאירופה עוד נעה בין מלחמות פנימיות וחוסר סדר.

אבל כאן מתחיל הדפוס שכבר הכרנו.

בזמן שהמרכז האמין שהוא הסדר עצמו,
השוליים התחילו להרגיש שהעולם זז.

במאה השבע־עשרה והשמונה־עשרה, אירופה משתנה במהירות:
מדע, תעשייה, מסחר ימי, בנקים, נשק, ביטוח, אשראי.
לא רק טכנולוגיה, אלא דרך חדשה להבין כוח.

וסין רואה את זה – אבל לא מבינה את עומק השינוי.

מבחינת ההנהגה בבייג׳ינג, האירופים אינם שחקנים שווים.
הם סוחרים זרים.
שליחים.
מבקשי רשות.

וכאן מתגלה האמונה המסוכנת ביותר:
האמונה שאין משחק חדש.

כאשר הבריטים מגיעים בתחילת המאה התשע־עשרה, הם אינם מבקשים להיות חלק מן הסדר הסיני. הם מביאים איתם משחק אחר לגמרי:
סחר חופשי בכפייה,
נשק מודרני,
צי ימי,
וכלכלה גלובלית.

המלחמות הידועות כ"מלחמות האופיום" (1839–1842, ואחר כך 1856–1860) אינן רק עימותים צבאיים. הן רגע של חשיפה. סין מגלה בבת אחת שהמסגרת שבה האמינה אינה מגינה עליה.

וזו נקודה קריטית:
סין לא הפסידה מפני שלא היה לה צבא.
היא הפסידה מפני שהצבא, הפקידות, והשפה – כולם פעלו מתוך הנחה ישנה.

הקיסר והפקידות הגבוהה המשיכו לדבר בשפה של מוסר, הירירכיה, וסדר קוסמי.
האירופים דיברו בשפה של חוזים, תותחים, ונמלים.

והשפות לא נפגשו.

כאן מתחיל תהליך ארוך וכואב, שנמשך כמעט מאה שנה:
"מאה שנות השפלה", כפי שהסינים קוראים לזה היום.

והתהליך הזה אינו רק תוצאה של כוח זר, אלא של פער תודעתי.

מי שהאמין למעלה – הקיסרות, הממסד, הפקידות – ניסה שוב ושוב לתקן מבלי לוותר על ההנחה הבסיסית.
רפורמות חלקיות.
ייבוא טכנולוגיה בלי שינוי תפיסה.
צבא מודרני בלי מדינה מודרנית.

אלו רפורמות של מאמינים.
שינוי פרטים כדי להציל את המסגרת.

אבל מי שלמטה – בשוליים, בנמלים, במסחר, במפגש הישיר עם המערב – התחיל להבין מוקדם יותר.

הם הבינו שהעולם כבר לא בנוי סביב סין.
שהכוח עבר למקומות אחרים.
ושהמשחק השתנה מן היסוד.

וכאן מתרחש ההיפוך.

במאה התשע־עשרה המאוחרת, וביתר שאת בתחילת המאה העשרים, עולות תנועות שלא מאמינות עוד בסדר הקיסרי. לא כולן חזקות, לא כולן חכמות, אבל כולן מבינות דבר אחד:
המסגרת הישנה אינה המציאות.

הקיסרות נופלת ב־1911.
לא מפני שהעולם רצה בכך,
אלא מפני שהיא כבר לא האמינה בעצמה,
ולא ידעה לשחק משחק אחר.

אבל כאן מגיע החלק החשוב ביותר להבנת דורנו.

הסינים לא שכחו את זה.

הרפובליקה נכשלה.
גם המהפכה הקומוניסטית שילמה מחירים עצומים.
אבל הזיכרון נשאר:
מי שמאמין שהעולם מסתדר סביבו – נמחץ.

ומכאן נולדה סין המודרנית.

לא כסין מאמינה,
אלא כסין משחקת.

המפלגה הקומוניסטית הסינית אינה מאמינה שהעולם צודק.
היא אינה מאמינה שהחוק הבינלאומי מגן.
והיא אינה מאמינה בניטרליות של שפה.

היא זוכרת היטב מה קורה למי שמאמין.

ולכן סין של ימינו אינה מתווכחת על מוסר.
היא בונה תלות.
אינה מתנגשת חזיתית.
היא מחליפה מסגרות לאט.

זהו לקח היסטורי ישיר:
האמונה הקיסרית קברה את סין הישנה.
ההבנה המשחקית בנתה את סין החדשה.

וסין אינה חריגה.
היא עוד חוליה בשרשרת ארוכה:
רומי.
העות'מאנים.
ברית המועצות.

בכל פעם, ההנהגה האמינה שהמסגרת היא העולם.
ובכל פעם, מי שלמד מן ההשפלה, מן השוליים, מן הכאב–
עלה אחר כך כשחקן קר, זהיר, וחסר אשליות.

וזו נקודה שחייבים לשאת אל המאה שלנו:
מי שחי היום בתוך מערכת בינלאומית
ומאמין שהיא המציאות עצמה,
חי כבר בעולם שעבר.

ומי שזוכר מה קורה למאמינים,
כבר משחק את המשחק הבא.

כשההיסטוריה מפסיקה להיות עבר

עד כאן עוד אפשר היה לקרוא את הספר כך:

רומי נפלה.
סין הושפלה.
ברית המועצות קרסה.

היו טעויות.
היו אמונות.
היו עיוורונות.

אבל כאן צריך לומר דבר אחד בפירוש, בלי עטיפה:

הבעיה של הדורות ההם
לא הייתה שהם טעו.
הבעיה הייתה שהם חשבו
שהם כבר אחרי הטעות.

וזה הרגע שבו ההיסטוריה מפסיקה להיות סיפור
והופכת למראה.

יש שלב קבוע בכל סדר גדול
שלב שבו יש יותר מדי מוסדות
יותר מדי חוקים
יותר מדי שפה
ויותר מדי ביטחון שהמערכת "כבר למדה."

בשלב הזה
האנשים שבתוכה בטוחים
שהם מתקדמים
בדיוק מפני שהם יודעים כל כך הרבה על העבר.

הסנאט הרומי ידע היטב מהי עריצות.
הפקידות הסינית ידעה היטב מהי ברבריות.
המפלגה הסובייטית ידעה היטב מהו קפיטליזם.

וידיעה זו עצמה
הייתה מלכודת.

כי כל דור שמאמין
שהוא מבין את ההיסטוריה
בטוח שההיסטוריה כבר לא תפתיע אותו.

וכאן מגיע המעבר שאין ממנו חזרה:

היסטוריה אינה חוזרת
כי אנשים שוכחים.
היא חוזרת
כי אנשים בטוחים שהם זוכרים.

וזו נקודת העיוורון של דורנו.

העולם של היום מלא מוסדות
שנבנו בדיוק כדי למנוע את מה שקרה בעבר.

או״ם
בתי דין בינלאומיים
אמנות
נורמות
שיח מוסרי
תקשורת גלובלית

וכל זה יוצר תחושה אחת עמוקה:
הפעם זה מנוהל.

אבל זו בדיוק התחושה
שהייתה ברומי לפני קיסר.
בסין לפני האופיום.
בברית המועצות לפני 1991.

יותר סדר
אינו אומר יותר שליטה.
לפעמים הוא רק אומר
שהכוח עבר למקום שבו הסדר לא רואה אותו.

וכאן צריך לומר דבר חריף:

הדור שלנו לא נמצא לפני הקריסה.
הוא נמצא **אחרי המעבר**.

לא מעבר פיזי
אלא מעבר תודעתי.

הכוח כבר לא מחפש לגיטימציה אמיתית.
הוא מחפש ניסוח.
הוא מחפש זמן.
הוא מחפש עמימות.

וזו הסיבה שהכול מרגיש "מורכב."
לא מפני שהעולם נעשה עמוק יותר,
אלא מפני שההכרעה עזבה את הבמה.

בעבר
מי שהחזיק כוח
היה חייב לומר זאת בגלוי.

היום
מי שמחזיק כוח
עושה הכול
כדי להיראות כמי שאינו מחזיק בו.

וזה הבדל שאין ממנו חזרה.

כי ברגע שהכוח לומד
להסתתר בתוך מוסר
בתוך חוק
ובתוך שפה של אחריות
הוא כבר אינו צריך לשבור את המסגרת.

המסגרת עובדת בשבילו.

וכאן ההיסטוריה מפסיקה לעזור למי שמאמין.

מי שאומר
"זה מזכיר לי את רומי"
ועדיין חושב
שהמסגרת תציל אותו
לא למד כלום מרומי.

מי שאומר
"זה מזכיר לי את ברית המועצות"
ועדיין בטוח
שהמערכת מתקנת את עצמה
לא הבין את ברית המועצות.

כי בכל הדוגמאות שראינו
הקריסה לא באה
כשהמערכת הפסיקה לפעול
אלא כשהיא המשיכה לפעול
בלי להיות רלוונטית.

וזה בדיוק המקום שבו אנחנו עומדים.

האו"ם ממשיך להתכנס.
החוק הבינלאומי ממשיך להיכתב.
הצהרות ממשיכות להיאמר.

וההכרעות
כבר אינן שם.

וזו הנקודה שאין ממנה חזרה:

ברגע שהכוח למד
שהוא יכול לפעול
מבלי לשאת באחריות גלויה
הוא לא יחזור אחורה.

ברגע שמוסדות למדו
שהתפקיד שלהם הוא למסגר
ולא להכריע
הם לא יהפכו שוב לבתי הכרעה.

וברגע שדור שלם
התרגל לחיות בתוך שפה
במקום בתוך כוח
הוא יופתע
כשהכוח יכריע אותו
בלי לשבור אף חוק.

מכאן והלאה
הספר כבר לא יכול לחזור אחורה.

מכאן
כל קריאה תהיה אישית.

כי השאלה כבר איננה
מה קרה לרומי

או לסין
או לברית המועצות.

השאלה היא
איפה אתה עומד
במערכת שבה אתה חי.

האם אתה מן המאמינים
שעדיין חושבים
שהמסגרת היא המציאות.

או מן המבינים
שיודעים
שהמסגרת היא רק לבוש.

ולא פחות חשוב מזה:
האם אתה למעלה
ומאמין
או למטה
ולומד.

מכאן נרד
בלי שום ריכוך
אל המקומות שבהם זה פועל
בחיים עצמם.

לא כמשל.
לא כהשוואה.

כמציאות זהה
בקנה מידה קטן.

המוסד, המשפחה, והקהילה – אותו משחק, שלש זירות

אחרי המעבר שאין ממנו חזרה, כבר אי אפשר להעמיד פנים שהדברים שראינו בהיסטוריה שייכים רק לאימפריות ולמדינות. אותו דפוס עצמו פועל בדיוק באותם כלים, באותם שלבים, ובאותו סדר, גם במקומות הקרובים ביותר לאדם. ההבדל איננו במהות, אלא בעוצמה. לא חרבות וצבאות, אלא שפה, סמכות, תלות, ושתיקה.

המוסד

המוסד הוא הזירה הברורה ביותר להבין בה את המשחק, מפני שהוא בנוי מראש על היררכיה, תקנון, וסדר. מוסד חינוכי, ארגון, מקום עבודה, ישיבה, מערכת ציבורית – כולם פועלים על אותו יסוד: יש תפקידים, יש כללים, ויש שפה רשמית שמגדירה מה מותר, מה אסור, ומה "לא מקובל."

ובכל מוסד, כמעט בלי יוצא מן הכלל, מי שעומד למעלה חייב להאמין.
לא תמיד באידיאולוגיה גדולה, אלא באמונה פשוטה: שהמערכת צודקת, שהסדר הכרחי, שהכללים מייצגים אמת. בלי האמונה הזו, המוסד לא מחזיק. אי אפשר לדרוש משמעת, נאמנות, ועמידה בכללים, אם המנהיג עצמו רואה בהם רק משחק.

לכן ההנהגה המוסדית מדברת בשפה של ערכים: אחריות, שקיפות, טובת הכלל, סדר. זו אינה צביעות בהכרח. זו דרישת התפקיד.

אבל מתחת לפני השטח, מי שנמצא למטה – העובדים, התלמידים, הזוטרים – לומדים מהר מאוד דבר אחר. הם רואים מתי הכללים גמישים, למי הם גמישים, ואיך באמת מתקבלות החלטות. הם לומדים מי משפיע בלי תפקיד, מי קובע בלי סמכות רשמית, ואיזה ניסוח פותח דלת יותר מכל תקנון.

וכאן נוצר הפער המסוכן:
המוסד ממשיך להתנהל מתוך אמונה,
והשוליים מתחילים להבין שזה משחק.

לא מתוך רשעות, אלא מתוך הישרדות. מי שלא לומד, נמחץ. מי שמאמין לכל מילה, משלם. ומי שמבין, מתחיל לתמרן: לא תמיד לשבור כללים, אלא לדעת מתי הם חלים ומתי לא.

וכשיש שינוי – משבר, קיצוץ, חילופי הנהלה – מתברר לפתע מי באמת שולט במציאות. לא תמיד אלו שהאמינו יותר, אלא אלו שהבינו מוקדם יותר.

המשפחה

המשפחה היא הזירה העדינה והכואבת ביותר, מפני ששם אף אחד לא רוצה לחשוב במונחים של משחק. משפחה אמורה להיות מקום של אהבה, נאמנות, ודאגה הדדית. ואכן, כך היא צריכה להיות. אבל גם במשפחה מתקבלות הכרעות מחייבות, וגם בה יש כוח, תלות, וסמכות.

במשפחה, מי שעומד "למעלה" – הורים, מבוגרים, לעיתים בן זוג אחד – כמעט מוכרח להאמין. להאמין שהוא פועל לטובת הכלל, שההחלטות נכונות, שהמבנה המשפחתי מגן. בלי האמונה הזו, המשפחה מתפרקת מבפנים.

אבל הילדים, או בן הזוג החלש יותר, חווים את הדברים אחרת. הם מרגישים על בשרם מתי השפה היפה אינה פוגשת את המציאות. מתי "כך צריך" פירושו "כך נוח למי שמחליט". מתי גבול הוא באמת גבול, ומתי הוא כלי של שליטה.

וכאן קורה דבר שקט מאוד:
מי שאין לו כוח, לומד.

ילדים לומדים מהר מאוד מי באמת קובע בבית. מתי מותר לשאול, מתי עדיף לשתוק, ואיך להשיג דבר בלי לבקש אותו ישירות. זה לא חישוב קר. זו הסתגלות טבעית.

וכשילד או בן זוג לומד שהאמונה של מי שמעליו אינה תמיד מגינה עליו, הוא מתחיל לשחק. לא במשחק של רוע, אלא במשחק של הישרדות רגשית. וכך, גם במשפחה טובה לכאורה, יכול להיווצר פער: למעלה אמונה, למטה הבנה.

וכשזה אינו מטופל בענווה ובקשב, הפער הזה גדל. לא בפיצוץ, אלא בניכור. במשפחות רבות, מה שנראה כ"בעיית תקשורת" הוא למעשה בעיית כוח שלא הוכרה.

הקהילה

קהילה איננה רק מערכת של כוח. היא גם מקום של חסד, של מסירות, של ערבות הדדית, ושל חיים משותפים. קהילות מחזיקות אנשים במצבים שהמדינה והמוסדות אינם מגיעים אליהם כלל. ולכן צריך זהירות גדולה כשמדברים עליהן.

ובכל זאת, גם בקהילה מתקבלות הכרעות מחייבות. יש הנהגה, יש בעלי תפקידים, יש שפה של "כך נהוג אצלנו". וגם כאן פועל אותו דפוס, רק בעדינות גדולה יותר.

המנהיגות הקהילתית בדרך כלל מאמינה באמת שהיא פועלת לשם שמים, לטובת הציבור, ולשמירת הסדר. זו אמונה יקרה, ובלעדיה קהילה לא מתקיימת. לכן אין כאן האשמה, אלא תיאור.

אבל גם בקהילה, יש מי שנמצאים בשוליים: מי שלא בדיוק "בתוך המעגל", מי שפחות נספר, מי שלא יושב בשולחן ההחלטות. והם, מתוך חוויה ולא מתוך אידיאולוגיה, לומדים מתי הכללים חלים במלואם ומתי יש חריגים. הם לומדים מי באמת משפיע, ואיך דברים זזים בלי להיאמר.

ברוב הקהילות, הפער הזה אינו מוביל להתפרקות, אלא לחיים זהירים. אנשים לומדים לנווט בכבוד, לשמור על עצמם, ולא להתעמת ישירות. זו חכמה של שוליים, לא מרד.

והנקודה החשובה היא זו:
קהילה בריאה היא קהילה שמכירה בקיומו של הפער הזה, ומנסה לצמצם אותו בענווה, בהקשבה, ובפתיחת שערים. קהילה שמכחישה

אותו לגמרי, בשם טוהר או אידיאל, עלולה לפגוע דווקא באלו שהיא מבקשת להגן עליהם.

לסיום: שלש הזירות – מוסד, משפחה, קהילה – שונות זו מזו בעוצמה, ברגש, ובסכנה. אבל החוק הפנימי אחד: בכל מקום שבו יש הכרעה מחייבת, יש כוח. בכל מקום שיש כוח, יש מי שמאמין ומי שמבין. ובכל מקום שבו הפער הזה אינו מוכר, הוא פועל מתחת לפני השטח.

ההיסטוריה לימדה אותנו מה קורה לאימפריות שמתעלמות מהפער הזה. החיים מלמדים אותנו מה קורה לאנשים שחיים בתוכו בלי מילים.

ומכאן והלאה, הספר אינו יכול עוד לדבר "על העולם". הוא מדבר על האדם בתוך מערכות, ועל הבחירה הקשה בין אמונה עיוורת לבין ראייה מפוכחת שאינה מאבדת אנושיות.

זה המקום שבו השאלה האמיתית מתחילה.

אחרי הראייה – הסכנה של המבין והעיוורון של המאמין

יש רגע שבו אדם כבר לא יכול לומר "לא ידעתי."
לא מפני שקרא ספר, אלא מפני שמשהו הסתדר לו בפנים.
הדברים שהוא רואה בעולם, במוסד, בבית, בקהילה – כבר אינם מתיישבים עם השפה הרשמית. והוא עומד על סף מסוכן.

כי הראייה עצמה אינה סוף הדרך.
היא תחילתה של סכנה אחרת.

עד עכשיו דיברנו על שני טיפוסים:
המאמין, והמבין.

אבל האמת היא שאלה אינם שני אנשים שונים, אלא שני שלבים אפשריים באותו אדם.

רוב בני האדם מתחילים כמאמינים.
לא מפני שהם טיפשים, אלא מפני שהם צריכים מסגרת כדי לחיות.
בלי אמונה בסיסית בסדר, באנשים, ובכוונה טובה – אי אפשר לקום בבוקר.

אבל יש רגעים שבהם האמונה נסדקת.
משבר.
עוול שחוזר על עצמו.
פער מתמשך בין מילים למציאות.

וברגע הזה האדם מתחיל להבין.

וההבנה הזו, אם אינה מוחזקת נכון, מסוכנת מאוד.

הסכנה הראשונה היא ציניות.
האדם רואה שהשפה היא לבוש, ומסיק שהכול שקר.
הוא רואה שהכללים גמישים, ומסיק שאין כללים.
הוא רואה שמי שמאמין משלם, ומחליט לא לשלם יותר לעולם.

זהו מבין שהפך חלול.
הוא יודע איך הדברים עובדים, אבל אינו יודע בשביל מה לחיות.

זה הטיפוס שההיסטוריה מלאה בו אחרי קריסות:
אנשים חכמים, חדים, אבל בלי אמון, בלי נאמנות, ובלי יכולת לבנות דבר.

הסכנה השנייה היא פחד.
יש מבינים שאינם נעשים ציניים, אלא שקטים מדי.
הם רואים את המשחק, אבל בוחרים לא לזוז.
הם אומרים לעצמם: ככה זה, אין מה לעשות.

זו הבנה משתקת.
היא מגינה על האדם מפגיעה מיידית, אבל גובה ממנו חיים פנימיים.

והסכנה השלישית – והיא העמוקה ביותר – היא יוהרה.
המבין מתחיל לחשוב שהוא מעל המשחק.
שהוא רואה מה שאחרים לא.
שהוא חכם מהם.

וכאן הוא נופל בדיוק באותו בור של המאמינים:
גם זו אמונה.
רק אמונה בעצמו.

וזה המקום שבו צריך לומר דבר ברור מאוד, גם אם הוא לא נוח:

לא כל מי שמבין צריך לשחק.
ולא כל מי שמאמין הוא תמים.

יש אנשים שמאמינים ובונים.
ויש אנשים שמבינים והורסים.

והשאלה האמיתית אינה
אם אתה מאמין או מבין,
אלא
אם אתה יודע מה אתה עושה עם מה שאתה רואה.

ההיסטוריה הראתה לנו
שמערכות קורסות
כשמאמינים ממשיכים להאמין מאוחר מדי,
ומבינים עולים בלי גבול.

והחיים הפרטיים מראים אותו דבר:
משפחות נהרסות
כשאחד מבין והופך ציני,
והשני מאמין ומכחיש.

קהילות נסדקות
לא מפני שיש בהן כוח,
אלא מפני שאיש אינו מדבר עליו נכון.

ומוסדות נרקבים
כשאין מי שמוכן להחזיק גם ראייה וגם אחריות.

וזו אולי הנקודה העמוקה ביותר של הספר כולו:

הראייה אינה פטור.
היא אחריות כבדה יותר.

מי שראה את המשחק
ואינו מוכן לשאת במחיר של בנייה,
עדיף שיישאר מאמין.

ומי שמאמין
ואינו מוכן להקשיב למי שראה,
מסכן את כל מה שהוא מחזיק.

הספר הזה אינו מבקש לייצר דור של שחקנים.
הוא גם אינו מבקש לשמר דור של מאמינים עיוורים.

הוא מבקש דבר קשה בהרבה:
אנשים שיכולים לראות
ולא לאבד את ליבם.

וזה המקום שבו כבר אין נוסחאות.
אין הדרכה.
אין "עשה ואל תעשה."

יש רק שאלה אחת, שקטה, שלא מרפה:

עכשיו כשאתה רואה–
איך אתה חי?

הבחירה האחת

אחרי כל מה שנאמר עד כאן, אין עוד מקום להתלבטות אינטלקטואלית.

אין כאן שאלה של השקפה, ולא ויכוח רעיוני.
יש כאן בחירה אחת, חדה, שלא ניתנת לדחייה.

לא בין ימין לשמאל.
לא בין מוסר לכוח.
לא בין עבר לעתיד.

אלא בין שתי דרכי חיים.

האחת
להמשיך לחיות בתוך המסגרת
כאילו היא המציאות עצמה.

לדבר בשפה המקובלת.
להאמין שהכללים מגנים.
להניח שהמערכת תתקן את עצמה.
ולהיות מופתע שוב ושוב
כאשר ההכרעות מתקבלות במקום אחר.

זו דרך נוחה.
היא מאפשרת שקט.
היא נותנת תחושת צדק.
והיא פוטרת מאחריות פנימית קשה.

אבל יש לה מחיר אחד, שאי אפשר לברוח ממנו:
מי שבוחר בה, מוסר את חייו לידי הכרעות שאינו שולט בהן,
ומקבל עליו מראש את ההפתעה, את האכזבה, ואת הפגיעה
כאשר המציאות פועלת אחרת מן המילים.

הדרך השנייה
להכיר בכך שהמסגרת היא לבוש.

לא לשבור אותה.
לא לבוז לה.
אלא לראות אותה כפי שהיא.

להבין שהחוק אינו המציאות אלא כלי.
שהשפה אינה אמת אלא אמצעי.
שהמוסר יכול להיות אור,
ויכול להיות מסך.

וההכרה הזו אינה עושה את האדם חזק יותר בהכרח,
אבל היא מחייבת אותו להיות אחראי יותר.

כי מרגע שאדם רואה
הוא כבר אינו יכול לומר
לא ידעתי.

הוא אינו יכול להסתתר מאחורי ניסוחים.
הוא אינו יכול להשליך אחריות על "המערכת."
והוא אינו יכול להעמיד פנים
שהדברים קורים מעצמם.

וזו הבחירה האמיתית.

לא אם לשחק או לא לשחק.
כי המשחק מתקיים גם בלי רשותך.

אלא
אם לחיות בעיוורון מוגן

אם להיות מאמין
שאינו מוכן לראות
או מבין
שאינו מוכן לברוח.

הבחירה הזו אינה נעשית פעם אחת.
היא נעשית בכל יום.

במוסד
כאשר אתה יודע שהחלטה מתקבלת בשם ערך
אבל מתוך אינטרס.

במשפחה
כאשר אתה חש שהשפה היפה
מכסה על כוח שלא נאמר.

בקהילה
כאשר אתה מבין איך דברים באמת זזים
ובוחר אם לשתוק, לדבר, או להעמיד גבול.

ובעולם הרחב
כאשר אתה שומע הכרזה
ויודע להבדיל
בין מה שנאמר
לבין מה שנעשה.

הספר הזה אינו מבקש ממך להיות שחקן ציני.
ואינו מבקש ממך להיות נאמן עיוור.

הוא מבקש ממך דבר אחד בלבד, קשה ומדויק:
לא לבחור בעיוורון.

מי שבוחר להאמין
שיבחר בכך ביודעין,
ויבין את המחיר.

ומי שבוחר לראות
שיידע שאין דרך חזרה
לשקט התמים.

כי מרגע שהאדם רואה
הוא כבר חלק מן האחריות,
גם אם לא ביקש בה.

וזו הבחירה האחת
שאינה כתובה בשום חוק,
ואינה נאמרת בשום מוסד,
אבל היא קובעת יותר מכל תקנון:

האם אתה חי בתוך הסיפור
או עומד מול המציאות.

כל השאר
כבר יסתדר מעצמו.

שער השני: מהו פוליטיקה לכל גוניה

הקדמה

האדם בן זמננו חי בתחושה מוזרה.
מצד אחד נדמה לו שהעולם מתקדם, מתוחכם, מוסדר יותר מאי פעם.
יש חוקים, מוסדות, ועדות, מערכות בקרה, שיח מוסרי, ושפה מדויקת כמעט לכל דבר.
ומצד שני, יש תחושה עקשנית שמשהו אינו יושב במקומו.
שהכוח אינו באמת נעלם, אלא רק נעשה פחות נראה.
שהכרעות מתקבלות, אבל לא תמיד ברור מי הכריע.
שיש כללים, אבל לא תמיד ברור מי כפוף להם באמת.

הספר הזה נולד מן הפער הזה.

רוב בני האדם אינם חיים את עצמם כמשתתפים במשחק.
הם חיים כאילו המציאות שבה הם נמצאים היא פשוטה, טבעית, כמעט מובנת מאליה.
כך העולם עובד.
כך מדברים.
כך מחליטים.
כך "ראוי."

אבל אם עוצרים לרגע, מתברר שכל דור חי בתוך מסגרת שנראית לו אמת גמורה,
ובדיעבד מתברר שהייתה רק לבוש.

בני אדם בימי הביניים חיו בתוך עולם שבו חרב וסדר היו האמת.
מי שהגן, שלט.
ומי שלא, נמחץ.
זה לא נתפס כמשחק, אלא כמציאות.

בדורות אחרים חיו בתוך קדושה, שליחות, אמת מוחלטת.
אנשים מתו בשם רעיונות, לא מפני שחשבו שהם משחקים,
אלא מפני שחשבו שהם נוגעים באמת עצמה.

בדורות מאוחרים יותר חיו בתוך מדינה, לאום, זהות.
ובדור שלנו חיים בתוך חוק, שפה, נרטיב, ומערכת.

בכל פעם, מי שחי בתוך המסגרת אינו מרגיש שהוא משחק.
הוא מרגיש שהוא חי באמת.

וזו נקודת המפתח של הספר.

המשחק אינו מתחיל במקום שבו יש ציניות.
הוא מתחיל במקום שבו בני אדם מאמינים שהמסגרת שבה הם חיים היא ניטרלית.
שהחוק הוא רק חוק.
שהשפה היא רק תיאור.
שהמערכת היא רק סדר טכני.

אבל בכל מקום שבו מתקבלת הכרעה מחייבת,
ובכל מקום שבו יש מחסור, כוח, ותלות,
יש משחק.

לא משחק של שעשוע, אלא משחק של מיקום.
מי קובע.
מי מגדיר.
מי נשמע.
ומי נדרש להתיישר.

בדור שלנו המשחק מתנהל בצורה שקטה במיוחד.
כמעט לא מדברים על כוח.
מדברים על ערכים.
על תהליכים.
על אחריות.
על נורמות.
ועל חוק.

וזו בדיוק הסכנה.

כי מי שמאמין שהמשחק נגמר,
אינו יוצא ממנו.
הוא רק מפסיק לראות איך הוא פועל עליו.

הספר הזה אינו בא לומר שהכול שקר.
ואינו בא לומר שאין אמת, אין מוסר, ואין ערכים.

הוא בא לומר דבר פשוט יותר, וכואב יותר:
גם ערכים, גם חוק, גם שפה מוסרית, יכולים להיות לבוש של כוח.

לא תמיד.
לא בכל מקום.
אבל מספיק פעמים כדי שמי שאינו רואה זאת יימצא שוב ושוב
מופתע, פגוע, או מובס,
מבלי להבין כיצד.

לכן הספר נבנה בשני צירים.

מצד אחד, תיאור רחב של התנועה ההיסטורית.
מאה אחר מאה.
כיצד הכוח החליף לבוש.
כיצד מה שנראה אמת בדור אחד, נראה נאיבי בדור אחר.
וכיצד בני אדם המשיכו לפעול מתוך מסגרת שכבר נשחקה.

ומצד שני, ירידה אל המקומות הקרובים ביותר.
הכיתה.
הקהילה.
הפרנסה.
המשפחה.
כי אותו משחק שפועל בין אימפריות, פועל גם בין אחים.
רק בקנה מידה אחר, ובלבוש עדין יותר.

הפרקים על סין, רוסיה, אירופה, טראמפ, אינם באים כעמדה פוליטית.
הם באים כהמחשה.

כדי להראות שיש מי שחי עדיין בתוך השפה,
ויש מי שכבר הבין שהיא לבוש.

יש מי שמאמין שהמשחק נועד להסתיים.
ויש מי שמבין שהמשחק הוא המציאות עצמה.

הספר אינו קורא לבחור צד.
הוא אינו מבקש להפוך את הקורא לציני.
הוא מבקש דבר אחד בלבד:
לא לחיות בעיוורון.

מי שאינו רואה את המשחק של דורו,
חי בתוכו כאילו הוא אמת מוחלטת,
ומופתע שוב ושוב כשהמציאות מכריעה אותו בדרכים שלא ציפה להן.

ומי שמתחיל לראות,
אינו בהכרח חזק יותר,
אבל הוא יודע לפחות
באיזה עולם הוא כבר נמצא.

–

הספר הזה אינו נכתב כדי להסביר פוליטיקה, אלא כדי לראות אותה. לא כתחום של חדשות, מפלגות, או מאבקים עכשוויים, אלא כמציאות אנושית עמוקה, החוזרת על עצמה בלבושים שונים.

בני אדם נוטים לחשוב שפוליטיקה שייכת למדינות, לממשלות, ולמנהיגים רחוקים.

אבל בפועל, בכל מקום שבו מתקבלת הכרעה מחייבת, בכל מקום שיש מחסור, כוח, ותלות הדדית – שם מתקיימת פוליטיקה.
בין עמים, בין קהילות, בין משפחות, ואף בין ילדים.

הספר מבקש להתבונן בתנועה אחת החוזרת לאורך הדורות
הכוח אינו נעלם, והוא גם אינו נשאר אותו דבר.
הוא מחליף לבוש.

בדור אחד הוא מופיע כחרב.
בדור אחר כקדושה.
בדור שלישי כזהות.
ובדור שלנו כחוק, שפה, נרטיב, ופרשנות.
מי שמזהה את הלבוש בזמן, פועל.
ומי שאינו מזהה אותו, ממשיך להילחם בדמות שכבר איננה.

הספר אינו שופט דורות, ואינו מחלק ציונים מוסריים.
הוא אינו בעד ולא נגד מדינה זו או אחרת, אדם זה או אחר.
הוא מבקש להבין כיצד בני אדם פועלים בתוך מציאות של כוח, ומה קורה כאשר הם מאמינים שהכוח כבר נעלם.

מתוך כך נבנה הספר בשני כיוונים משלימים.
מצד אחד, תנועה היסטורית רחבה, מאה אחר מאה, הבוחנת כיצד השתנה לבוש הכוח בעולם.
ומצד שני, ירידה אל החיים הקרובים – קהילה, פרנסה, משפחה, בית – כדי להראות שאותה תנועה פועלת גם שם, באותם כלים, באותם דפוסים.

הפרקים על אירופה, סין, רוסיה, וטראמפ אינם באים כעמדות פוליטיות, אלא כהדגמות חיות.
כל אחד מהם מייצג יחס אחר אל המשחק.
מי שמאמין שהשפה מבטלת את הכוח,
ומי שמבין שהשפה היא אחד מלבושיו.

אין כאן קריאה לציניות, ואין כאן ויתור על ערכים.
יש כאן בקשה אחת פשוטה
לא לחיות בעיוורון.

מי שאינו רואה את המשחק, אינו יוצא ממנו.
הוא רק משתתף בו בלי לדעת כיצד הוא פועל עליו.

הספר הזה אינו מבטיח פתרונות.
הוא מציע ראייה.
ומי שירצה, יוכל בעזרתה להבין טוב יותר לא רק את העולם שבו הוא חי, אלא גם את המקום שבו הוא עצמו עומד בתוכו.

א. השרשים של פוליטיקה

מהי פוליטיקה באמת

פוליטיקה איננה מתחילה במקום שבו אנשים מתווכחים, אלא במקום שבו מוכרחים להכריע.
כל עוד אדם מדבר את דעתו ואין לכך השלכה מחייבת על אחרים, אין כאן פוליטיקה אלא מחשבה.

הרגע שבו מתקבלת החלטה שמחייבת גם את מי שאינו מסכים, שם נולדת פוליטיקה.

ולכן פוליטיקה אינה שייכת רק למדינה.
היא קיימת במשפחה שבה מוכרעת שאלה הנוגעת לכולם.
היא קיימת בארגון שבו מחליטים סדרי עדיפויות.
והיא קיימת בכל קבוצה אנושית שבה יש צורך לחלק משאבים, אחריות, כבוד או סמכות.

שורש הפוליטיקה הוא המחסור.
אין פוליטיקה במקום שבו הכול אפשרי לכולם.
ברגע שיש מחסור, מתחיל מאבק על מי יקבל, מי יוותר, ומי יכריע.
ומכאן שפוליטיקה איננה סטייה מוסרית של האדם, אלא תוצאה הכרחית של חיים משותפים.

השם הרע של הפוליטיקה נולד מן המקום הזה.
מפני שהכרעה בין אינטרסים סותרים לעולם אינה נקייה.
מי שמבקש שלום מוחלט בין רצונות מנוגדים, מבקש דבר שאינו מציאותי.
ולכן הפוליטיקה תמיד תישא עמה מתח, חשד, ולעיתים גם תככים.
לא מפני שאנשים רעים, אלא מפני שהמציאות סבוכה.

הכוח והמסגרת

רבים טועים לחשוב שכוח הוא מעשה.
חוק, צבא, כסף, ענישה.
אבל אלו אינם הכוח עצמו, אלא כליו.

כוח פוליטי הוא היכולת לשנות את אופן השימוש בכוח.
מי שמחליט מי מוסמך להחליט, מי נשמע ומי נדחה, הוא בעל הכוח האמיתי.
ולכן הכוח חמקמק.
הוא אינו תמיד נראה במקום שבו פועלים, אלא במקום שבו מגדירים.

פוליטיקה מתקיימת רק במקום שבו הכוח אינו מוחלט.
אם אדם אחד שולט ללא עוררין, אין פוליטיקה אלא שלטון.
ואם אין שום מוקד כוח, אין פוליטיקה אלא פירוק.
הפוליטיקה חיה תמיד במתח שבין ריכוז לפיזור.

בכל דור הכוח מתלבש במסגרת אחרת.
פעם משפחה, פעם אדון, פעם מדינה, פעם חוק, פעם מערכת.
המסגרת אינה ניטרלית.
היא קובעת מראש אילו הכרעות ייראו סבירות ואילו ייחשבו קיצוניות.
ומי ששולט במסגרת, שולט גם בתוצאות, מבלי שיצטרך להפעיל כוח גלוי.

השפה של הכוח

כוח אינו יכול לפעול זמן רב בלי שפה.
השפה אינה רק תיאור של המציאות, אלא בנייתה.
אותו מעשה עצמו יכול להיחשב פשע, גבורה או אחריות, לפי המילים שבהן הוא נעטף.

מי שמכתיב את המונחים, מכתיב גם את גבולות הוויכוח.
לא מה מותר או אסור, אלא איך מדברים על המעשה.

ולכן המאבק העמוק ביותר בפוליטיקה אינו על הפעולה, אלא על הלגיטימציה.

בכל דור הכוח מחפש לעצמו לשון חדשה שתצדיק אותו.
פעם קדושה, פעם סדר, פעם זהות, פעם חוק.
והציבור, ברובו, אינו נשאל אם הוא מסכים, אלא אם הוא מקבל את הלשון.

לא כל ויכוח הוא פוליטי.
ויכוחים שאין להם השלכה מחייבת הם דיבור בלבד.
הפוליטיקה מתחילה במקום שבו הוויכוח מוכרע, גם נגד רצון אחד הצדדים.
שם נבחנת באמת השפה, ושם מתגלה הכוח.

האדם בתוך המשחק

כל מבנה פוליטי יוצר טיפוס אדם אחר.
לא מתוך חינוך, אלא מתוך הסתגלות.
אדם החי תחת פחד לומד לציית.
אדם החי תחת רעיון לומד להאמין.
אדם החי תחת חוק לומד לפרש.

האדם מרגיש עצמו מוסרי, ישר, ובעל כוונות טובות.
המערכת שבה הוא חי פועלת לפי כללים אחרים.
הפער הזה יוצר תסכול עמוק.
האדם חש שהעולם אינו הוגן, והמערכת חשה שהאדם אינו מבין.

יש אשליה נפוצה של אי־פוליטיות.
מי שאומר שאינו פוליטי, בדרך כלל מקבל את המסגרת הקיימת כמובן מאליו.
גם שתיקה היא עמדה בתוך מערכת.
גם קבלה פסיבית היא שותפות.

קריסה וחילוף

כוח אינו קורס כאשר הוא מובס.
הוא קורס כאשר הוא מאבד אמון.
כאשר השפה מפסיקה לשכנע, וכאשר המסגרת נראית ריקה.

ברגע זה הכוח אינו נעלם.
הוא מחליף לבוש.
ומי שממשיך להילחם בלבוש הישן, מגלה שהוא נלחם בצל.

זהו דפוס החוזר בכל הדורות.
חרב, קדושה, פחד, מדינה, חוק.
הכוח נשאר, רק פניו משתנות.

שער סיום
המשחק שבו אנו חיים

הספר אינו מבקש ללמד כיצד לפעול.
אלא כיצד לראות.
לזהות מתי מדברים אל האדם בלשון ערכים, ומתי מחייבים אותו.
לראות היכן יושב הכוח, גם כשהוא מתבייש להיקרא כך.

מי שמבין זאת, אינו בהכרח חזק יותר.
אבל הוא פחות תמים.
והוא יודע לפחות באיזה משחק הוא כבר נמצא,
גם אם לא בחר בו.

ב. לבושים של פוליטיקה

הזמן הפוליטי

קל לטעות ולחשוב שפוליטיקה מתקדמת מן העבר אל ההווה בקו ישר.
כאילו חרב הוחלפה בקדושה, קדושה בזהות, וזהות בחוק, וכל שלב נעלם ואיננו.
אבל במציאות הזמן הפוליטי איננו ליניארי.

בכל דור חיים יחד כמה זמנים.
יש מקומות שבהם החרב עדיין מדברת.
יש חברות שחיות בזהות מוחלטת.
ויש מערכות שבהן החוק הוא הלשון היחידה המובנת.
אותו עולם עצמו מכיל שכבות שונות של כוח, וכל אדם פוגש שכבה אחרת.

ומכאן נולדת אי־הבנה עמוקה.
אדם החי תחת חוק מדבר עם אדם החי תחת פחד, והם אינם מבינים זה את זה.
כל אחד בטוח שהשני ציני, קיצוני, או עיוור.
אבל למעשה הם חיים בזמן פוליטי אחר.

מי שאינו מבין זאת, מחפש אחידות שאינה קיימת.
ומי שמבין, מתחיל לראות שהמאבק אינו רק בין דעות, אלא בין זמנים.

אי־הבנה בין דורות

כל דור מפרש את הדורות שקדמו לו דרך הלבוש שבו הוא עצמו חי.
וכך הוא כמעט תמיד מחמיץ אותם.

בן דור החוק מביט לאחור ורואה בקדושה קנאות.
בן דור הזהות מביט על איזון ורואה בו ריקנות.
ובן דור המסחר מביט על נאמנות אישית ורואה בה פרימיטיביות.
לא מפני שהם טועים בפרטים, אלא מפני שהם שופטים מתוך מסגרת אחרת.

בני המאה השתים עשרה לא חיפשו פלורליזם.
בני המאה הארבע עשרה לא חיפשו חירות כללית.
ובני המאה העשרים ואחת לא היו שורדים בעולם שבו אין מסגרת משפטית.
כל דור נשאל את שאלותיו שלו, והכוח מתלבש בהתאם.

הבנה זו אינה באה להצדיק את העבר, אלא להבין אותו.
ומי שאינו מסוגל להבין את הדורות הקודמים, יתקשה מאוד להבין גם את דורו שלו.

אחריות בלי כוח

יש טעות נפוצה לחשוב שאחריות קיימת רק במקום שיש השפעה.
מי שאין בידו כוח, פוטר את עצמו מן האחריות.
אבל זו אשליה.

האדם אינו אחראי לעיצוב המערכת כולה.
אבל הוא אחראי לאופן שבו הוא רואה אותה.
אם הוא מדבר בלשון שקרית, גם כשהיא מקובלת.
אם הוא מקבל הכרעות בלי להבין את מחירן.
ואם הוא מוותר על מחשבה בשם נוחות.

אין כאן קריאה למרד, ואין כאן קריאה לציות.
יש כאן קריאה לניקיון.
להבין מה אינך שולט בו, ומה כן בידיך.
הכוח אולי אינו שלך, אבל העיוורון גם הוא בחירה.

קטעי מעבר קצרים
בין לבוש ללבוש

לא בבת אחת עובר הכוח מלבוש ללבוש.
תמיד קודמת עייפות.
העייפות מן הפחד, העייפות מן הקדושה, העייפות מן הזהות.
העייפות מן הצורך להאמין, להילחם, להקריב.

ומתוך העייפות הזו נולדת שאלה שקטה.
אולי יש דרך אחרת.
לא טובה יותר, אלא נסבלת יותר.
וכך, בלי הכרזה ובלי מהפכה, הכוח מחליף פנים.

מי שמחפש נקודת מעבר חדה, מחמיץ את התנועה.
התנועה היא תמיד איטית, אנושית, עייפה.

אפילוג
על מה שאיננו יודעים

קל לכתוב ספר על העבר.
קשה יותר לדבר על העתיד.
ולכן מוטב לומר בפשטות
אין אנו יודעים מה יהיה הלבוש הבא של הכוח.

אבל דבר אחד כבר למדנו.
הוא לא ייראה כמו כוח.
הוא ידבר בלשון של תיקון, של אחריות, של צורך.
ומי שלא יזהה אותו, יחשוב שאין כאן מאבק.

הספר הזה אינו בא לנבא.
רק להזכיר דבר אחד פשוט.
הכוח אינו נעלם.
ומי שמפסיק לראות אותו, מפסיק להיות חופשי גם במחשבתו.

ג. פוליטיקה בכיתות ובקהילות

פוליטיקה בתוך כת של אנשים

פוליטיקה אינה מתחילה במדינה, אלא הרבה קודם לכן.
היא מתחילה ברגע שקבוצה של אנשים חיה יחד לאורך זמן, ויש ביניהם מחסור, שונות, ותלות הדדית.

בכל כת, חבורה, או קבוצה סגורה, נוצרות הכרעות מחייבות.
מי קובע את הסדר.
מי מגדיר מה נחשב נכון.
ומי נחשב חריג, מסוכן, או לא שייך.

גם כאשר הקבוצה מדברת בלשון של אחווה, שוויון, או רוחניות, הפוליטיקה אינה נעלמת.
היא רק מחליפה לבוש.
לא חרב ולא חוק, אלא השפעה, יוקרה, וקירבה למוקד ההכרעה.

מי שמחזיק בלשון הקבוצה, מי שיודע לנסח את ערכיה, מחזיק בכוח גדול יותר ממי שצועק.
ומי שאינו שייך לשפה, גם אם הוא ישר ונאמן, נדחק לשוליים מבלי שאיש ירגיש שעשה לו עוול.

הפוליטיקה בכתות מסוכנת דווקא מפני שהיא אינה מודה בעצמה.
הכול נעשה בשם אמת, דרך, או טובת הכלל.
ומי שמתנגד, אינו נתפס כאדם בעל עמדה אחרת, אלא כמי שמערער על עצם הקיום המשותף.

פוליטיקה בקהילה

קהילה נראית כמרחב טבעי של עזרה הדדית.
ובאמת כך הוא.
אבל דווקא משום כך הפוליטיקה בה עמוקה ועדינה יותר.

בקהילה יש משאבים מוגבלים.
כבוד, משרות, תקציבים, השפעה.
והם חייבים להתחלק.

הכוח בקהילה אינו בהכרח בידי מי שנושא תפקיד רשמי.
לעיתים הוא בידי מי שמחבר בין אנשים.
לעיתים בידי מי ששולט בנורמות.
ולעיתים בידי מי שיודע מתי לשתוק ומתי לרמוז.

פוליטיקה קהילתית כמעט ואינה משתמשת בכפייה.
היא פועלת דרך הסכמה, לחץ שקט, וציפייה סמויה.
מי שאינו מתיישר, אינו נענש, אלא "נשכח."
והשכחה הזו היא אחת מצורות הכוח היעילות ביותר.

כאן מתברר יסוד חשוב.
ככל שהמסגרת קרובה יותר, כך הכוח פחות גלוי.
וככל שהכוח פחות גלוי, כך קשה יותר להתגונן מפניו.

פוליטיקה בין ילדים

גם ילדים חיים בפוליטיקה.
לא מפני שהם מושחתים, אלא מפני שהם חיים יחד.

ברגע שיש משחק משותף, מקום מוגבל, או תשומת לב של מבוגר, נוצר כוח.
מי קובע את הכללים.
מי מחליט מי בפנים ומי בחוץ.
ומי מגדיר מה נחשב "משחק נכון."

אצל ילדים הכוח אינו מוסתר.
הוא גלוי, ישיר, ולעיתים אכזרי.
אבל הוא כן.
מי חזק יותר, מי אהוב יותר, ומי יודע לדבר עם הסמכות.

מי שחושב שילדים חיים בעולם תמים בלי פוליטיקה, אינו מבין ילדים.
ההבדל היחיד הוא שאצל ילדים אין עדיין לשון מוסרית מתוחכמת.
הכוח עדיין לא מתבייש בעצמו.

ולכן דווקא שם אפשר לראות את שורש הדברים.
כיצד כוח נולד מן הצורך להשתייך.
וכיצד דחייה כואבת יותר ממכה.

פוליטיקה בפרנסה

גם פרנסה איננה רק עבודה.
היא מערכת של תלות, כוח, והכרעה.

מי קובע את הכללים.
מי מחליט מה נחשב הצלחה.
ומי נאלץ להתיישר כדי לשרוד.

במקום עבודה יש תמיד פוליטיקה, גם אם כולם "מקצועיים."
מי קרוב למקבל ההחלטות.
מי יודע לדבר בשפה הנכונה.
ומי מבין מתי לא כדאי לומר אמת.

הכוח בפרנסה אינו רק בשכר.
הוא ביציבות.
ביכולת להבטיח עתיד.
ומי שמחזיק ביכולת זו, מחזיק בידו בני אדם.

הפוליטיקה כאן כואבת במיוחד, מפני שהיא נוגעת בקיום עצמו.
האדם מוכן לוותר על הרבה, רק כדי לא לאבד פרנסה.
וכך הכוח פועל מבלי להפעיל אלימות, מבלי להרים קול.

מן המדינה אל הבית

אין הבדל מהותי בין פוליטיקה של מדינות לבין פוליטיקה של אנשים.
יש הבדל רק בקנה המידה ובלבוש.

בכל מקום שיש הכרעה מחייבת, יש פוליטיקה.
ובכל מקום שיש פוליטיקה, יש כוח שמבקש להיראות לגיטימי.

מי שמבין זאת, מפסיק לחפש עולם נקי מפוליטיקה.
ומתחיל לחפש עולם שבו הוא רואה את מה שפועל עליו.

לא כדי לשלוט.
לא כדי לנצח.
אלא כדי לא לחיות בעיוורון.

זהו המעבר האחרון של הספר.
מן האימפריה אל החדר.
ומן החוק אל הלב.

ד. פוליטיקה במשפחות

פוליטיקה במשפחה הקטנה

המשפחה הקטנה נראית כמקום של אהבה טבעית.
ובאמת יש בה אהבה.
אבל יש בה גם הכרעות מחייבות, ולכן יש בה פוליטיקה.

בבית קטן יש משאבים מוגבלים.
זמן, תשומת לב, סבלנות, כסף, מקום.
לא הכול יכול להינתן לכולם יחד.
ומישהו מוכרח להכריע.

מי קובע את סדר היום.
מי מחליט מה חשוב ומה נדחה.
מי זוכה להקשבה, ומי לומד לשתוק.
גם כאשר ההורים אוהבים באמת, וגם כאשר אין רוע כלל, הכוח נוכח.

הפוליטיקה במשפחה הקטנה כמעט ואינה מדוברת.
היא חיה בהרגלים.
בטון הדיבור.
במה שנאמר כטבעי, ובמה שנאמר כחריג.

ילד אחד לומד שהדרך להשפיע היא דרך ציות.
ילד אחר לומד שהדרך היא דרך התנגדות.
וילד שלישי לומד שהדרך היא היעלמות.
לא מפני שהוריו בחרו כך, אלא מפני שכך הכוח הסתדר בבית.

גם בין בני זוג יש פוליטיקה.
לא מי צודק, אלא מי מכריע.
מי מוותר תמיד, ומי אינו נדרש לוותר.
מי קובע מה נחשב נורמלי, ומה נחשב מוגזם.

ככל שהאהבה גדולה יותר, כך הפוליטיקה עדינה יותר.
וככל שהיא עדינה יותר, כך קשה לראותה.
אבל היא שם.
לא כאשמה, אלא כמציאות.

פוליטיקה במשפחה הגדולה, תחת הסבא

המשפחה הגדולה נראית כממלכה של זיכרון ושייכות.
שם כבר אין חינוך יומיומי, אלא מסורת.
לא הכרעות קטנות, אלא מבנה כולל.

תחת הסבא נוצר מרכז.
לא תמיד מרכז של שליטה, אלא מרכז של משמעות.
מי שהיה שם קודם, מי שסביבו נבנה הסיפור, נעשה נקודת ייחוס.

במשפחה גדולה הכוח אינו פועל דרך צווים.
הוא פועל דרך נורמה.
מי נחשב ממשיך הדרך.
מי נחשב יוצא דופן.
ומי נוכח ומי נספר פחות.

הפוליטיקה כאן אינה על צעצוע או זמן שינה, אלא על מקום בתוך הסיפור.

איזה בן ממשיך את השם.
איזו בת מייצגת את הבית.
ואיזה דרך נחשבת נאמנה למסורת.

גם כאן אין הכרח ברוע.
לעיתים הכול נעשה מתוך אהבה וגאווה.
אבל עצם קיומה של מסורת מחייבת יוצר כוח.
ומי שאינו מתאים אליה, מרגיש זאת גם אם איש לא אמר דבר.

המשפחה הגדולה חיה על מתח עדין.
בין שימור לבין שינוי.
בין כבוד העבר לבין מקום להווה.
וההכרעה אינה תמיד נאמרת, אלא נרמזת.

יש בני משפחה שחיים כל ימיהם בצל המרכז.
ויש כאלה שבורחים מן הצל.
ושניהם מגיבים לאותה פוליטיקה שקטה.

אין משפחה בלי פוליטיקה.
ולא מפני שהמשפחה מקולקלת, אלא מפני שהיא חיה.

מי שמבקש משפחה בלי כוח, מבקש דבר שאינו מציאותי.
אבל מי שמסוגל לראות את הכוח בלי לפחד ממנו,
יכול אולי לחיות בתוכה בפחות עיוורון ובפחות כאב.

לא כדי לשנות את המשפחה,
אלא כדי להבין את המקום שבו הוא עצמו עומד.

ה. מי קלט מהר מכולם את המשחק

אם שואלים מי קלט מהר מכולם את התנועה כולה של הפוליטיקה של זמנינו,
אין תשובה של אדם אחד מושלם.
אבל יש דמויות שזיהו מוקדם מאוד את המעבר מכוח גלוי לכוח דרך מסגרת, נרטיב וחוק.

הדמות הראשונה שחייבים להזכיר היא
ארצות הברית כישות, לא כאדם
ובעיקר הממסד האמריקאי שלאחר מלחמת העולם השנייה.
הם הבינו מוקדם מאוד שהשליטה האמיתית לא תהיה בכיבוש ישיר,
אלא בבניית סדר עולמי
מוסדות, דולר, משפט בינלאומי, נורמות, שיח של זכויות.
לא מתוך מוסר טהור, אלא מתוך הבנה עמוקה שכוח גלוי שוחק את עצמו.
במובן זה, אמריקה הבינה את המאה העשרים ואחת כבר בשנות הארבעים.

ברמת אדם
אפשר לומר בפירוש
ולדימיר פוטין הבין מוקדם מאוד את כשל אירופה.
לא משום שהוא "חכם" יותר מוסרית, אלא משום שהוא קרא נכון את הפער.
הוא הבין שאירופה מתביישת בכוח,

שהיא תלויה בשפה משפטית,
ושאפשר לפעול נגדה דרך עמימות, פרשנות, אזורים אפורים, בלי חציית קווים ברורה.
הוא אינו יוצר את הלבוש החדש,
אבל הוא משתמש בו בחדות.

עוד דמות שחייבים להזכיר, למרות המורכבות
שי ג'ינפינג
וההנהגה הסינית בכלל.
הם הבינו מוקדם מאוד שהמאבק אינו על דמוקרטיה מול דיקטטורה,
אלא על שליטה במערכות
שרשראות אספקה, תקנים, טכנולוגיה, תודעה, סבלנות ארוכה.
כוח שאינו צריך להיראות מוסרי בעיני המערב,
רק אפקטיבי לאורך זמן.
זו הבנה עמוקה של פוליטיקה כזרימה ולא כהכרעה.

ברמה אחרת לגמרי
אפשר לומר דבר מפתיע
דווקא גורמים לא־מדינתיים הבינו זאת מוקדם
ארגונים, תנועות, ואף קבוצות טרור מודרניות.
הם הבינו שכוח אינו בניצחון צבאי,
אלא בנרטיב, בדין, בתודעה, בתמונות, בהגדרות.
במובן זה, הם פעלו כבר בתוך הלבוש החדש,
גם אם המטרות שלהם הרסניות.

אם צריך לזקק משפט אחד
מי שהבין הכי מהר את הכול
הוא מי שהפסיק לשאול מי צודק,
והתחיל לשאול מי קובע את המסגרת.

ומי שלא הבין זאת
גם אם הוא מוסרי, ישר, וחדור ערכים
נשאר לשחק משחק של דור קודם.

וזו אולי התובנה הכואבת ביותר
ההבנה הפוליטית העמוקה ביותר בדורנו
לא נמצאת אצל מי שטוב יותר,
אלא אצל מי שראה מוקדם יותר
שהכוח כבר לא נראה כמו כוח.

ו. סין והכוח שלמדה לקרוא בין השורות

נתבאר שסין הבין מוקדם שהמאבק הינו על שליטה במערכות
עם הבנה עמוקה של פוליטיקה כזרימה ולא כהכרעה.

כדי להבין מדוע סין קלטה מהר כל כך את לבוש הכוח של זמננו, צריך
לחזור לאחור, לא אל אידיאולוגיה, אלא אל חוויה.
סין לא למדה את הפוליטיקה החדשה מספרים, אלא מגוף כואב.

במאה התשע עשרה לא הוכנעה סין בחרב גסה בלבד.
היא הוכנעה בשם הצדק.

בשם הסחר החופשי.
בשם פתיחות.
בשם חוק בינלאומי.
אנגליה לא אמרה לסין "אני חזק ממך", אלא "כך ראוי שיהיה העולם."

וכאן התרחש שיעור עמוק.
הכוח לא בא בדמות כיבוש ישיר של ארץ,
אלא בדמות כפייה של מסגרת.
לא ביטול של שלטון, אלא עיצוב כללי המשחק.
לא החרב הכריעה, אלא ההגדרה מי קובע מהו חוק, מהו סחר, ומהו סדר עולמי.

הסינים חוו על בשרם מה פירוש להיות חלש בעולם שמדבר בלשון מוסרית.
הם הבינו מוקדם מאוד דבר שאחרים למדו מאוחר
מי שמנסח את הכללים, שולט, גם אם הוא מדבר בלשון של צדק.

החוויה הזו נצרבה עמוק בתודעה הסינית.
לא כטראומה רגשית בלבד, אלא כהבנה פוליטית קרה.
לא להתרגש מן הלשון.
לא להיאחז בהצהרות.
אלא לשאול תמיד
מי קובע את המסגרת, ומי נאלץ לפעול בתוכה.

ומכאן נובעת דרכה של סין בדור האחרון.
היא אינה מבקשת להיות מוסרית בעיני המערב,
ואינה מבקשת להצטייר כצודקת.
היא מבקשת להיות אפקטיבית.

סין אינה שוברת את החוק הבינלאומי בגלוי.
היא נכנסת אליו.
היא אינה מכריזה מלחמות.
היא בונה תלות.
היא אינה כובשת בשלטים.
היא שולטת בזרימה.

היא פועלת בשקט, בסבלנות, לאורך זמן.
לא מתוך חולשה, אלא מתוך הבנה שכוח גלוי מעורר התנגדות,
וכוח שקט מצטבר.

כל צעד שלה נראה קטן.
כל מהלך נראה טכני.
עוד תקן.
עוד נמל.
עוד חוזה.
עוד הלוואה.
אבל יחד הם יוצרים גובה.
לא גובה של צעקה, אלא גובה של תלות.

וזו נקודה מרכזית.
סין אינה מחפשת צדק.
היא אינה מחפשת הכרה מוסרית.
היא מחפשת מיקום.

במשחק של כל דאלים גבר,
האלימות הישנה אינה משתלמת עוד.
הדלילות, הסבלנות, והיכולת לחכות
הן עצמן צורות של כוח.

סין הבינה זאת מהר מפני שהיא חוותה מה קורה למי שאינו מבין זאת.
היא ראתה איך אפשר להיות "צודק" ולהיות מוכנע.
ואיך אפשר להיות "לא מוסרי" ולהיות חופשי לפעול.

ולכן היא אינה ממהרת.
היא אינה מתנצחת.
היא אינה מתנצלת.
היא בונה מציאות שבה אחרים נאלצים להתחשב בה,
גם בלי שהיא תדרוש זאת בפה.

זה אינו סיפור של טוב ורע.
זה סיפור של הבנה.

מי שהבין שכוח כבר אינו מופיע ככוח,
ומי שפעם אחת נכווה מן הלשון היפה של הצדק,
לומד להקשיב פחות למילים,
ויותר למבנים.

וזה ההבדל העמוק בין סין לבין אירופה.
אירופה למדה לפחד מן הכוח.
סין למדה לפחד מן השפה שמסתירה אותו.

ומכאן היתרון שלה בדור הזה.
לא משום שהיא צודקת יותר,
אלא משום שהיא רואה מוקדם יותר
שהכוח של זמננו
מדבר בלחש,
ונמדד בגובה.

ההיסטוריה של סין ואנגליה

כדאי לפתוח את ההיסטוריה של סין ואנגליה, להבין את הרקע שהביא לסין להבין מהר איך לשחוק בכללי המשחק של הפוליטיקה של זמנינו.

בסין זה אינו סיפור מספרי היסטוריה בלבד, אלא זיכרון חי, כמעט תחושה גופנית שעוברת מדור לדור. כשמדברים שם על "חוק בינלאומי" ו"ערכים אוניברסליים", זה לא נשמע כעקרונות יפים, אלא כהד רחוק של תקופה קשה מאוד, שבה מילים יפות שימשו כלי של כוח.

במאה התשע־עשרה סין הייתה אימפריה גדולה, סגורה יחסית, עם סדר פנימי משלה. ואז הגיעו המעצמות האירופיות. הן לא באו ואמרו בגלוי: באנו לכבוש. הן דיברו בשם מסחר חופשי, פתיחת נמלים, זכויות סוחרים, עקרונות של "משפט בינלאומי". כשסין ניסתה להתנגד, אמרו

לה שהיא מפרה הסכמים, שהיא ברברית, שהיא עומדת נגד הקדמה. כך נכפו עליה מלחמות האופיום, וכך נחתמו "הסכמים לא שווים" שאילצו אותה לוותר על שטחים, נמלים, מכסים וריבונות.

כל זה נעשה לא רק בכוח התותחים, אלא בכוח הלשון. אמרו לה: זה החוק. זה הסדר העולמי. כך מתנהגות אומות מתוקנות. ואם אינכם מסכימים – אתם מחוץ למשחק. סין הושפלה, לא רק פיזית אלא נפשית. היא הוצגה כמי שאינה מבינה את "הערכים הנכונים", ולכן מותר לכפות עליה.

גם במאה העשרים הזיכרון הזה המשיך. יפן דיברה בשם סדר אזורי חדש, המערב דיבר בשם קידמה, וכל אחד השתמש במילים גבוהות כדי להצדיק שליטה. לכן בעיני הסינים, המילים עצמן נעשו חשודות. לא בגלל שהן בהכרח שקריות, אלא בגלל שהן כבר שימשו פעם מסווה.

מכאן נולד חשד עמוק: מי שמדבר בשם ערכים כלליים, אולי מדבר בשם אינטרסים פרטיים. מי שטוען שיש חוק מעל מדינות, אולי רוצה להיות זה שמפרש אותו. לכן כשכיום האו"ם, ארגונים בינלאומיים או מדינות מערביות מדברות על זכויות אדם בסין, האוזן הסינית שומעת לא רק מוסר, אלא גם היסטוריה. היא שומעת הד רחוק של אוניות זרות בנמלים, של חוזים כפויים, של השפלה עטופה בנימוס.

ומכאן בא המשפט הפשוט אך הקשה: לעולם לא שוב.
לא שוב מצב שבו מישהו מבחוץ מגדיר לנו מה נכון, ומכוח זה נכנס

פנימה. לא שוב מצב שבו ערכים נעשים מפתח להתערבות. עדיף לנו סדר קשה משלנו, מאשר מוסר רך שמגיע מבחוץ עם תנאים נסתרים.

זו אינה עמדה פילוסופית בלבד. זו טראומה היסטורית שהפכה למדיניות. ולכן סין מתעקשת כל כך על ריבונות, על שליטה פנימית, ועל דחיית כל סמכות שמעליה. לא מפני שאינה מבינה מוסר, אלא מפני שהיא זוכרת איך מוסר שימש פעם כלי של השפלה .

ידוע בסין העיר הביראה **הונג־קונג**.

הונג־קונג הייתה בשליטת אנגליה כמעט מאה וחמישים שנה. זה לא היה סתם קשר מסחרי, אלא שלטון בריטי ממש.

הכול התחיל במלחמות האופיום במאה התשע־עשרה. אחרי שסין הפסידה לאנגליה, היא אולצה לחתום על הסכמים שנכפו עליה בכוח. באחד ההסכמים, בשנת 1842, סין נאלצה למסור לאנגליה את האי הונג־קונג. אחר כך נוספו עוד אזורים סביבו, חלקם בחכירה לזמן ארוך של תשעים ותשע שנה.

במשך כל התקופה הזו הונג־קונג הייתה עיר בריטית לכל דבר. החוק היה חוק אנגלי, הממשל אנגלי, הכלכלה קפיטליסטית חופשית, והעיר התפתחה כמרכז מסחר בינלאומי. היא נראתה ונוהלה אחרת לגמרי מסין היבשתית. נוצר שם ציבור שחי עם חוקים מערביים, חופש כלכלי גדול, וסגנון חיים שונה.

בשנת 1997 אנגליה החזירה את הונג־קונג לסין. זה נעשה בהסכם שקבע עיקרון מיוחד שנקרא
מדינה אחת, שתי שיטות.

כלומר, סין ריבונית, אבל הונג־קונג תשמור על המערכת הכלכלית והמשפטית שלה למשך חמישים שנה.

אבל כאן בדיוק יושב המתח הגדול. בעיני סין, הונג־קונג היא תזכורת חיה להשפלה ההיסטורית, לעיר שנלקחה ממנה בכוח בשם חוק בינלאומי והוחזרה רק בסוף המאה העשרים. לכן סין רגישה מאוד לכל סימן של עצמאות או זהות נפרדת שם. בעיניה, זה לא חופש, אלא סכנה לחזרה של אותו עבר.

לכן הונג־קונג אינה רק עיר. היא פצע היסטורי פתוח.
עיר שמחברת את הזיכרון של שלטון זר, עם הפחד מאיבוד ריבונות, ועם הרצון הסיני שלא להיות שוב תחת הגדרה חיצונית.

מה זה מלחמות האופיום

מלחמות האופיום הן אחד האירועים הכואבים והמשפילים ביותר בזיכרון הסיני, והן מפתח להבין למה סין חושדת כל כך עד היום במערב, בחוק בינלאומי ובדיבורים על ערכים.

במאה התשע־עשרה אירופה, ובעיקר אנגליה, רצתה מאוד לסחור עם סין. הסינים מכרו תה, משי וחרסינה, אבל לא רצו כמעט כלום מהמערב. זה יצר חוסר איזון גדול: כסף זרם מאנגליה לסין, והאנגלים חיפשו דרך להפוך את הכיוון.

הפתרון שהם מצאו היה אופיום.
אנגליה גידלה אופיום בהודו, שהייתה אז תחת שלטונה, והחלה להבריח אותו לסין. האופיום הוא סם ממכר מאוד. מיליוני סינים

התמכרו, החברה נחלשה, משפחות נהרסו, וכל זה בזמן שכסף סיני זורם החוצה לקניית הסם.

הממשלה הסינית ניסתה לעצור את זה. היא אסרה את הסחר, החרימה משלוחי אופיום, ודרשה מהסוחרים הזרים להפסיק. כאן נכנסה אנגליה בכוח. היא אמרה שסין פוגעת במסחר חופשי, בזכויות סוחרים, ובהסכמים בין מדינות.

וכך פרצה מלחמת האופיום הראשונה, בשנים 1839–1842. אנגליה שלחה צי מודרני מול צבא סיני מיושן. התוצאה הייתה תבוסה קשה לסין. בסוף המלחמה נכפתה עליה חתימה על הסכם שבו נאלצה לפתוח נמלים לזרים, לשלם פיצויים עצומים, ולהעביר את הונג־קונג לאנגליה.

כעבור כמה שנים פרצה מלחמת האופיום השנייה, שבה השתתפו גם צרפת ומעצמות נוספות. שוב אותו דפוס: דרישות בשם חוק בינלאומי ומסחר חופשי, איום צבאי, ותבוסה סינית. הפעם אפילו כוחות זרים נכנסו לבייג׳ינג, ובזזו את ארמון הקיץ הקיסרי. זו הייתה השפלה פומבית וסמלית מאוד.

מה שחשוב להבין הוא לא רק הסם והמלחמות, אלא המשמעות. המערב כפה על סין סחר בסם ממכר, ואז העניש אותה כשהיא ניסתה להגן על עצמה. הכול נעשה בשם חוק, מסחר, וקידמה. בעיני הסינים זה היה עולם הפוך: מי שהרס את החברה הציג את עצמו כנאור, ומי שניסה לעצור זאת הוצג כברברי.

מאז ועד היום מלחמות האופיום הן סמל.
סמל לכך שחוק בינלאומי יכול להיות כלי של כוח.
סמל לכך שערכים יפים יכולים לכסות אינטרסים קשים.
וסמל לכך שפתיחות וחולשה עלולות להביא השפלה.

לכן, כשסין היום שומעת דיבורים על התערבות מוסרית, על כפיפות לחוקים חיצוניים, או על פתיחות כפויה, היא לא שומעת רעיונות מופשטים. היא שומעת את הד של האופיום, של האוניות בנמלים, ושל תקופה שבה מילים יפות באו עם תותחים.

ז. הרגע שבו פוטין הבין שהכל משחק

פוטין לא נולד ציני.
הוא נולד למערכת שמאמינה בעצמה.

ברית המועצות לא הציגה את עצמה ככוח בלבד, אלא כצדק היסטורי.
לא אימפריה, אלא עתיד האנושות.
מי שגדל בתוכה, גדל בתוך עולם שיש לו לשון אחת, אמת אחת, וסדר אחד.
גם אם הוא פחד, הוא ידע מי הוא.

וכאן בא הרגע המכריע
לא קריסת הכלכלה, לא המרידות, לא התבוסה הצבאית
אלא רגע אחד של השפלה שקטה.

פוטין היה קצין ק.ג.ב בדרזדן.
מערכת שלמה מאחוריו.
צבא, מפלגה, אידיאולוגיה, גב.
וברגע אחד הכול נעלם.

הוא התקשר למוסקבה
ולא היה מי שיענה.

לא נאום.
לא מלחמה.
לא הכרעה.
שתיקה.

ברגע הזה הוא למד דבר אחד שאינו נמחק
אין אמת שמחזיקה בלי כוח.
ואין כוח שמחזיק בלי רצון להשתמש בו.

אבל הלימוד העמוק יותר בא אחר כך.

בשנות התשעים רוסיה לא הוכנעה בכוח.
לא פלשו אליה.
לא כבשו אותה.
היא הוכנעה בשם "רפורמות", "דמוקרטיזציה", "שוק חופשי."
היא קיבלה שפה חדשה, מסגרות חדשות, יועצים חדשים
ונשארה בלי מדינה.

פוטין ראה את זה מבפנים.
ראה איך מדברים על ערכים

ורושמים חוזים שמרוקנים מדינה.
איך מדברים על חירות
ומאפשרים ביזה חוקית.

וכאן נפתח לו העין לגמרי
לא שהמערב רע יותר
אלא שהוא משחק טוב יותר.

הוא הבין שהמאבק איננו בין שקר לאמת
אלא בין מי שמאמין לשפה
לבין מי שמבין שהיא כלי.

ומכאן ואילך פוטין חדל להתרגש ממילים.
לא זכויות אדם, לא דמוקרטיה, לא חוק בינלאומי.
לא שהוא מבטל אותם
אלא שהוא משתמש בהם.

הוא לא מנסה להיות צודק
הוא מנסה להיות בלתי־ניתן להזזה.

הוא הבין מוקדם שאירופה חיה עדיין בעולם שבו החוק הוא קודש
ואמר לעצמו
מי שמקדש כלי, ייפול בידי מי שמשתמש בו.

ולכן הוא לא שובר כללים בקול
הוא מותח אותם.
לא מכריז מלחמה
יוצר מציאות.

לא צועק
משאיר אחרים מבולבלים.

לא מפני שהוא גאון
אלא מפני שהוא למד מוקדם שהכול משחק
ומי שלוקח את המשחק ברצינות מוסרית
מפסיד.

ח. שני עולמות, משחק אחד

העולם של זמננו אינו נחלק עוד בפשטות בין טובים לרעים, בין צודקים לטועים.
החלוקה העמוקה יותר, השקטה יותר, היא בין מי שחי בתוך השפה, לבין מי שמבין שהשפה היא לבוש.

יש מדינות, מערכות, ואנשים, שהולכים חזק בדרך של אירופה.
הם מאמינים בכנות שהכוח הוא הבעיה,
שהחוק הוא הפתרון,
ושהשפה המוסרית נועדה לבטל את המשחק עצמו.
בעולמם, הכללים אינם כלי, אלא תכלית.
מי שעובר עליהם, טועה לא רק פוליטית אלא ערכית.

הדרך הזו אינה נאיבית.
היא נולדה מכאב עמוק, מאימה היסטורית, מניסיון אמיתי לצמצם אלימות גלויה.
היא מבקשת עולם שבו הכרעות מתקבלות מתוך הסכמה,

והכוח נרשם, מוגבל, ומפוקח.
זהו עולם שמאמין שהמשחק נועד להסתיים.

ומנגד קיים עולם אחר.
לא בהכרח ציני יותר, אלא מפוכח יותר ביחס לטבע האדם.
עולם שמבין שהמשחק אינו תקלה, אלא המציאות עצמה.
שכללים אינם מבטלים כוח, אלא מעצבים אותו.
ששפה מוסרית אינה סוף המאבק, אלא זירה נוספת שלו.

בעולם הזה לא שואלים תחילה מה ראוי,
אלא מי קובע את המסגרת שבתוכה ייקבע מה ראוי.
לא מתווכחים אם מותר או אסור,
אלא בונים מצב שבו מה שנעשה נראה מותר מעצמו.
לא מתנגשים חזיתית,
אלא פועלים בעמימות, בפרשנות, בהצטברות איטית.

ההבדל בין שני העולמות אינו באומץ,
אלא ביחס למשחק.
העולם האירופי מבקש לשחק כדי להפסיק לשחק.
העולם האחר משחק כדי להכריע.

ומכאן נולדת הטרגדיה השקטה של זמננו.
מי שחי בתוך השפה,
מאמין שמי שמפר אותה ייענש מעצם כך.
הוא מתקשה להבין כיצד אפשר לדבר בזכויות
ולפעול בכוח,

לדבר בחוק
ולעקוף אותו מבפנים.

ומי שמבין שהשפה היא לבוש,
מזהה את נקודות התורפה.
הוא אינו חייב להיות חזק יותר,
רק סבלני יותר.
לא מוסרי יותר,
רק מודע יותר.

כך קורה שמי שהולך בדרך אירופה
מרגיש שוב ושוב שהוא מפסיד למרות שהוא צודק.
לא מפני שהצד האחר טוב ממנו,
אלא מפני שהם אינם משחקים את אותו משחק.

והצד האחר,
מי שמבין שהכול משחק,
מנצח לעיתים בלי להכריע,
משפיע בלי להצהיר,
ומתקדם בלי לעורר התנגדות גלויה.

ואין אנו כאן בעד צד אחד ונגד האחר.
אין קריאה לאמץ ציניות או לנטוש ערכים.
זו קריאה לראות.

מפני שמי שאינו רואה שהמשחק נמשך,
אינו יוצא מן המשחק.
הוא רק משחק בו בעיניים עצומות.

והעולם, כך נראה,
אינו ממתין למי שמבקש שקט מוסרי.
הוא מוכרע בידי מי שמזהה בזמן
שהכוח של דורנו
אינו צועק,
אינו מכריז,
ואינו מתנצל.

הוא פשוט פועל,
בתוך המסגרת.

–

ההולכים בתמימות בדרך של אירופה

בראש ובראשונה
האיחוד האירופי, כמערכת.
לא מדינות בודדות, אלא המנגנון.
שם הדרך האירופית מופיעה בצורה הטהורה ביותר
אמון עמוק בחוק
חשד מתמיד בכוח
ניסיון לפתור עימותים דרך נורמות, תהליכים, איזונים.

גם מדינות כמו
קנדה
סקנדינביה
וחלקים גדולים מאוסטרליה
צועדות באותו נתיב.
לא מפני חולשה, אלא מפני תפיסת עולם
הכוח הוא בעיה
והפתרון הוא מערכת מתוקנת.

גם בתוך ארצות הברית יש מחנה חזק מאוד שחי בתודעה האירופית בעיקר אליטות משפטיות, אקדמיות, וחלקים מהממסד הביורוקרטי. הם מאמינים באמת בכוחו של חוק, של תהליך, של שפה מוסרית. ולעיתים הם מופתעים כאשר אחרים אינם משחקים לפי הכללים שהם עצמם מקדשים.

המשותף לכולם
הם שואלים
מה נכון
מה מותר
מה ראוי
ומאמינים שמי שיעבור על זה, ייענש מעצם כך.

מי מבין היטב את הצד האחר, שהכול משחק

כאן התמונה חדה יותר.

סין

כפי שכבר דיברנו עליה.
היא רואה בעולם לוח ארוך, לא זירה מוסרית.
כללים הם חומר גלם.
חוק הוא כלי.
זמן הוא נשק.

רוסיה, כבר דברנו עליה
לא מתוך חזון גדול, אלא מתוך פיכחון קר.
הבנה עמוקה שמי שמאמין לשפה, ניתן להוליך אותו דרכה.
ולכן היא פועלת באזורים אפורים, בעמימות, בלי הכרזות.

איראן

בצורה אחרת.
היא מבינה היטב את המשחק,
אבל בוחרת לשלב אותו בלשון אידיאולוגית.
היא יודעת מתי להתעקש ומתי להמתין,
מתי להפר כלל ומתי להשתמש בו נגד היריב.

טורקיה של ארדואן

גם היא דוגמה ברורה.
מדברת דמוקרטיה כשהיא צריכה,
מסורת כשנוח,
וכוח כשאפשר.
בלי נאמנות עמוקה לאף לבוש אחד.

וחשוב להוסיף
גם שחקנים לא־מדינתיים
ארגונים, תנועות, גופים בינלאומיים למחצה
מבינים היום היטב שהמשחק הוא על הגדרה, נרטיב, ולגיטימציה
לא על ניצחון ישיר.

ההבדל העמוק בין שני הצדדים

הצד האירופי מאמין שהמשחק נועד להיעלם.
שהמטרה היא אמת מוסרית, עולם בלי משחק.

הצד האחר מאמין שהמשחק הוא המציאות.
והשאלה היחידה היא
מי משחק טוב יותר.

ולכן
מי שהולך בדרך אירופה
לעיתים מרגיש שהוא מפסיד למרות שהוא צודק.

ומי שמבין שהכול משחק
לעיתים מנצח בלי להיות צודק כלל.

העולם אינו נחלק עוד בין טובים לרעים
אלא בין
מי שחי בתוך השפה
לבין
מי שמבין שהיא לבוש.

ט. טראמפ והאדם שראה את המשחק בלי להתבייש

כדי להבין את טראמפ, צריך להסיר שכבה אחת קודם כול
לא את הדעות שלו, לא את הסגנון, ולא את ההתבטאויות
אלא את ההנחה שהוא בכלל משתתף באותו עולם מושגים כמו מבקריו.
וכאן מתברר דבר פשוט
הוא לא.

טראמפ אינו איש של אידיאולוגיה סדורה.
הוא גם אינו איש של מוסר מופשט.
והוא בוודאי אינו איש של מוסדות.
הוא איש של זירה.

כבר מראשית דרכו, הרבה לפני פוליטיקה, טראמפ חי בעולם שבו הכול עסקה.
לא עסקה במובן הצר של כסף,
אלא עסקה כדרך הסתכלות על מציאות
מי לוחץ, מי מוותר, מי מגדיר את התנאים, ומי יוצא מן החדר עם יתרון.

הוא לא חיפש אמת כללית.
הוא חיפש מיקום.
ולכן כאשר נכנס לפוליטיקה, הוא לא עבר שינוי פנימי
הוא פשוט העביר את אותה תפיסה לזירה חדשה.

וזה הרגע שבו רבים לא הבינו אותו כלל.
הם חשבו שהוא מפר כללים.
והוא בכלל לא ראה שיש כללים קדושים.
רק כלים.

טראמפ הבין מוקדם מאוד דבר שהמערכת האמריקאית עצמה התקשתה להודות בו
שהפוליטיקה המודרנית אינה מוכרעת בוועדות, אלא בתודעה.
לא בטיעון, אלא בהגדרה.
לא בעומק, אלא בנוכחות.

ולכן הוא דיבר פשוט.
לא מפני שלא ידע לדבר אחרת,
אלא מפני שהבין ששפה פשוטה עוקפת מסננים.
היא אינה מבקשת אישור.
היא נכנסת ישר.

הוא הבין שהתקשורת אינה שופט, אלא זירה.
ומי שמבקש חיבוק ממנה, כבר הפסיד.
ומי שמוכן להילחם בה, משתמש בה.

כל עלבון, כל שערורייה, כל צעקה
לא החלישו אותו
אלא חיזקו את הנוכחות שלו.
כי הוא לא ביקש לגיטימציה
הוא ביקש תשומת לב.

וזו הבחנה עמוקה מאוד
בעולם שבו כולם מבקשים להיראות ראויים,
מי שמוכן להיראות לא־ראוי
שובר את המשחק.

טראמפ הבין גם את חולשתה של האליטה המוסרית.
הוא זיהה שהיא כבולה לשפה.
שהיא חייבת להסביר, להתנצל, לדייק.
ושהיא אינה מסוגלת לפעול מחוץ למסגרת שהיא עצמה מקדשת.

ולכן הוא תקף אותה לא בנימוקים,
אלא בלגיטימציה.
לא אמר שהם טועים,
אלא שהם מנותקים.
לא שהם רעים,
אלא שהם לא שייכים.

וזה היה קטלני.
מפני שמי שמותקף מוסרית יכול להתגונן.
מי שמותקף כלגמרי לא רלוונטי
נשאר בלי קרקע.

טראמפ הבין היטב את המתח האמריקאי הפנימי
בין מדינה לבין שוק
בין מוסד לבין אדם

בין חוק לבין אינסטינקט.
והוא בחר בצד של האינסטינקט.

לא כי הוא צודק יותר
אלא כי האינסטינקט עובד מהר יותר.

הוא לא ביקש לאחד.
הוא ביקש להכריע.
לא הכרעה חוקית, אלא הכרעה תודעתית
מי בפנים ומי בחוץ
מי מדבר בשם העם ומי מדבר מעליו.

גם ביחס לחוק טראמפ הבין דבר שאחרים העדיפו לטשטש
החוק הוא זירה.
לא קודש.
לא סוף.

הוא מתיח את החוק עד גבול השבירה
לא כדי לשבור אותו
אלא כדי להראות שהוא גמיש.
ומי שמבין שהחוק גמיש
מפסיק לפחד ממנו.

ביחסי חוץ זה היה ברור עוד יותר.
טראמפ לא האמין בבריתות כערך.
הוא האמין בהן כעסקה.
מי נותן מה, מי מקבל מה, ומי משלם בסוף.

הוא לא התרשם משפה של סדר עולמי.
הוא ראה מאחוריה מאזן אינטרסים.
ולכן הוא זעזע מערכות
לא כי רצה לפרק אותן
אלא כי רצה לראות מי באמת צריך אותן.

רבים אמרו שהוא מסוכן.
וזו טענה רצינית.
אבל צריך לומר ביושר
הסכנה לא הייתה שהוא אינו מבין.
הסכנה הייתה שהוא מבין יותר מדי
ואינו מרגיש צורך להסתיר זאת.

הוא הבין שהכול משחק
ושהמשחק מנוהל על ידי מי שאינו מתבייש לשחק.

ולכן הוא לא חיפש להיות נשיא כמו קודמיו.
הוא חיפש להיות נוכחות שאי אפשר להתעלם ממנה.
במובן זה, הוא לא היה חריגה
אלא סימן.

סימן לכך שהפוליטיקה המערבית הגיעה לשלב
שבו השפה המוסרית כבר אינה שולטת לבדה
ושבו מי שמבין שהזירה קודמת לכללים
יכול לשנות מציאות גם בלי רוב ברור.

הספר הזה אינו בא להלל את טראמפ
ואינו בא לגנות אותו.
הוא בא לומר דבר פשוט וקשה
טראמפ ראה מוקדם מאוד
שהפוליטיקה של זמננו
אינה ויכוח על צדק
אלא מאבק על מי מגדיר את הסיפור.

ומי שחשב שאפשר לנצח אותו
רק באמצעות טיעון, נימוס, או ערכים
נלחם בכלי של דור קודם.

אפשר לא לאהוב אותו.
אפשר לפחד ממנו.
אבל אי אפשר לומר ביושר
שהוא לא הבין את המשחק.

הוא הבין.
והוא שיחק בהתאם.

שער שלישי: הלבושים בפוליטיקה באלף שנים האחרונים – מן המאה האחת עשרה עד ימינו

פתיחה

העולם תמיד היה פוליטי, אבל לא תמיד באותו אופן.
יש זמנים שבהם נדמה לאדם שהכוח נמצא במקום אחד, ברור, גלוי, כמעט טבעי.
מי שמחזיק בו שולט, ומי שלא – נכנע.
ורק בדיעבד מתברר שהכוח כבר עבר למקום אחר, ושמי שנלחם עם הכלים הישנים הפסיד, גם אם היה חזק מאוד.

הספר הזה אינו מבקש לספר מה קרה בכל דור, אלא לשאול שאלה אחת החוזרת על עצמה שוב ושוב.
על מה סבבה הפוליטיקה באמת.
מה היה הדבר שאם החזקת בו, אחרים נאלצו להתיישר לפיו, גם בלי שתכריח אותם במפורש.

מפני שכוח אינו רק חרב.
כוח יכול להיות פחד.
כוח יכול להיות אמונה.
כוח יכול להיות מסחר.
כוח יכול להיות רעיון.
וכוח יכול להיות חוק.

בכל דור משתנה הדבר שנחשב מובן מאליו, לגיטימי, צודק.
ובכל דור, מי שמזהה היכן יושב הדבר הזה – שולט, גם בלי לכבוש.

מתוך השאלה הזו נלך לאחור, אלף שנים, מאה אחר מאה.
לא כדי לשחזר היסטוריה, אלא כדי לראות תנועה.
כיצד הכוח מחליף לבוש, ואיך בני אדם ממשיכים לרדוף אחריו, גם כשהם חושבים שהם נלחמים במשהו אחר.

ורק בסוף נשוב אל הזמן שלנו, לא כדי לשפוט אותו, אלא כדי להבין באיזה משחק אנחנו כבר חיים.

הכוח אינו נעלם, הוא רק מחליף לבוש

אין תקופה בהיסטוריה שבה העולם התנהל בלי כוח.
גם בזמנים שנראים בדיעבד מוסריים, מתוקנים, מתקדמים – תמיד היה משהו שהכריע אחרים, גם אם לא נקרא כך.

לפעמים זה היה חרב.
לפעמים זה היה פחד.
לפעמים זה היה שם קדוש.
ולפעמים זה היה חוק.

הטעות החוזרת של בני אדם היא לחשוב שכאשר צורת הכוח משתנה, הכוח עצמו נעלם.
כשאין עוד כיבוש גלוי, חושבים שאין כפייה.
כשאין עוד מלך, חושבים שאין שלטון.
וכשהכול עטוף בלשון של סדר, מוסר וחוק – נדמה שאין כאן מאבק.

אבל המאבק תמיד קיים.
רק הכלים משתנים.

מי שמבין זאת, אינו מתרגש מהלבוש.
הוא שואל תמיד שאלה אחת פשוטה:
מהו הדבר שכעת אי אפשר לערער עליו.
מהו הדבר שמי שמתנגד לו נראה מסוכן, קיצוני, לא לגיטימי.

שם יושב הכוח.

ומכאן ואילך, בכל מאה שנה שנעבור, לא נשאל מי היה טוב ומי היה רע.
נשאל דבר אחד בלבד.
איפה ישב הכוח.
ואיך השתמשו בו כדי לכפות מציאות.

המאה האחת עשרה - סדר והגנה

לאחר נפילת האימפריה הרומית, העולם המוכר התפורר.
לא בבת אחת, אלא לאט, אזור אחר אזור.
הדרכים כבר לא היו בטוחות, החוק לא היה אחיד, והאדם הפשוט לא ידע מי מגן עליו ומי יפגע בו.

במצב כזה, בני אדם אינם מחפשים חירות, ואינם מחפשים צדק מופשט.

הם מחפשים דבר אחד בלבד.
שיהיה מי שישמור עליהם.

הפחד הגדול של התקופה הזו לא היה עריצות, אלא הפקרות.
לא שלטון חזק מדי, אלא חוסר שלטון.
כפרים נשרפו, שדות נגזלו, וסכסוכים קטנים הפכו לאלימות בלי סוף.

הכוח, לכן, ישב במקום פשוט מאוד.
מי שיכול היה להגן, לקבוע גבול, ולאכוף סדר מינימלי.
לא אידיאולוגיה, לא אמונה עמוקה, אלא יכולת מעשית לעצור כאוס.

כך נבנו שלטונות מקומיים.
אדון, לורד, נסיך אזורי.
לא כי היה צודק יותר, אלא כי היה חזק מספיק להגן.
ומי שנכנס תחת חסותו, ויתר על חירות מסוימת, אבל קיבל שקט.

הפוליטיקה של התקופה לא הייתה ויכוח על ערכים, אלא עסקה אחת פשוטה.
הגנה תמורת נאמנות.
מי שלא קיבל הגנה, נאלץ לחפש אדון אחר, או נמחץ.

הכוח לא הופעל באמצעות חוקים כלליים, אלא באמצעות נוכחות.
מצודה, חיילים, ידיעה ברורה מי שולט כאן.
הסדר היה מקומי, מוגבל, ולעיתים אכזרי, אבל עדיף בעיני האנשים על פני פירוק מוחלט.

וזו נקודה חשובה להבנה.
במאה האחת עשרה, כוח פוליטי לא היה מי ששולט בגדול, אלא מי

שמונע קטסטרופה קטנה.
מי שמחזיק את היום־יום.

מי שניסה לדבר אז על חירות כללית, או על סדר עולמי, לא היה מובן.
אלה מילים של עולם יציב, לא של עולם מפורק.

ולכן, מי שמבין את התקופה הזו, מבין יסוד עמוק.
כשאין סדר, הסדר עצמו נעשה הכוח העליון.
לא מפני שהוא צודק, אלא מפני שהוא מציל.

במאה הבאה, החיפוש משתנה.
כשהסדר הבסיסי מתחיל להתייצב, בני האדם מחפשים כבר לא רק הגנה, אלא משמעות.

שם מתחילה תנועה אחרת לגמרי.

המאה השתים עשרה - קדושה ושליחות

כשהסדר הבסיסי כבר קיים, אפילו אם הוא גס ומקומי, האדם מתחיל לשאול שאלה עמוקה יותר.
לא רק מי מגן עלי, אלא לשם מה אני חי בתוך הסדר הזה.
כאן הפוליטיקה מחליפה מוקד.

הפחד הגדול כבר איננו פירוק מוחלט, אלא חיים ריקים ממשמעות.
האדם מוגן, אך אינו יודע למה.
והריק הזה מבקש מילוי.

במאה הזו הכוח יושב במקום אחר לגמרי.
מי שמדבר בשם אמת עליונה.
מי שמצליח לומר לא רק איך חיים, אלא למה חיים.
הכוח נעשה קדוש.

הפוליטיקה עטופה בלשון של שליחות.
לא אדמה בלבד, אלא אדמה קדושה.
לא מלחמה בלבד, אלא מלחמת מצוה.
לא שלטון בלבד, אלא הנהגה בשם שמים.

כך יכולים בני אדם להישמע לפקודות קשות, להקריב, לעזוב בית,
לצאת לדרך ארוכה, ולמות.
לא מפני שהכריחו אותם בכוח, אלא מפני ששוכנעו שהם חלק מסיפור
גדול מהם.

הכוח אינו צריך להיות חזק יותר פיזית.
די שהוא ייתפס כנכון יותר.
מי שמתנגד לו נראה לא רק אויב, אלא כופר, מסוכן, מחבל באמת.

וזה כוח עצום.
כוח שמבטל שאלות.
כוח שמצדיק הכול מראש.

במאה הזו, הפוליטיקה אינה מתנהלת סביב פשרות, אלא סביב מוחלט.
מי איתנו ומי נגדנו.
מי בפנים ומי מחוץ לקדושה.

וכאן מתברר יסוד חשוב.
כשהכוח מתלבש בקדושה, הוא חד יותר מכל חרב.
מפני שאי אפשר להתווכח עמו.
ואי אפשר לעצור אותו באמצע.

אבל הכוח הזה נושא בתוכו גם סכנה גדולה.
מפני שכאשר כל צד בטוח שהוא שליח האמת, אין גבול לאלימות.

וכך, דווקא בשם השמים, העולם מתמלא דם.
והאדם מתחיל לחפש דבר אחר.
לא אמת מוחלטת, אלא הישרדות פשוטה.

שם מתחילה תנועה חדשה, קשה ואפלה יותר.

המאה השלוש עשרה - אימה ומוניטין

לאחר שנים של שליחות, קדושה ומלחמות בשם אמת מוחלטת, העולם עייף.
האמון בדיבורים גבוהים נסדק.
אבל הסדר עדיין שברירי, והפחד חוזר, לא כפירוק איטי, אלא כחורבן פתאומי.

במאה הזו הפחד אינו מפני רעיון שגוי, אלא מפני מחיקה.
עיר שנמחקת ביום אחד.
עם שנעלם בלי להותיר סימן.
העולם מגלה עד כמה הוא חשוף.

וכאן הכוח מחליף לבוש בצורה חדה מאוד.
לא קדושה, לא חוק, ולא סדר.
אלא אימה.

מי שנודע כבלתי ניתן לעצירה, מי ששמו לבדו גורם לערים להיפתח בלי קרב, הוא בעל הכוח.
אין צורך לשלוט בכל מקום.
די בכך שיידעו מה קורה למי שמתנגד.

הכוח הפוליטי יושב במוניטין.
לא במה שאתה עושה בפועל, אלא במה שמאמינים שאתה מסוגל לעשות.
שמועה חזקה מצבאות.
שם חזק מהתיישבות.

במאה הזו אין צורך לשכנע.
אין צורך להצדיק.
האדם אינו שואל אם זה צודק או לא.
הוא שואל אם זה יגיע גם אליו.

וזו פוליטיקה קרה מאוד.
בלי אידיאלים.
בלי הבטחות.
רק מסר אחד עובר בין אזורים ועמים.
אל תעמוד בדרכו של הכוח.

אבל אימה אינה יכולה להיות יסוד יציב לאורך זמן.
היא משתקת, אך אינה בונה.
היא כובשת, אך אינה מחזיקה.

וכאשר הגל עובר, נשאר עולם מפוחד, פגוע, שמחפש שוב אחיזה.
לא במוחלט.
לא בפחד.
אלא בקשר אנושי קרוב יותר.

שם מתחילה תנועה שקטה יותר, אישית יותר.
לא של אימפריות, אלא של נאמנויות.

המאה הארבע עשרה - נאמנות אישית

אחרי אימה גדולה, העולם אינו מחפש עוד כוח עצום.
הוא מחפש מישהו שאפשר להישען עליו.
לא רעיון כולל, לא פחד כללי, אלא קשר קרוב, מוחשי, אנושי.

במאה הזו הכוח אינו יושב במערכת רחבה, אלא בקשר אישי.
מי למי נאמן.
מי מחויב למי.
ומי יעמוד לצד מי בשעת מבחן.

הפחד הגדול איננו עוד חורבן רחוק, אלא בגידה קרובה.
שאדם יעמוד לבדו ברגע האמת.

שההבטחה לא תקוים.
שהברית תתפורר.

לכן הפוליטיקה נעשית רשת של קשרים.
אדון ואציל.
משפחות, שושלות, שבועות.
לא חוקים כלליים, אלא התחייבויות אישיות.

הכוח שייך למי שמצליח לאסוף סביבו נאמנויות.
לא בכפייה, אלא בהבטחה.
הגנה, אדמה, כבוד, שייכות.
ומי שמפר ברית, מאבד הכול.

זה כוח מוגבל בהיקפו, אך חזק בעומקו.
אין צורך לשלוט בעולם, די לשלוט במעגל.
ומי שנמצא בפנים מוגן, ומי שבחוץ חשוף.

אבל גם כאן טמון גבול.
קשר אישי אינו מתרחב בלי להיסדק.
ככל שהמעגל גדל, האמון נחלש.
והעולם מתחיל להרגיש שוב חנוק בתוך גבולות צרים.

כשהקשרים נעשים צפופים מדי,
וכשהאדמה כבר אינה מספיקה לכולם,
נולדת תנועה חדשה.
לא פנימה, אלא החוצה.

שם מתחיל החיפוש אחר מרחב.

המאה החמש עשרה - מרחב וגילוי

כשהקשרים האישיים מתהדקים מדי, וכשהאדמה הקיימת כבר מחולקת עד הקצה, העולם מתחיל להרגיש סגור.
לא מאוים, לא מפוחד, אלא כלוא.
אין עוד לאן לגדול בתוך הסדר הקיים.

הפחד של התקופה הזו איננו חורבן, אלא קיפאון.
להישאר במקום אחד, עם אותם גבולות, אותם אדונים, ואותן אפשרויות מצומצמות.
האדם מתחיל להרגיש שהכוח האמיתי נמצא מעבר למה שהוא רואה.

וכאן מתרחש שינוי עמוק.
הכוח עובר מן הקשר אל המרחב.
לא מי שאתה מכיר, אלא לאן אתה מגיע.
לא מי נאמן לך, אלא מה אתה מגלה.

מי שיוצא החוצה, מי שמעז לעבור את הקצה, מי שמוכן להסתכן בלא נודע, מחזיק בידו כוח חדש.
הים נעשה שער.
המרחק נעשה נכס.
והעולם מתרחב בבת אחת.

הפוליטיקה כבר אינה רק שמירה על הקיים, אלא תפיסה של החדש.
מי שמגלה דרך, מגלה עושר.

מי שמביא זהב, מביא שלטון.
ומי ששולט בנתיבים, שולט באחרים גם בלי לפגוש אותם.

זה כוח שאינו זקוק לאלימות יומיומית.
די בכך שאתה שולט בזרימה.
מי נכנס, מי יוצא, ומה עובר בדרך.

אבל גם הכוח הזה נושא עמו מחיר.
המרחב שנפתח אינו ריק.
יש בו אחרים, עמים, חיים.
והשליטה בו נעשית מהר מאוד לכיבוש.

וכשהעולם מתרחב, הוא גם מתרכז.
העושר זורם למרכזים.
והמרחב, שבתחילה שחרר, מתחיל לדרוש שליטה חדשה.

שם נולד צורך אחר.
לא עוד גילוי, אלא ניהול.
לא עוד תעוזה בלבד, אלא סדר רחב יותר.

וכאן מתחילה עלייתה של צורה חדשה של כוח.

המאה השש עשרה - מדינה ריכוזית

אחרי שהעולם נפתח והמרחב התרחב, מתגלה קושי חדש.
הגילוי יצר עושר, תנועה, הזדמנויות, אבל גם בלבול.
יותר מדי כוחות, יותר מדי ידיים, יותר מדי אינטרסים.

הפחד של התקופה הזו איננו חוסר אפשרות, אלא חוסר שליטה.
העולם גדול מדי בשביל קשרים אישיים,
והמרחב רחב מדי בשביל אדונים מקומיים.

כאן מופיע כוח מסוג אחר.
לא אדם חזק, ולא רעיון קדוש, אלא מערכת.
המדינה.

הכוח עובר למי שמצליח לרכז.
לאסוף מס.
להעמיד צבא קבוע.
לכפות חוק אחיד.
ולשבור מוקדי כוח קטנים שמאיימים על המרכז.

הפוליטיקה כבר אינה משחק של נאמנויות אישיות,
אלא של שלטון מופשט.
האדם אינו נאמן לאדון שהוא מכיר,
אלא למסגרת שהוא שייך אליה.

זה כוח קר, אבל יעיל.
הוא אינו מבקש אהבה, אלא ציות.
הוא אינו מבטיח משמעות, אלא יציבות.

מי שמחזיק במנגנון, מחזיק במציאות.
מי שקובע חוק אחיד, קובע חיים.
ומי שמצליח להעמיד צבא שלא תלוי באישיות של מפקד אחד,
שולט גם כשאנשים מתחלפים.

אבל המדינה הריכוזית יוצרת גם מתח חדש.
כוח מרוכז מזמין התנגדות מרוכזת.
וכשהשליטה נעשית רחבה מדי, היא מבקשת הצדקה.

כאן מתחיל חיפוש אחר מקור חדש ללגיטימיות.
לא חרב בלבד.
לא סדר בלבד.
אלא משהו שיכול להסביר למה למדינה יש זכות לשלוט.

וזו כבר תנועה אחרת, שתיפתח במאה הבאה.

המאה השבע עשרה - מסחר וזרימה

כשהמדינה הריכוזית מתייצבת, מתגלה גבול חדש.
הכוח אמנם מרוכז, החוק אחיד, והצבא קבוע,
אבל כל זה זקוק לדבר אחד כדי לפעול באמת.
זרימה.

הפחד של התקופה הזו איננו עוד מרד פנימי בלבד,
אלא חנק.
מדינה שאינה זורמת נחנקת מבפנים.
אוצר ריק, שווקים קפואים, נמלים סגורים–
וכל מנגנון, חזק ככל שיהיה, מתחיל להתפורר.

כאן הכוח עובר אל המסחר.
לא כאמצעי צדדי, אלא כלב הפוליטיקה.

מי ששולט בנתיבי סחר,
מי שמבטיח תנועה רציפה של סחורות, כסף וחומרי גלם,
שולט גם במדינות אחרות, בלי לכבוש אותן.

הפוליטיקה לובשת לשון חדשה.
לא עוד רק צווים ופקודות,
אלא חוזים, חברות, זכויות סחר, מונופולים.
הכוח פועל דרך כללים כלכליים, לא רק דרך חרבות.

החוק עצמו משתנה.
הוא נעשה משרת של הזרימה.
מה שטוב למסחר – מותר.
מה שחוסם תנועה – נחשב איום.

המדינה החזקה איננה רק זו שיש לה צבא,
אלא זו שמנהלת רשת.
נמלים, בנקים, ביטוח, אשראי.
העולם מתחיל להיראות כמערכת אחת גדולה של תנועה.

אבל כאן נולדת סתירה חדשה.
המסחר יוצר עושר,
והעושר יוצר פערים.
והפערים מתחילים לערער את הסדר שהמדינה ביקשה לבנות.

כשהכוח נעשה מופשט מדי,
כשהוא זורם בידיים שלא נראות לעין,

האדם מתחיל לשאול שוב שאלה ישנה.
מי באמת שולט כאן.

והשאלה הזו אינה נשארת כלכלית.
היא נעשית רעיונית.
ומכאן תצמח תנועה חדשה, חדה, מסוכנת,
שתבקש להחזיר את הכוח אל העם, אל הרעיון, אל הזהות.

שם מתחילה המאה הבאה.

המאה השמונה עשרה - איזון ואימפריה

כשהמסחר מתפשט והעולם נעשה רשת אחת של זרימה, מתברר דבר חדש.
אין עוד כוח אחד שיכול לשלוט לבדו.
כל התחזקות של מדינה אחת מיד מעוררת פחד אצל האחרות.

הפחד של התקופה הזו איננו קריסה פנימית, אלא עליית יריב.
לא מי אתה, אלא מי עוד מתחזק לידך.
והשאלה המרכזית של הפוליטיקה נעשית
איך למנוע מאחר להיות חזק מדי.

כאן הכוח יושב באיזון.
לא בכיבוש מוחלט, אלא בבלימה מתמדת.
מי שיודע לנהל מאזן כוחות,

מי שיודע לחבר בריתות, לפרק בריתות, לאזן עד בצד,
הוא השולט האמיתי.

הפוליטיקה חדלה להיות סיפור של אמת אחת.
היא נעשית משחק קר.
אין ידידים קבועים, ואין אויבים נצחיים.
יש אינטרסים מתחלפים.

האימפריות אינן מחפשות עוד לכבוש הכול,
אלא להבטיח שאף אחד אחר לא יכבוש הכול.
מלחמות נעשות מוגבלות יותר, מחושבות יותר.
הכוח אינו מתפרץ, אלא נשקל.

זהו עולם שבו ההיגיון גובר על ההתלהבות.
המדינה אינה פועלת מתוך שליחות,
אלא מתוך חישוב.
כמה נרוויח, כמה נפסיד, ומי יתחזק אם נזוז צעד אחד יותר מדי.

אבל גם האיזון הזה יוצר עייפות.
העולם נראה מנוהל היטב,
אך האדם שבתוכו מרגיש קטן, מנוהל, חסר קול.
הכול נקבע מעליו, בשם יציבות.

וכאשר האדם מרגיש שהוא רק כלי במשחק של מעצמות,
נולדת תביעה חדשה.
לא רק לאיזון, אלא למשמעות.
לא רק לניהול, אלא לזהות.

שם מתחילה תנועה אחרת לגמרי,
שתטלטל את כל המבנה הקר הזה.

המאה התשע עשרה - זהות ולאומיות

כשהעולם מנוהל היטב מדי, כשהאיזון מדויק מדי, האדם מתחיל להרגיש נעלם.
המדינות יציבות, הגבולות ברורים, המסחר זורם,
אבל האדם שבתוך המערכת אינו יודע מי הוא בתוך כל זה.

הפחד של התקופה הזו איננו מלחמה בלבד, אלא חוסר שייכות.
להיות חלק ממנגנון גדול, בלי שם, בלי קול, בלי זהות.
וכאן נולדת דרישה חדשה, עמוקה מאוד.

הכוח עובר אל הזהות.
לא אל המדינה כמנגנון, אלא אל העם כרעיון.
לא אל המלך, אלא אל הלאום.
מי שמצליח לומר לאדם מי הוא, מאין הוא בא, ולשם מה הוא שייך,
מחזיק בידו כוח עצום.

הפוליטיקה מתמלאת בלשון של עם, שורש, מולדת.
היסטוריה נעשית נשק.
שפה נעשית גבול.
זיכרון נעשה צידוק.

הכוח אינו זקוק עוד לאיזון עדין בלבד.
הוא נסחף.
המונים קמים, תנועות נולדות, גבולות זזים.
לא בשם חישוב קר, אלא בשם שייכות חמה.

וזה כוח מסוכן.
מפני שהוא מעניק לאדם משמעות,
אבל גם משחרר אותו ממגבלות.
בשם הלאום אפשר להצדיק הקרבה, דיכוי, ומלחמה,
מבלי להרגיש אשמה.

האימפריות הישנות מתחילות להיסדק.
הן חזקות מדי, קרות מדי, רחוקות מדי.
הלאום דורש קרבה, שפה, פנים מוכרות.

אבל הזהות, כשהיא נעשית מוחלטת,
אינה יודעת לעצור בגבול.
היא מבקשת הכרה, עליונות, התפשטות.

וכך, מתוך החיפוש אחרי שייכות,
העולם נכנס למערבולת חדשה.
לא של איזון, אלא של התנגשות זהויות.

ומכאן הדרך קצרה למאה הבאה,
שבה הרעיון עצמו יהפוך לכלי מלחמה.

המאה העשרים - מערכת, חוק, ולגיטימציה

אחרי שהזהות התפרצה, והלאומיות הציתה עמים שלמים, העולם נשבר.
לא סדק קטן, אלא חורבן רחב.
מלחמות שלא נראו כמותן, הרג תעשייתי, והשמדה שיטתית.
האדם גילה למה רעיון, כשהוא מוחלט, מסוגל.

הפחד של התקופה הזו איננו עוד אובדן זהות,
אלא השמדה כוללת.
מלחמה שאין לה גבול.
כוח שאינו נעצר מעצמו.

כאן מתרחש שינוי עמוק מאוד.
הכוח אינו יכול עוד להיות גלוי בלבד.
העולם אינו מוכן לשלם שוב את המחיר.
ולכן הפוליטיקה מחפשת צורה חדשה לאלף את הכוח.

הכוח עובר אל המערכת.
לא מלך, לא עם, לא רעיון בודד,
אלא מסגרות.
חוקים.
מוסדות.

הפוליטיקה מדברת בלשון חדשה.
זכויות אדם.
חוק בינלאומי.

גבולות מוכרים.
מוסדות על־מדינתיים.

לא מפני שהאדם נעשה טוב יותר,
אלא מפני שהוא מפחד יותר.

הכוח אינו נעלם,
אבל הוא נעטף.
לא אומרים עוד כיבוש, אלא ביטחון.
לא אומרים שליטה, אלא יציבות.
לא אומרים אינטרס, אלא סדר עולמי.

מי שמחזיק בלגיטימציה, מחזיק בכוח.
מי שפועל בתוך המסגרת, נחשב מתוקן.
ומי שמחוץ לה, נחשב מסוכן.

וכאן נוצר פרדוקס.
החוק נועד להגביל כוח,
אבל רק מי שיש לו כוח יכול לנסח חוק.
המוסדות מדברים בשם האנושות,
אבל נבנים בידי מעצמות.

העולם מאמין, לפחות חלקית,
שאפשר לנהל את הכוח.
שאפשר לרסן אותו דרך כללים.
שהפוליטיקה יכולה להפוך לניהול.

וזה עובד, עד גבול מסוים.
אין מלחמה עולמית כוללת.
יש איזון.
יש פחד הדדי.

אבל מתחת לפני השטח,
הכוח לומד שפה חדשה.
לא איך לשבור את החוק,
אלא איך לפעול דרכו.

וכאן נפתחת הדלת למאה הבאה.
לא מאבק על מי חזק יותר,
אלא על מי נראה צודק יותר.

שם אנחנו כבר חיים.

המאה העשרים ואחת - כוח בתוך חוק

העולם לא קרס, כפי שפחדו במאה הקודמת,
אבל גם לא נרגע.
המלחמות הגדולות נמנעו,
והמאבקים לא פסקו.

הפחד של התקופה הזו איננו חורבן כולל,
אלא אובדן שליטה.
לא שמחר הכול יישרף,

אלא שמחר כבר לא נדע מי קובע,
מי מותר לו לפעול,
ומי יוגדר כעבריין גם בלי שעשה מעשה חריג.

כאן מתברר שינוי דק אך עמוק.
הכוח אינו פועל נגד החוק,
ואינו מבקש לבטל את המערכת.
הוא פועל בתוכה.

הפוליטיקה איננה עוד מאבק על גבולות,
אלא על פרשנות.
לא על מה מותר,
אלא על איך מגדירים את מה שנעשה.

מי שפועל היום בכוח,
עושה זאת בלשון של חוק.
הגנה עצמית.
פעולה הומניטרית.
שמירה על יציבות.
מניעת הסלמה.

הכוח נמדד לא בשאלה מה נעשה,
אלא איך זה הוצג.
מי כתב ראשון את הסיפור.
מי קבע את המסגרת.

מי הצליח להיראות כמי שפועל מתוך אחריות,
גם כשהוא מפעיל לחץ קשה.

החוק הבינלאומי נעשה זירה.
לא תקרה.
מי שיודע לפעול בתוכה,
למצוא חריגים,
לנצל שתיקות,
ולעטוף אינטרס בלשון מוסרית,
מחזיק בכוח הגדול ביותר.

וכמו בסייבר,
אין כאן רגע ברור של מלחמה.
אין הכרזה.
אין סיום.
יש שחיקה מתמדת,
לחץ מתמשך,
פעולה שקטה שמצטברת לאט.

וזו אולי הנקודה העמוקה ביותר של זמננו.
לא חזרנו לעולם הישן של חרב גלויה,
אבל גם לא נכנסנו לעולם של צדק טהור.
נכנסנו לשלב שבו
הכוח חייב להתחפש,
והחוק חייב לשמש אותו.

מי שנלחם נגד המערכת,
נשבר.
מי שמצליח לפעול דרכה,
שולט.

פרק סיום
לא חזרה לאחור, אלא העמקה

הכוח לא נעלם באלף השנים האחרונות.
הוא רק החליף לבוש,
שוב ושוב.

פעם היה זה חרב.
פעם קדושה.
פעם פחד.
פעם מדינה.
פעם מסחר.
פעם רעיון.
והיום חוק.

אבל השאלה הפנימית לא השתנתה.
מי קובע את המסגרת שבתוכה אחרים נאלצים לפעול.

וזו אולי הנקודה הכואבת ביותר.
ככל שהעולם מדבר בלשון יפה יותר,
כך המאבק נעשה עמוק יותר.

פחות נראה לעין.
פחות ניתן להכרעה.

אין כאן רשע חדש,
ואין כאן צדק חדש.
יש רק שלב חדש.
שלב שבו הכוח אינו מתגאה בעצמו,
אלא מתבייש להיראות.

ומי שאינו מבין זאת,
ימשיך לשאול מי צודק.
ומי שמבין,
ישאל שאלה אחרת לגמרי.
מי כותב את הכללים.

סוף דבר: אין שופטים, יש מנצחים

צריך לומר את זה פעם אחת בלי התחכמות:
העולם אינו מתנהל לפי צדק, אלא לפי כוח.

לא תמיד כוח גס.
לא תמיד אלים.
אבל תמיד כוח.

מי שממשיך לדבר על צדק כעיקרון שמנהל את המציאות,
או שאינו מבין את העולם,
או שאינו מוכן להבין אותו.

בתי משפט אינם עומדים מעל הפוליטיקה.
חוקים אינם מגבילים כוח מעצמם.
מוסדות בינלאומיים אינם שומרים על חלשים.

הם פועלים כל עוד יש מי שמוכן לשלם את המחיר עבורם.
וברגע שאין מי שמשלם–
הם נשארים שפה בלי שיניים.

זה לא כשל מוסרי.
זו מציאות.

אין גוף בעולם שיכול לאכוף חוק
על מי שאינו מפחד ממנו.
אין ערך שמחזיק מעמד
כאשר אין כוח שמוכן לעמוד מאחוריו.

מי שלא מבין זאת,
חושב שהעולם בוגד בו.
האמת היא שהוא בגד בעצמו
כשבחר להאמין בסיפור במקום במציאות.

ההיסטוריה מלאה באנשים ישרים,
הגונים, מוסריים,

שנמחצו לא מפני שעשו רע,
אלא מפני שלא הבינו איפה הם חיים.

הם דיברו בשפת חוק
מול מי שדיבר בשפת כוח.
הם דרשו הגינות
מול מי שספר מאזן.
והם הופתעו שוב ושוב
כאשר המציאות לא נענתה להם.

אין שופטים בהיסטוריה.
יש מנצחים.

המשפט נכתב לאחר הקרב,
והמוסר מנוסח בידי מי שנשאר עומד.

זו אמת לא נוחה,
אבל כל מי שחי מספיק שנים בתוך מערכות
יודע אותה היטב.

והאכזריות האמיתית אינה בכך שהעולם פועל כך,
אלא בכך שאנשים ממשיכים להכחיש זאת
ומשלמים את המחיר בשם תמימותם.

העולם אינו חייב לאיש הסבר.
הוא גם אינו מחויב להיות הוגן.

מי שמאמין שהמסגרת תציל אותו,
ברגע האמת מגלה שאין מי שיבוא.

ומי שמסרב לראות זאת,
אינו אדם טוב יותר–
אלא אדם חשוף יותר.

הפרק הזה אינו קריאה לאלימות.
ואינו קריאה לבגידה בערכים.

הוא קריאה אחת בלבד:
להפסיק לבלבל בין מה שראוי
לבין מה שקיים.

מי שאינו מוכן להבחין ביניהם,
יימחץ ביניהם.

וזו האכזריות שאין ממנה מנוס:
העולם אינו מחכה
שנבין אותו.

שער רביעי: מי אוהב את הספר הזה

מקרון הנשיא מצרפת האם היה אוהב את הספר הזה:
סביר מאוד שלא היה אוהב אותו, ואם היה קורא בו עד הסוף – היה מרגיש אי־נוחות עמוקה.

מקרון מייצג תפיסה צרפתית־אירופית מסוימת, שרואה את עצמה כהמשך של נאורות, רפובליקה, חוק, זכויות אדם, ושלטון ערכים אוניברסליים. גם כשהוא מפעיל כוח, הוא זקוק להאמין – ולשכנע אחרים – שהכוח הזה איננו כוח, אלא אחריות מוסרית, תיקון עולם, או שמירה על סדר נאור. הזהות הפוליטית שלו בנויה על ההבחנה הזו.

הספר הזה עושה את ההפך הגמור. הוא לא תוקף את מקרון, ולא את צרפת, אלא מפרק את עצם ההבחנה שעליה הוא עומד. הספר מראה שהכוח לא נעלם, שהוא רק מחליף לבוש, ושדווקא מי שמדבר בשם חוק, ערכים ואנושיות – לעיתים קרובות מפעיל כוח בצורה עמוקה ומתוחכמת יותר. זה לא ספר שמאפשר לאדם כזה להרגיש "בצד הנכון של ההיסטוריה."

אפשר שמקרון היה מסכים עם חלקים היסטוריים, עם ניתוחים כלליים, ואפילו עם ביקורת על אימפריות עבר. אבל ברגע שהספר מראה שגם הסדר האירופי שאחרי מלחמת העולם השנייה, גם האו"ם, גם שיח הזכויות – הם לבושים של כוח ולא ביטולו – שם הוא היה נעצר. לא

מפני שזה שקר, אלא מפני שזה מערער את הקרקע הנפשית שעליה הוא עומד.

יותר מזה. פוליטיקאי כמו מקרון זקוק להאמין שהמשחק שהוא משחק הוא חריג, מתוקן, מתקדם יותר מהעבר. הספר הזה אומר בעדינות אך בתקיפות: אין חריגות, יש המשכיות. זה דבר שקשה מאוד לאדם שבתוך המערכת לשמוע, כי זה שולל ממנו את תחושת הייחוד והשליחות.

המעריכים את הספר הזה, הם יותר אנשים שפרשו מן הפוליטיקה, או הוגים פוליטיים שמביטים מבחוץ, או אנשי מערכת ותיקים שכבר ראו כמה לבושים מתחלפים. להם הספר נותן שפה למה שהם כבר מרגישים.

בקיצור, מקרון כאדם אינטליגנטי היה מבין שיש כאן עומק. מקרון כנשיא, וכסמל של הסדר האירופי הנוכחי – היה מתקשה מאוד לאהוב ספר שמסיר את המסכה מעל המשחק שהוא עצמו מוכרח לשחק.

–

האם אנתוני אלבניזי ראש הממשלה באיסטורליה *היה אוהב את הספר הזה*:

ראש ממשלת אוסטרליה **אנתוני אלבניזי** הוא פוליטיקאי שמזוהה עם המרכז–השמאל ומייצג תפיסה פוליטית שמדגישה חוק, מוסדות וסדר דמוקרטי, לצד ערכים של שוויון, דיאלוג בינלאומי ומדיניות פרוגרסיבית .

הספר הזה מאפשר קריאה שמעמידה את החוק ואת המוסדות לא כערכים חיצוניים נצחיים, אלא כלבושים של כוח, וככאלה שניתן לפרשם ולכוון אותם לפי האינטרסים של מי שמפעיל אותם ממש מאחורי הקלעים. זה רעיון שמערער את התפיסה הרווחת של דמוקרטיה יציבה, מוסדות שמאזנים כוח, וערכים אוניברסליים — תובנה שקשה מאוד למנהיג שמאמין שהחוק והסדר יכולים להנחות חברה לשמוח בו.

מהסיבה הזו עולה בקושי לחשוב שראש ממשלת אויסטרליה היה אוהב את הספר הזה. הוא אולי היה מוצא הערכה לניתוח היסטורי מסוים או להארה על דפוסים רחבים בתולדות הכוח, אך גם הוא ככל הנראה היה מרגיש שזה מאתגר את המסגרת שבה הוא עצמו פועל. בדיוק כפי שהיא אצל מקרון בצרפת, אדם בתוך המערכת נוטה לראות את החוק והסדר כערכים מרכזיים — והספר הזה מתעקש שאין דבר כזה "חוק ללא לבוש כוח". זה אולי מעניין מבחינה אינטלקטואלית, אבל לא "אהבה" נקייה של הספר.

–

נתניהו ראש הממשלה בארץ ישראל, האם היה אוהב את הספר הזה:

כנראה שכן, יותר מרוב המנהיגים המערביים בני דורנו, אבל לא לגמרי, ולא בלי הסתייגות פנימית.

נתניהו הוא פוליטיקאי שמבין כוח. לא רק משתמש בו, אלא מבין אותו כשפה. הוא גדל על היסטוריה, על מאבקי עמים, על אינטרסים, על הישרדות. הוא לא תמים ביחס לחוק, לא לאו״ם, ולא לשיח מוסרי

בינלאומי. במובן הזה, הרבה ממה שאתה כותב הוא דבר שהוא כבר יודע, גם אם אינו אומר זאת בפה מלא. הוא מבין שכוח אינו נעלם, שהוא רק מחליף לבוש, ושמאחורי דיבורים על ערכים פועלים אינטרסים קשים.

לכן, בקריאה אינטלקטואלית שקטה, יש סיכוי שהוא היה מעריך את חדות ההבחנה, את הראייה ההיסטורית, ואת הסרת המסכות. הוא לא היה נבהל מן הטענה ש״כל דאלים גבר״, כי מבחינתו זה לא ציניות אלא תיאור מציאות. הוא חי שנים בתוך מציאות כזו.

אבל כאן מגיע ה״אבל״ הגדול. הספר הזה אינו רק מתאר כוח, אלא גם מסיר מן הקורא את האפשרות להסתתר מאחורי סיפור. ונתניהו, דווקא משום שהוא מבין כוח, זקוק לסיפור. לא סיפור תמים, אלא סיפור מגייס. עם, גורל, אחריות היסטורית, איום קיומי. הספר שלך עלול לקלף גם את זה, ולהראות שגם הסיפור עצמו הוא לבוש של כוח.

בנקודה הזו, ייתכן שהיה נעצר. לא מפני שהספר שקרי, אלא מפני שהוא מסוכן למי שצריך להמשיך לשחק. אדם שמוביל מדינה אינו יכול להרשות לעצמו להתבונן יותר מדי בצל של המשחק שהוא עצמו מנהל. יש גבול לכמה אמת אפשר לשאת בלי לאבד יכולת הנהגה.

לכן, אם תשאל האם נתניהו היה אוהב את הספר כאדם חושב, היסטוריון של עצמו, קורא פרטי בלילה, ייתכן מאוד שכן. אם תשאל האם נתניהו כמנהיג פעיל, כסמל, כמי שזקוק ללגיטימציה פנימית וחיצונית, היה יכול לאמץ את הספר בלב שלם, התשובה כנראה לא.

זה ספר שמדבר אל מי שכבר ראה יותר מדי, או מי שפורש לאחור ומביט. נתניהו נמצא עדיין באמצע הלוח. והוא יודע היטב, כמו שאתה מראה בספר, שמי שנמצא באמצע המשחק אינו יכול להרשות לעצמו לראות את כולו בבת אחת.

–

ומהו עם פוטין:

אצל פוטין התשובה היא החריפה ביותר: הוא היה מבין את הספר הזה לעומקו, אבל לא היה "אוהב" אותו במובן הרגיל, אלא מזהה בו מראה מסוכנת.

פוטין הוא אדם שלא רק מכיר כוח, אלא חי בתוכו בלי התנצלות. בניגוד למנהיגים מערביים, הוא אינו זקוק באמת להאמין שחוק, זכויות אדם או מוסר אוניברסלי מנהלים את העולם. בעולמו, הכוח הוא יסוד גלוי, והחוק הוא כלי. במובן הזה, היסוד המרכזי של הספר שלך – שהכוח אינו נעלם אלא מחליף לבוש – הוא דבר שהוא מסכים לו מראש, אולי אפילו רואה בו מובן מאליו.

לכן, אינטלקטואלית, הוא לא היה מתווכח איתך. הוא היה אומר לעצמו: כן, כך העולם עובד. אימפריות קמות ונופלות, ערכים הם שפה, והמאבק לעולם אינו נפסק. הספר אינו חושף לו סוד חדש. הוא חי את זה עשרות שנים, במודיעין, בשלטון, ובניהול אימפריה מתפוררת.

אבל כאן ההבדל העמוק: הספר הזה אינו רק תיאור ציני של כוח, אלא חשיפה של המנגנון עצמו. אתה מראה שגם מי שחושב שהוא "מציאותי" ו"מפוכח", גם הוא משחק משחק, גם הוא לובש לבושים,

גם הוא מספר סיפור. אצל פוטין, הסיפור הוא סיפור של רוסיה, של השפלה היסטורית, של תיקון, של הכרח. הספר הזה עלול לקלף גם את זה, ולהראות שהסיפור הלאומי עצמו הוא כלי כוח.

וזו נקודה שפוטין לא אוהב. לא משום שהיא שקרית, אלא משום שהיא חותרת תחת עצם היציבות של שלטונו. הוא זקוק למיתוס. לא מיתוס רך של זכויות אדם, אלא מיתוס קשוח של היסטוריה, גורל ועוצמה. הספר הזה אינו לוקח ממנו את הכוח, אלא לוקח ממנו את הצדקת הכוח.

לכן, אם היה קורא את הספר כאיש קג״ב לשעבר, כהוגה קר, ייתכן שהיה מהנהן. אם היה קורא אותו כשליט בפועל, הוא היה מסווג אותו כספר מסוכן. לא ספר אופוזיציה, לא ספר מוסרי, אלא ספר שמלמד אנשים לראות את המשחק עצמו. ומי שמלמד לראות את המשחק, מחליש את מי שצריך שהמשחק ימשיך להתקבל כטבעי.

במילים פשוטות: מקרון היה נפגע בזהות, נתניהו היה נמשך אך נזהר, פוטין היה מבין – ושומר מרחק. זה ספר שלא נכתב למי שמחזיק בכוח, אלא למי שמתחיל לשאול מהו כוח באמת.

–

ומהו עם טראמפ:

אצל טראמפ התשובה שונה מכל הקודמים.

טראמפ היה אוהב חלק מן הספר באופן אינסטינקטיבי, אבל לא היה קורא אותו כספר עומק, ולא היה מחבק את מסקנתו עד הסוף.

טראמפ הוא כמעט הדמות היחידה מכל אלו שהזכרנו שאינו מתכחש לכך שהפוליטיקה היא משחק כוח. הוא לא זקוק לעטיפות מתוחכמות של מוסר אוניברסלי, ולא לשפה עדינה של מוסדות. הוא מדבר כוח בשפה גסה, ישירה, לפעמים ילדותית, אבל אמיתית. במובן הזה, הכותרת עצמה וכל היסוד של כל דאלים גבר קרובים מאוד לאופן שבו הוא חווה את העולם.

לכן, ברמה הראשונית, הוא היה אומר לעצמו: זה נכון. כך העולם עובד. החזקים מנצחים, החלשים מפסידים, ומי שמתייפייף משקר. הוא היה נהנה מן הביקורת על נאורות מזויפת, על מוסדות בינלאומיים, על צביעות של אליטות שמדברות בשם ערכים ומפעילות כוח מאחורי הקלעים. בזה הספר הזה מדבר בשפה שהוא מבין היטב.

אבל כאן מגיע הגבול. טראמפ אינו אדם שמתבונן במנגנון עצמו. הוא חי בתוך המשחק, לא מעליו. הוא אינו מפרק את הלבושים, אלא פשוט בוחר לבוש אחר, בוטה יותר. הוא לא שואל מהו כוח, אלא איך מנצחים עכשיו. הספר שלך מבקש לעצור רגע, לראות את הדפוס, את החזרתיות, את המחיר, את האשליה שבכל לבוש. זה כבר פחות מעניין אותו.

יותר מזה. טראמפ עצמו הוא תופעה של כוח בלי מסכה, והספר הזה מראה שגם זה מסכה. גם הישירות, גם האותנטיות, גם הדיבור הגס נגד המערכת – כולם לבוש. זה דבר שטראמפ לא אוהב לשמוע, כי הוא אוהב לראות את עצמו כמי ששובר את המשחק, לא כמי שמשחק אותו בגרסה אחרת.

לכן, אם היה מדפדף בספר, יש סיכוי שהיה אומר: יש כאן אמת. אם היה קורא פרקים מסוימים, היה נהנה. אבל אם היה מגיע לעומק, למסקנה שאין יציאה מן המשחק, רק חילופי צורות, ושגם המורד הוא חלק מן המנגנון – שם היה מאבד עניין או דוחה זאת.

בקיצור: טראמפ היה מרגיש שהספר מדבר את האמת שהוא אומר בקול רם, אבל ממשיך עוד צעד אחד שהוא עצמו אינו מוכן לעשות. הוא אוהב כוח גלוי. הספר שלך אוהב לראות את הכוח גם כשהוא מתחפש למהפכה. וזה כבר מאתגר מדי למי שכל כוחו הוא בתחושה שהוא יוצא מן הכלל.

–

ומהו עם הנשיא של סין:

אצל נשיא סין התשובה היא: הוא היה מבין את הספר לעומקו, מזדהה עם יסודותיו, אבל לא היה רוצה שהוא ייקרא ברבים.

הנהגת סין, ובפרט שי ג׳ינפינג, בנויה על תפיסה עתיקה מאוד: העולם הוא מאבק מתמשך על סדר, יציבות וכוח, ואין רגע שבו הכוח נעלם. אין שם אשליה מערבית שהחוק מחליף כוח. החוק הוא כלי של כוח, והמוסר הוא שפה של שלטון. במובן הזה, היסוד של הספר שלך איננו חידוש עבורו, אלא כמעט נקודת מוצא.

יותר מזה. החשיבה הסינית הקלאסית, עוד הרבה לפני הקומוניזם, ראתה את הפוליטיקה כמשחק ארוך. לא מאבק של טוב ורע, אלא של איזון, עיתוי, סבלנות, והבנת המחזורים. הספר שלך, שמראה שהכוח מחליף לבושים מדור לדור אך אינו נעלם, יישמע לו מאוד טבעי. הוא

אינו זקוק לסיפור של קדמה מוסרית כדי להצדיק שלטון, ולכן אין בו אותה אי־נוחות שיש למנהיגים מערביים.

אבל כאן מגיע העומק. הספר הזה אינו רק מתאר כוח, אלא נותן לקורא תודעה. הוא מלמד לראות את המשחק עצמו, לא רק לשחק בו. ושי ג׳ינפינג, כמו כל שליט חזק, אינו רוצה אזרחים שמבינים את המשחק. הוא רוצה אזרחים שמבינים את הסדר. יש הבדל גדול בין שלטון שמכיר בכך שהכוח מחליף צורה, לבין ציבור שמתחיל לראות זאת בעצמו.

לכן, כאדם חושב, כשליט שמבין היסטוריה, אימפריות, ומחזורי עולם, הוא היה מהנהן. אולי אפילו אומר לעצמו: זה מדויק. אבל כראש מערכת, הוא היה רואה בספר משהו שיש לשמור בארון סגור. לא אויב, לא ביקורת, אלא ידע שצריך להישאר בידי מי שמנהל, לא בידי מי שמנוהל.

במילים פשוטות: מקרון היה מתנגד, טראמפ היה מזדהה חלקית בלי עומק, פוטין היה מבין ונזהר, נתניהו היה מתלבט, ונשיא סין היה מסכים בעיקרון — אבל מעדיף שספר כזה ייקרא רק למעלה, לא למטה.

–

אז מי כן, מי היה קורא את הספר הזה פעם אחר פעם וחי עמו:

מי שהיה קורא את הספר הזה פעם אחר פעם, וחי עמו, אינו מי שמחזיק בכוח, ואינו מי שמאמין שאין כוח. זה אדם שכבר נשחק משני העולמות.

זה אדם שראה מבפנים איך סיפורים עובדים, איך ערכים מתחלפים, איך אידיאלים נולדים ומתיישנים, ואיך אותם דיבורים עצמם חוזרים בלבושים אחרים. לא בהכרח שליט, לא בהכרח פוליטיקאי, אלא מי שהיה קרוב מספיק למוקד ההתרחשות כדי להפסיק להאמין בתמימות, ורחוק מספיק כדי לא להיהפך לציני.

אלו אנשים שהיו בתוך מערכות, מדינה, צבא, תקשורת, משפט, כלכלה, חינוך, ויום אחד הבינו שהמערכת אינה נשברת ואינה נתקנת, אלא רק משנה צורה. אנשים שלא חיפשו מהפכה, כי כבר ראו כמה מהפכות, ולא חיפשו צדק מוחלט, כי כבר ראו כמה צדקים נדרסים בשם עצמם.

זה ספר של אנשים שנשארו עם אחריות, אבל בלי אשליות. כאלה שעדיין אכפת להם, אבל כבר אינם מאמינים בסיסמאות. לא אנשים שמחפשים כוח, אלא כאלה שמנסים להבין מה הכוח עושה להם מבפנים.

גם בעולם הרוח, זה ספר של מי שכבר לא מסתפק בדרשות על טוב ורע, אלא מחפש אמת שקטה. מי שמבין שגם צדק יכול להיות לבוש, וגם מוסר יכול להיות כלי, ועדיין שואל איך אדם צריך לחיות בתוך זה בלי לאבד צלם אנוש.

הספר הזה מתאים במיוחד לאנשים שעומדים בצומת של פרישה. לאו דווקא פרישה רשמית, אלא פנימית. מי שמתחיל להסתכל לאחור, על חמישים, שישים שנה, ולראות תנועה אחת חוזרת. אנשים שמבינים שהשאלה אינה מי צודק, אלא איך לא משקרים לעצמנו.

וגם צעירים מסוימים, לא רבים, כאלה שלא נסחפים בהתלהבות הראשונה. צעירים שיש בהם בגרות מוקדמת, שמרגישים שמשהו בסיפורים לא שלם, אבל עדיין אין להם מילים. הספר הזה נותן להם שפה בלי לגזול מהם אחריות.

בסופו של דבר, זה ספר של מי שמוכן לחיות בלי נחמה פשוטה. לא נחמת החוק, לא נחמת הכוח, ולא נחמת המרד. אלא מי שמוכן לשאת אמת מורכבת, לחיות בעולם כפי שהוא, ולבחור בכל זאת איך לעמוד, בלי מסכה ובלי צעקה.

שער חמישי: מהו היסודות קודם הפוליטיקה

הפסיכולוגיה של הכוח הפנימי

הספר מדבר על פוליטיקה, אבל מי שמקשיב לו באמת מרגיש שהוא מדבר על משהו מוקדם יותר. לפני מדינות, לפני מוסדות, לפני חוק ומשפט. הוא מדבר על המקום שבו כל משחק מתחיל, המקום שבו האדם עצמו הוא הזירה הראשונה. כי אם יש בעולם כוח שמחליף לבושים, הרי הדבר הראשון שהוא עושה הוא להלביש את עצמו בתוך האדם, בתוך הרצון, בתוך הפחד, בתוך הדימוי, בתוך הסיפור שאדם מספר לעצמו כדי להחזיק מעמד.

יש טעות נפוצה לחשוב שהנפש היא מקום של אמת פשוטה. שאם אדם "מרגיש", אז הוא יודע. ואם הוא "מתכוון טוב", אז הוא נמצא בצד הנכון. אבל בפנים אין אמת ניטרלית. בפנים יש כוחות. יש משיכות ודחיות. יש הרגלים ישנים שמתחפשים לשכל. יש פחדים שמתחפשים ליראת שמים. יש כעסים שמתחפשים לצדק. ויש רצונות עמוקים שמתחפשים למסירות. הנפש מלאה שפות. וכל שפה יכולה להיות אמת, והיא יכולה להיות לבוש.

אדם עומד בבוקר ומרגיש שהוא רוצה דבר מסוים. הוא בטוח שזה רצון נקי. אחר כך הוא נפגש עם קושי, והוא מיד מוצא סיבה למה זה לא הזמן, למה זה לא מתאים, למה זה לא נכון. והוא לא משקר לעצמו במודע. הוא פשוט עובר ממנגינה למנגינה. הרצון דיבר, אחר כך הפחד

דיבר, אחר כך העצלות דיברה, אחר כך הכבוד דיבר. וכל אחד מהם יודע לדבר בשפה של אמת.

וזו הנקודה הראשונה שהפסיכולוגיה העמוקה מלמדת, והיא קרובה מאוד ליסוד של הספר שלך. העולם אינו מתנהל לפי הסיפורים שהוא מספר על עצמו. וגם האדם אינו מתנהל לפי הסיפור שהוא מספר על עצמו. האדם אומר: אני כזה וכזה, אני מחפש אמת, אני רוצה טוב, אני שונא שקר. ובפועל, בתוך האדם עצמו יש מאבק מתמיד על מי ינסח את הסיפור. מי יקבע מה ייקרא אמת, ומה ייקרא טעות. מי יקבע מה ייקרא "עקרונות", ומה ייקרא "רגשות."

כמו שבפוליטיקה יש חוק וכוח, כך בנפש יש "חוק" ויש "כוח". החוק הפנימי הוא הסיפור המודע: כך צריך, כך ראוי, כך נכון. והכוח הפנימי הוא מה שמניע באמת: פחד, תאווה, צורך באישור, רצון לשלוט, רצון לברוח, רצון לא להרגיש בושה, רצון לא להיפגע. והמאבק ביניהם אינו נגמר בזה שאחד מנצח והשני נעלם. הוא רק מחליף צורה. לפעמים הכוח מתלבש כחוק. לפעמים הפחד מדבר בשם מוסר. לפעמים הכבוד מדבר בשם אחריות. ולפעמים הסיפור המוסרי בעצמו נעשה זרוע שמאפשרת לאדם להימנע מכל שינוי אמיתי.

יש אנשים שמאמינים לסיפור שלהם, כמו שיש עמים שמאמינים לשפה שלהם. אדם אומר: אני אדם ישר, אני לא מחפש כוח. ובתוך הבית, בתוך החינוך, בתוך החברים, הוא שולט בשקט. הוא לא צועק. הוא רק מגדיר מה "נכון". הוא רק קובע מה "לא ראוי". הוא רק מסביר למה האחר טועה. והוא לא מרגיש שהוא מפעיל כוח. הוא מרגיש

שהוא שומר על אמת. זה הלבוש המתוחכם ביותר. כוח פנימי שמתלבש במוסר פנימי.

ויש אנשים אחרים שכבר איבדו אמון. הם ראו יותר מדי שקר, יותר מדי משחק, יותר מדי מסכות. ואז הם אומרים לעצמם: הכול אינטרסים, הכול כוח, אין אמת, אין טהרה. זו כבר ציניות פנימית. וגם היא משחק. זו דרך להגן על הלב מפני כאב. אדם שהיה פעם מאמין ונפגע, הופך למבין, אבל המבין הזה כבר לא רואה, הוא רק מתגונן. הוא למד את המשחק, אבל איבד את הפשטות.

הפסיכולוגיה העמוקה שאתה רומז אליה אינה מחפשת לא את האמונה התמימה ולא את הציניות. היא מחפשת ראייה. ראייה פירושה שהאדם מתחיל להרגיש בתוך עצמו מי מדבר עכשיו. האם זה פחד שמדבר, או רצון אמיתי. האם זה כעס שמדבר, או צדק. האם זה צורך בכבוד, או אמת. ראייה פירושה שהאדם מתחיל להבין שהנפש אינה "אני אחד", אלא זירה. ובזירה הזו יש שחקנים. כל אחד מהם יכול להיות מועיל. כל אחד מהם יכול להציל את האדם בזמנים מסוימים. אבל אם אחד מהם משתלט ומנסח את הכול, האדם נעשה עבד שלו.

כאן מגיע החידוש הגדול. האדם שמתחיל לראות את עצמו כזירה, מתחיל להשתחרר. לא להשתחרר כדי להיות חזק יותר, אלא כדי להיות פחות עיוור. הוא מפסיק להזדהות מיד עם כל דיבור פנימי כאילו הוא "אני". הוא אומר לעצמו בשקט: זה רצון, זה פחד, זה כבוד, זה עצב, זה עייפות. הוא אינו נלחם בהם בחרב. הוא אינו מחליף אותם בדרשות. הוא פשוט רואה. והראייה הזו, לאט לאט, מחזירה לאדם את הבחירה.

ובדיוק כמו בספר שלך, גם כאן יש סכנה. מי שמתחיל לראות את המשחק, לא תמיד נוח לו להמשיך לשחק כפי ששיחק קודם. לפעמים הוא מגלה שהרבה מן החיים שלו נבנו על ניסוחים. על "כך אני". על "ככה זה". על "אין ברירה". ואז הראייה מכאיבה. כי היא דורשת אחריות. כבר אי אפשר להסתתר מאחורי סיפור. כבר אי אפשר לומר: אני ככה, העולם ככה, הם ככה. מתחילים לראות את הדקויות. והדקויות הללו מחייבות.

ולכן פרק כזה אינו פרק על תיקון מידות, ואינו פרק על עצות לחיים. הוא פרק שמסביר מהו כוח, ומהו לבוש, בתוך האדם עצמו. מי שמאמין לסיפור שלו בלי לראות את הכוחות שמתחתיו, נשלט על ידם. ומי שמתחיל לראות את עצמו כזירה, מתחיל לחיות אחרת. לא יותר מוסרי בהכרח, לא יותר מצליח בהכרח, אבל יותר אמיתי. יותר אחראי. פחות שבוי בידי ניסוחים.

וזו אולי הנקודה שמחברת את הכול. הספר שלך אומר שהמסוכן ביותר אינו מי שמבין את המשחק, אלא מי שמאמין שהוא כבר נגמר. ובנפש, המסוכן ביותר אינו מי שיש בו יצרים, אלא מי שמאמין שאין לו. מי שמאמין שהוא נקי, שהוא רק אמת, שהוא רק צדק, הוא האדם שהכוח הפנימי שלו יפעל בו בלי שייקרא בשמו. ומי שמתחיל לראות, אפילו מעט, כבר שינה את חייו, כי הוא כבר לא יכול להאמין לאותה תמימות שהחזיקה אותו אתמול.

זה ספר של ראייה בעולם, והפרק הזה הוא הראייה בתוך האדם. אותו משחק, רק בזירה הראשונה, השקטה ביותר, שבה כל המסכות מתחילות.

הדת כמסגרת של כוח

כדי להבין את עולם הדת לעומקו, צריך להניח בצד לרגע את השאלות הגדולות של אמונה, אמונה טובה, ולהבדיל אלפי הבדלות אמונה שיקרית בעבודה זרה ודומיהן. לא מפני שהן אינן חשובות, אלא מפני שרוב המשברים של אמונות אינם מתרחשים שם. הם מתרחשים במקום אחר לגמרי. לא בשאלה אם יש אמת, אלא בשאלה מי מחזיק אותה, מי מנסח אותה, ואיך היא פועלת בתוך מערכת חיה של בני אדם.

ניקח לדוגמה דת של עבודה זרה, זה אינו דת רק של אמונה. היא גם מוסד. והיא תמיד הייתה מוסד. יש בה סמכות, יש בה היררכיה, יש בה שפה מחייבת, יש בה הכרעות שמחייבות גם את מי שאינו מסכים. במקום שיש הכרעה מחייבת, יש כוח. זה אינו פגם בדת, אלא מציאות אנושית. הבעיה מתחילה כאשר הכוח הזה אינו נקרא בשמו, אלא מתחפש כולו לקדושה.

במשך דורות רבים של הנצרות, שימשה הנצרות גם ככוח מארגן. היא קבעה מי מוסמך, מי בפנים ומי בחוץ, מה נחשב נכון ומה נחשב סטייה. כל זה היה גלוי. הכנסיה פסק, ומי שלא קיבל ידע שהוא יוצא מן המסגרת. לא תמיד זה היה צודק, אבל זה היה ברור. הכוח לא הוכחש. הוא היה חלק מן הסדר.

וכאן מתרחש שוב אותו דפוס של הספר כולו. יש מאמינים, ויש מבינים. המאמינים חיים בתוך המסגרת ורואים בה אמת מוחלטת. הם

אינם משחקים. הם אינם ציניים. הם בטוחים שהכללים מדברת בעד עצמה. שהמסורת ברורה. שהסמכות טבעית. והמבינים רואים דבר אחר. הם רואים איך דברים משתנים לפי הקשר. איך חומרה אחת מתעצמת ואחרת נעלמת. איך שפה משמשת לעיתים כדי לחזק גבולות, לא רק כדי לברר אמת.

רוב הנושרים מן הדת מתחלת כאשר אדם מרגיש שהמסגרת מדברת כך, אבל פועלת בשם משהו אחר. לא תמיד אינטרס נמוך. לפעמים פחד. פחד מאיבוד שליטה. פחד מפירוק קהילה. פחד מפתיחת סדק. ואז כל זה מדבר בלשון אמונה. מי שמרגיש זאת ואינו יודע לקרוא לזה בשם, מרגיש בגידה.

אבל האמת העמוקה יותר היא שהרבה פעמים זו אינה בעיית אמונה, אלא בעיית כוח. כאשר סמכות אינה מודה שהיא סמכות, כאשר הכרעה אינה מודה שהיא הכרעה, כאשר מסגרת אינה מודה שהיא מסגרת, האדם הפשוט נשאר חסר אונים. הוא אינו יכול להתווכח, כי הכול מוצג כמציאות. והוא גם אינו יכול להיכנע בשקט, כי משהו בתוכו מרגיש שזו לא כל האמת. כאן נולדים הפיצועים.

הכלכלה כתודעה, והכסף כלשון של כוח

כדי להבין את הכלכלה של זמננו אין די בגרפים, בשווקים, ובמספרים. כל אלו הם רק הציור החיצוני. מי שמבקש להבין באמת צריך לרדת רובד אחד פנימה, אל המקום שבו הכלכלה פועלת לא כמערכת טכנית, אלא כתודעה. כי הכלכלה המודרנית אינה בנויה בראש ובראשונה על

כסף, אלא על שפה. ועל מי שמבין את השפה הזו, העולם נראה אחרת לגמרי.

כסף אינו רק אמצעי חליפין. הוא לשון. הוא דרך לדבר על ערך, על זמן, על מחויבות, ועל כוח. שטר אינו שווה מפני שיש בו חומר, אלא מפני שכולם מסכימים לדבר באותה לשון. וכאשר לשון שולטת, היא אינה צריכה אלימות. היא פועלת בשקט. היא קובעת מי אפשרי, מי סביר, ומי דמיוני. מי שמבין זאת, מבין שהשאלה הכלכלית העמוקה אינה כמה יש לך, אלא באיזו שפה אתה חי.

בעולמות ישנים, כוח היה גלוי. אדון לקח, מלך גבה, חייל איים. הכלכלה המודרנית עשתה דבר מתוחכם בהרבה. היא הפכה את הכוח לבלתי נראה. במקום כפייה יש חוזה. במקום שוט יש ריבית. במקום איום יש דירוג. אף אחד אינו מכריח אותך לקחת הלוואה, אבל ברגע שלקחת, הזמן שלך כבר אינו שלך. וכאן מגיע יסוד עמוק מאוד. חוב הוא שליטה בזמן.

אדם שחייב, אינו רק חסר כסף. הוא חסר עתיד פנוי. החודשים הבאים שלו כבר תפוסים. ההחלטות שלו כבר מסומנות. הוא עובד לא רק כדי לחיות, אלא כדי לשרת התחייבות עבר. וזהו כוח גדול מכל כוח פיזי. כי הוא אינו נראה. אין מי להאשים. אין מי להילחם בו. יש רק לוח תשלומים, והוא מדבר בשפה רגועה, מסודרת, חוקית.

אשראי הוא אחד ההישגים המתוחכמים ביותר של הכלכלה המודרנית. הוא מאפשר צמיחה, יוזמה, תנועה. אבל הוא גם כלי של כוח עמוק. מי שנותן אשראי אינו צריך לשלוט בגוף. הוא שולט בהחלטות. הוא שולט

בקצב. הוא שולט ביכולת של אדם לומר לא. כי מי שתלוי באשראי, תלוי בהמשך האמון. והאמון הזה אינו מוסרי. הוא מחושב.

וכאן חוזר אותו דפוס שאתה מתאר בספר כולו. הכלכלה מדברת בשפה ניטרלית. היא מדברת על שוק, על היצע וביקוש, על יעילות. אבל מאחורי השפה הזו מתקיימות הכרעות שמכריעות חיים. מי עובד יותר שעות. מי חי במתח קבוע. מי יכול להרשות לעצמו סיכון. מי חייב יציבות. הכוח אינו נעלם. הוא רק החליף לבוש.

אדם שאינו מבין את הכלכלה כתודעה, מרגיש לעיתים שהעולם "ככה". צריך לעבוד, צריך לשלם, צריך לרדוף. הוא אינו מרגיש שהוא נשלט, כי אין אדון. יש רק מערכת. אבל מערכת שאין לה פנים היא המערכת החזקה ביותר. אין אל מי לצעוק, ואין ממי לבקש רחמים. הכול חוקי, הכול תקין, הכול מנומק.

לעומתו, אדם שמבין שהכסף הוא שפה, מתחיל לחיות אחרת. לא בהכרח עשיר יותר, ולא בהכרח חופשי לגמרי, אבל מודע. הוא שואל את עצמו לא רק כמה זה עולה, אלא במה זה עולה. לא רק אם זה אפשרי, אלא איזה זמן זה קונה ואיזה זמן זה גוזל. הוא מבין שכל התחייבות כלכלית היא גם התחייבות נפשית. שכל חוב קטן יוצר זווית חיים.

וזה מסביר למה אנשים עם אותו שכר חיים חיים שונים לגמרי. אחד מרגיש נחנק, והשני מרגיש יציב. ההבדל אינו רק בכסף, אלא ביחס. מי שחי בתוך המערכת בלי לראות אותה, מרגיש תמיד מאחור. מי שמתחיל לראות את המנגנון, מתחיל לבחור אחרת. לפעמים בקטן

מאוד. פחות אשראי. פחות התחייבויות. פחות חיים על זמן עתידי. יותר זהירות במה שהוא מוכר ובמה שהוא קונה.

הכלכלה המודרנית בנויה על דחיית סיפוק. אבל היא גם בנויה על דחיית אחריות. כל אחד הוא רק חלק קטן. הבנק רק נותן שירות. החברה רק משווקת. המדינה רק מסדירה. ובסופו של דבר, האדם הקטן מרגיש שאין יד שמחזיקה אותו, אבל יש יד שמכוונת אותו. זו פוליטיקה כלכלית במובנה העמוק. לא חוק, לא חרב, אלא הרגלים, ציפיות, ולוחות זמנים.

הפרק הזה אינו קריאה לפרוש מן הכלכלה, ואינו קריאה לבוז לכסף. כסף הוא כלי, ושפה, ושפה אפשר לדבר נכון ואפשר לדבר בה בשקר. מי שמבין את הכלכלה כתודעה אינו נעשה קמצן או מפוחד. הוא נעשה ער. הוא יודע שהמערכת אינה מוסרית ואינה מרושעת. היא פשוט פועלת. ומי שאינו רואה איך היא פועלת, פועל בתוכה בלי בחירה אמיתית.

וכמו בכל שאר חלקי הספר, גם כאן אין פתרון פשוט. אין יציאה מן המשחק. אבל יש הבדל גדול בין מי שחי בתוך המשחק בעיניים עצומות, לבין מי שחי בו בעיניים פקוחות. ההבדל הזה אינו תמיד נראה בכסף, אבל הוא נראה בחיים. במידת החופש. במידת השקט. במידת היכולת של אדם לומר לעצמו ביושר מה הוא באמת קונה, ומה הוא באמת מוכר, בכל עסקה קטנה של יומו.

הספרות והתרבות כבית־ספר של כוח

רבים נוטים לחשוב שספרות, קולנוע, וסדרות הם עולם של דמיון. בידור. בריחה מן המציאות. אבל מי שמתבונן מעט לעומק רואה שדווקא שם נעשית העבודה האמיתית. לא העבודה של שלטון גלוי, אלא של נרמול. התרבות אינה רק מספרת סיפורים, היא מחנכת רגש. היא מלמדת בני אדם מה מותר להרגיש, מה ראוי להזדהות, ואיפה לעצור את המחשבה.

סיפור טוב אינו רק עלילה. הוא מבנה. יש בו גיבור, יש בו אויב, יש בו מתח, ויש בו פתרון. והמבנה הזה חוזר על עצמו שוב ושוב, עד שהוא נעשה טבעי. האדם כבר אינו שואל למה זה הגיבור ולמה זה הרשע. הוא מרגיש זאת מיד. וההרגשה הזו חזקה מכל טיעון. כך התרבות קובעת מהו כוח לגיטימי.

בסיפורים רבים, כוח שמופעל בשם ערכים הוא כוח טוב. הוא אולי כואב, אבל הוא הכרחי. מי שמפעיל אותו הוא אדם מיוסר, אחראי, נושא על גבו עול. ולעומתו, הכוח הרע הוא גס, פרטי, אגואיסטי. אין צורך להבין אותו. מותר לשנוא אותו בלי לחשוב. כך נבנית תודעה שבה אלימות מסוימת נראית מוסרית, ואלימות אחרת נראית מפלצתית, אף שלעיתים שתיהן פועלות באותו אופן ממש.

גם המרד מקבל בתרבות צורה מסוימת. יש מרד יפה. מרד שמרגש, שמסתיים בניצחון, שמאשר בסופו של דבר את הסדר הקיים. הגיבור מורד, אבל רק נגד האנשים הרעים, לא נגד המבנה. הוא שובר דמות, לא מנגנון. הצופה יוצא בתחושה שהוא ראה אומץ, חירות, שינוי,

ובפועל הסיפור חיזק אצלו את ההבנה איזה מרד מותר, ואיזה מרד מסוכן.

כך התרבות עושה דבר עמוק מאוד. היא מאפשרת לאדם לפרוק רגשות בלי לשנות תודעה. הוא כועס, הוא מזדהה, הוא בוכה, הוא מתרגש, והוא חוזר לחייו כשהמסגרת נשארת שלמה. הסיפור נתן לו תחושת אמת, אבל לקח ממנו את הצורך לראות.

גם הרוע מתנרמל כך. יש רוע שאפשר לשנוא בלי לחשוב. רוע מוחלט, נטול הקשר, נטול היגיון. הוא קיים כדי שנוכל להרגיש טוב בצד שלנו. ברגע שהרוע מצויר כך, אין צורך לשאול איך הוא נולד, מי הרוויח ממנו, ואיזה מבנים אפשרו אותו. השנאה מספיקה. והמערכת שמייצרת כוח דומה, רק בלבוש אחר, נשארת מחוץ לשאלה.

הספר שלך עושה את ההפך הגמור. הוא אינו נותן גיבור. הוא אינו נותן רשע נוח. הוא אינו מציע קתרזיס. הוא מקלקל סיפורים. הוא מפרק את המבנה שעליו התרבות נשענת. הוא אומר לקורא: אל תמהר להזדהות. אל תמהר לשנוא. תסתכל. תראה איך אותו כוח עצמו מופיע שוב ושוב, בלבושים שונים, עם מילים אחרות, עם מוסיקה אחרת ברקע.

וזו הסיבה שהוא מסוכן. לא מפני שהוא אלים, ולא מפני שהוא קיצוני, אלא מפני שהוא אינו נותן נחמה סיפורית. הוא לא מאפשר לאדם לצאת מהקריאה כשהוא יודע מי הטוב ומי הרע. הוא משאיר אותו עם אי־נוחות. עם הבנה שהכוח אינו יושב רק אצל הנבל, אלא גם אצל הגיבור. שגם הסיפור עצמו הוא כלי.

תרבות פופולרית חיה מן הפשטות. היא צריכה קווים ברורים. היא צריכה זהות. היא צריכה צד. הספר שלך חותר תחת זה. הוא אינו אומר שאין טוב ואין רע, אלא שהוא מסרב לתת להם צורה נוחה. הוא מבקש מן הקורא להחזיק מורכבות בלי להפוך אותה לעלילה. וזה דבר שרוב התרבות אינה בנויה לשאת.

מי שגדל על סיפורים בלבד, מתקשה מאוד עם ספר כזה. הוא מחפש דמות להזדהות איתה, והוא אינו מוצא. הוא מחפש קו עלילה, והוא מוצא דפוס. הוא מחפש סוף, והוא מוצא חזרה. אבל מי שכבר הרגיש שסיפורים אינם מסבירים את חייו באמת, אלא רק מרגיעים אותו, מרגיש הקלה. סוף סוף מישהו אינו משקר לו בנחמה.

הספר הזה אינו נגד ספרות. הוא בעדה, במובן העמוק. הוא מזכיר לה את תפקידה הישן. לא להרדים, אלא להעיר. לא ללטף, אלא לפתוח עיניים. ספרות שהייתה פעם חקירה, לא מוצר. מחשבה, לא מותג.

ולכן הקישור לעולם התרבות אינו תוספת חיצונית, אלא מפתח. מי שמבין איך סיפורים עובדים, מתחיל להבין איך עולם עובד. ומי שמבין איך התרבות מנרמלת כוח, מבין למה ספר שמסרב לספר סיפור רגיל, נחשב מאיים.

כי הוא לוקח מן האדם את הדבר שהתרבות נותנת לו בשפע. לא מידע, אלא נחמה. ובמקום נחמה, הוא נותן ראייה. וראייה, כמו שאתה מראה שוב ושוב, אינה נעימה. אבל היא הדבר היחיד שמאפשר לאדם להפסיק להיות צרכן של סיפורים, ולהתחיל להיות עד למציאות.

המדע כהיסטוריה של כוח שקט

רגילים לראות במדע את המקום הנקי ביותר. מקום של אמת, של בדיקה, של הוכחות. כך מספר המדע על עצמו, וכך גם רבים מאמינים לו. אבל מי שמתבונן בהיסטוריה של המדע לא דרך התגליות בלבד, אלא דרך האופן שבו הן התקבלו, נדחו, הושתקו או התקבעו, מגלה תמונה מוכרת מאוד. אותה תנועה עצמה שפועלת בפוליטיקה, בדת, בכלכלה ובתרבות, פועלת גם כאן. לא בכוח גס, אלא בכוח של מסגרות, של שפה, ושל עיתוי.

בכל תקופה מדעית יש סיפור מרכזי. לא רק תיאוריה, אלא עולם שלם של הנחות, של מושגים, של דרכי מדידה. הסיפור הזה קובע מה נחשב שאלה רצינית ומה נחשב שוליים. מה ראוי למחקר ומה נחשב מוזר. מי נחשב מדען ומי נחשב חולם. זה אינו קורה ברשעות. זה קורה מתוך צורך. מדע זקוק למסגרת כדי להתקדם. בלי מסגרת אין שפה משותפת.

אבל המסגרת הזו, כמו כל מסגרת, נעשית גם כוח. היא אינה רק מאפשרת חקירה, אלא גם מגבילה אותה. מי שעובד בתוך הסיפור זוכה לתקציבים, לפרסומים, להכרה. מי שמערער על הסיפור, אפילו אם הוא מדויק, אפילו אם הוא מבריק, נתקל בקיר. לא תמיד קיר של טיעונים, אלא קיר של שתיקה. לא הזמן. לא השלב. לא בשלים לזה.

כך נוצר גם במדע ההבדל בין מאמינים למבינים. המאמינים הם אלו שחיים בתוך התיאוריה כאילו היא המציאות עצמה. הם אינם משקרים. הם עובדים קשה, מודדים, מחשבים. אבל הם מתקשים לשמוע דבר שמערער את היסוד. לא מפני שהוא שקרי, אלא מפני שהוא מסכן את

הסדר. והמבינים הם אלו שמרגישים שהמודל הוא מודל, שהשפה היא שפה, שהאמת עמוקה יותר מן הכלים שבהם היא נמדדת.

ההיסטוריה מלאה בדוגמאות. תיאוריות שנדחו לא מפני שהיו שגויות, אלא מפני שלא התאימו לרוח הזמן. רעיונות שנשכחו עשרות שנים ואז חזרו פתאום כאילו נולדו מחדש. מדענים שלא זכו להכרה בחייהם לא מפני שטעו, אלא מפני שהקדימו את זמנם. זה אינו כשל מוסרי. זה טבע של מערכת.

גם כאן הכוח אינו צועק. הוא מדבר בלשון של אמת. בלשון של מתודולוגיה. בלשון של ביקורת עמיתים. כל אלו כלים חשובים, אך הם גם שערים. ומי שאינו עובר בשערים הנכונים, אינו נכנס. לא בגלל שקר, אלא בגלל חוסר התאמה.

וזו נקודה עמוקה מאוד להבנת המדע. המדע אינו רק גילוי של אמת, אלא גם ניהול של אי־ודאות. הוא חייב לייצר יציבות כדי להתקדם. אבל היציבות הזו גובה מחיר. היא הופכת תיאוריה לזהות. היא הופכת מודל לאמונה שקטה. ואז, כאשר מגיע רעיון חדש שמערער את המבנה, התגובה הראשונה אינה סקרנות, אלא הגנה.

כמו בכל מקום אחר, גם כאן הלבוש משחק תפקיד מרכזי. במדע הלבוש הוא שפה מדויקת, נוסחאות, גרפים. מי שמדבר בלשון הנכונה, נשמע רציני. מי שמדבר אחרת, גם אם הוא נוגע באמת, נתפס כלא מדעי. וכך האמת עצמה נמדדת לא רק לפי מה שהיא אומרת, אלא לפי איך היא מדברת.

הספר שלך משתלב כאן באופן טבעי. הוא אינו נגד מדע, אלא נגד תמימות. הוא מזכיר שגם המקום שמדבר בשם האמת המוחלטת, פועל בתוך בני אדם, עם פחדים, עם יוקרה, עם אינטרסים של יציבות. לא אינטרסים נמוכים בהכרח, אלא אינטרסים של סדר.

מי שמבין את ההיסטוריה של המדע כך, מפסיק לראות בו מקדש טהור או אויב. הוא רואה בו מערכת חיה. מערכת שמתקדמת, אבל גם מגינה על עצמה. מערכת שמגלה אמת, אבל גם קובעת מתי מותר לגלות אותה.

וזו תובנה שמשנה את האופן שבו אדם חי עם ידע. הוא כבר אינו מחפש אמת סופית שתפטור אותו מן הצורך לחשוב. הוא מבין שכל אמת מתגלה בתוך זמן, בתוך שפה, בתוך מבנה. והוא לומד להבחין בין האמת עצמה לבין הצורה שבה היא נאמרת.

גם כאן, כמו בכל הספר, אין קריאה למרד ואין קריאה לציניות. יש קריאה לראייה. לראות שגם במדע יש כוח, רק שהוא מדבר בלשון של אמת. לראות שגם כאן יש משחק, רק שהוא שקט מאוד. ומי שמסוגל לראות זאת, אינו מאבד את האמון באמת. הוא מאבד את האשליה שהאמת חפה ממסגרות.

וכך, המדע נעשה שותף לספר, לא כראיה נגד העולם, אלא כהוכחה נוספת לכך שאותו דפוס אחד פשוט, של כוח ולבוש, של מסגרת ומשמעות, פועל בכל מקום שבו בני אדם מבקשים לדעת, לשלוט, ולהרגיש שהם עומדים על קרקע יציבה.

החיים הפשוטים כזירת כוח שקטה

יותר מכל התחומים הגדולים, אולי דווקא חיי האדם הפשוט הם המקום שבו הספר הזה נוגע בעומק הגדול ביותר. לא מדינות ולא מוסדות, לא כלכלה ולא אידיאולוגיה, אלא המקום שבו אדם חי את יומו. זוגיות, משפחה, חברויות. מקומות שאין בהם חוק כתוב, ואין בהם חרב גלויה, אבל יש בהם הכרעות יומיומיות שמעצבות חיים שלמים.

רבים רוצים להאמין שכאן אין כוח. שכאן יש רק אהבה, רגישות, רצון טוב. אבל מי שמתבונן באמת רואה שגם כאן פועל אותו חוק שקט. מישהו מחליט. מישהו מוותר. מישהו קובע את הטון. מישהו מגדיר מה נחשב נורמלי ומה נחשב בעייתי. זה אינו בהכרח רשע. זה טבע של חיים משותפים. במקום שיש קשר, יש השפעה. ובמקום שיש השפעה, יש כוח.

בזוגיות, למשל, לא תמיד מי שמרים קול הוא החזק. לפעמים דווקא מי ששותק קובע. לפעמים מי שמדבר בשם שלום הוא זה שמנהל את הגבולות. לפעמים מי שמוותר שוב ושוב אינו צדיק, אלא מי שמפחד מעימות. ולפעמים מי שנראה רגיש מאוד, הוא גם זה שמכתיב מה מותר להרגיש ומה אסור לומר. הכול נעשה בעדינות. בלי צעקות. בלי החלטות רשמיות. אבל התוצאה ברורה. יש צד שמתרגל להתכווץ, ויש צד שמתרגל להתרחב.

גם במשפחה זה כך. הורים וילדים, אחים ואחיות. מי קובע את האווירה. מי מחליט מתי מדברים ומתי שותקים. מי נושא על עצמו את התפקיד של המרגיע, ומי מקבל את הזכות להתפרץ. כל משפחה

מספרת לעצמה סיפור על עצמה. אנחנו פתוחים, אנחנו שקטים, אנחנו חזקים, אנחנו רגישים. אבל מתחת לסיפור פועל מבנה. והמבנה הזה מייצר תפקידים.

חברויות אינן שונות. יש חבר שתמיד מקשיבים לו. יש חבר שתמיד מבין. יש חבר שמותר לו לאחר. יש חבר שלא. אף אחד לא ניסח את זה בישיבה רשמית. הכול נבנה לאט, מתוך הרגלים, מתוך תגובות קטנות. אבל מי שחי בתוך זה מרגיש היטב מי יכול להרשות לעצמו מה. גם כאן, הכוח אינו גס. הוא מדבר בלשון של אופי. ככה הוא. ככה אני. ככה זה אצלנו.

וכאן נמצאת הסכנה הגדולה של החיים הפשוטים. הכוח אינו מוכר ככוח. הוא מוכר כטבע. וכאשר כוח מתחפש לטבע, קשה מאוד לגעת בו. מי שמרגיש שמשהו לא מאוזן אינו יודע איך לקרוא לזה. הוא מרגיש אשמה. הוא חושב שהוא לא מספיק רגיש, לא מספיק סבלני, לא מספיק מבין. והוא מוותר עוד קצת, ושוב קצת, עד שהוא שוכח מה הוא באמת רוצה.

אבל יש גם צד שני. מי שמחזיק בכוח העדין הזה, לרוב אינו רואה את עצמו ככוחני. הוא באמת חושב שהוא שומר על שלום. שהוא מונע פיצוץ. שהוא רגיש יותר. והוא אינו משקר לעצמו במודע. הוא פשוט לא רואה את התמונה כולה. כי גם כאן, כמו בכל מקום אחר, הכוח אוהב לפעול בלי שיקראו לו בשמו.

האדם שמתחיל לראות את זה אינו נהיה אכזרי. הוא אינו מתחיל לדרוש, לצעוק, לשלוט. הוא נהיה זהיר. הוא מתחיל לשאול את עצמו

שאלות קטנות. למה אני תמיד זה שמוותר. למה קשה לי לומר לא. למה כשאני מדבר מרגישים אי־נוחות, וכשאני שותק כולם רגועים. הוא מתחיל לראות את הדפוס, לא כדי לשבור אותו בכוח, אלא כדי לא להמשיך לזרום בו בעיניים עצומות.

הראייה הזו משנה חיים. לא בבת אחת, ולא בדרמה. היא משנה את הטון. את העיתוי. את היכולת לעצור רגע לפני ויתור אוטומטי. היא מאפשרת לאדם לומר מילה אחת במקום שתיקה ארוכה. והיא מאפשרת גם לשמוע מילה קשה בלי לקרוס. כי הוא כבר לא חושב שכל דבר הוא רק רגש, או רק אמת. הוא מבין שיש כאן מערכת.

וכמו בכל הספר, גם כאן אין הבטחה לאיזון מושלם. כל דאלים גבר אינו נעלם מן הבית. הוא רק נעשה עדין יותר. אבל יש הבדל גדול בין מי שנשלט בידי הדפוס, לבין מי שמכיר אותו. ההכרה אינה מבטלת את המתח, אבל היא מחזירה אחריות. היא מחזירה בחירה.

החיים הפשוטים אינם פשוטים כלל. הם הזירה הקשה ביותר, מפני שאין בה מסכות גדולות. אין אידיאולוגיה להסתתר מאחוריה. יש רק אנשים, רגשות, והרגלים. והאדם שמתחיל לראות שגם כאן פועל אותו חוק עתיק, אינו נעשה ציני. הוא נעשה בוגר. פחות תמים, יותר אחראי. פחות נבהל מן השקט, ויותר נאמן לעצמו בתוך הקשר.

וזו אולי הנקודה האחרונה והעמוקה ביותר של הספר. המשחק אינו מתחיל בממשלה, ואינו נגמר בהיסטוריה. הוא מתחיל בבית, בשיחה קטנה, בהחלטה יומיומית. ומי שמוכן לראות זאת שם, יכול לחיות

בתוך העולם כולו בלי לאבד את עצמו, ובלי להעמיד פנים שהוא חי בעולם שאין בו כוח.

הראייה כיסוד הכול

בסופו של דבר, אחרי כל הפוליטיקה, אחרי כל הדת, הכלכלה, המדע, התרבות והחיים הפשוטים, מתברר שהספר הזה אינו עומד על שאלה של צדק, ולא על שאלה של אמת במובנה הרגיל. הוא עומד על שאלה אחת בלבד, שקטה, חודרת, ומסוכנת הרבה יותר: מי רואה.

לא מה נכון, ולא מי צודק. כי השאלות האלו עצמן כבר נאמרות מתוך מסגרת. מתוך סיפור. מתוך עמדה. הספר הזה הולך צעד אחד קודם. הוא שואל מי רואה את עצמו כשהוא מדבר אמת. מי רואה את הכוח כשהוא לובש מילים יפות. מי רואה את המסגרת שבתוכה הוא חי, פועל, שופט ומרגיש.

רוב בני האדם אינם רעים ואינם שקרנים. הם פשוט אינם רואים. הם חיים בתוך שפה, בתוך הרגלים, בתוך סיפורים, ומבלבלים בינם לבין המציאות עצמה. הם רואים את העולם דרך עדשה, ושוכחים שיש עדשה. והעדשה הזו, דווקא מפני שהיא שקופה, קובעת הכול.

הראייה שעליה מדבר הספר אינה ידיעה. היא אינה מידע נוסף. אפשר לדעת הרבה מאוד ולא לראות כלום. אפשר לקרוא ספרים, להבין היסטוריה, לצטט רעיונות, ועדיין לחיות בתוך אותו משחק בלי לדעת שהוא משחק. ראייה היא רגע שבו האדם מבין שהוא עומד בתוך מסגרת, ולא מחוצה לה.

מי שאינו רואה, נאבק. הוא נאבק על צדק, על אמת, על ערכים. והוא עושה זאת בכנות. אבל מאחר שאינו רואה את המסגרת, הוא נאבק תמיד על ניסוח, לא על המבנה. הוא מחליף שפה, מחליף גיבורים, מחליף אשמים, והכוח נשאר אותו כוח.

מי שמתחיל לראות, אינו מפסיק לפעול, אבל הוא מפסיק להאמין שהפעולה שלו נקייה. הוא מבין שגם כשהוא צודק, הוא פועל מתוך עמדה. שגם כשהוא נלחם בעוול, הוא משתמש בכלים של כוח. הראייה הזו אינה מבטלת אחריות, אלא מכפילה אותה. כי כבר אי אפשר לומר: כך זה.

הראייה מתחילה קודם כול בעצמי. אדם מתחיל לראות מי מדבר מתוכו. פחד, כעס, אידיאל, עייפות, הרגל. הוא מפסיק להזדהות מיד עם הקול הראשון שעולה. הוא אינו מבטל אותו, אבל גם אינו נכנע לו. הוא רואה את עצמו כזירה, לא כצד צודק.

משם הראייה מתרחבת אל האחר. אדם מפסיק לראות אנשים כטובים או רעים בלבד. הוא רואה אותם כמי שחיים בתוך מסגרות, כמו שהוא עצמו חי. הוא מבין שאנשים מפעילים כוח לא תמיד מפני שהם מושחתים, אלא מפני שזה הכלי היחיד שהם מכירים. הראייה הזו אינה סליחה, אבל היא דיוק.

ומכאן מגיעה הראייה הקשה מכולן: ראיית המסגרת. לראות שהמדינה, הדת, הכלכלה, התרבות, ואפילו המשפחה, הן מבנים. הכרחיים, חיים, אך גם מגבילים. לראות שהמבנים האלו אינם אמת מוחלטת, אלא דרכים לארגן כוח, משמעות וחיים.

כאן הספר נעשה מסוכן. לא מפני שהוא קורא למרד, אלא מפני שהוא שולל תמימות. מי שראה מסגרת, כבר אינו יכול להאמין לה באותה פשטות. ומי שאינו יכול להאמין בפשטות, נעשה פחות נוח לניהול. הוא אינו ציני, אך גם אינו נאיבי.

הספר הזה אינו מציע פתרון. הוא אינו אומר איך צריך לראות. הוא אינו נותן שיטה. הוא עושה דבר אחר לגמרי: הוא מזמין את הקורא לשים לב. לשים לב מתי הוא משוכנע מדי. מתי הוא מדבר בשם אמת גדולה מדי. מתי הוא שוכח שהוא עצמו חלק מן התמונה.

וזו אולי ההבחנה העמוקה ביותר בין ידע לראייה. ידע נותן ביטחון. ראייה מערערת. ידע מאפשר להישען. ראייה מחייבת עמידה. ידע מאפשר להסתתר מאחורי מילים. ראייה מחייבת אדם לשאת את עצמו בלי מסכה.

ולכן זה ספר על ראייה, הרבה יותר משהוא ספר על פוליטיקה. הפוליטיקה היא רק המקום שבו הכול בולט. אבל הראייה נוגעת בכל. באופן שבו אדם מדבר עם עצמו. באופן שבו הוא שומע ביקורת. באופן שבו הוא מחליט מתי לשתוק ומתי לומר מילה אחת מדויקת.

מי שיבקש מן הספר הזה תשובות, יתאכזב. מי שיבקש ממנו לראות, עלול להשתנות. לא בבת אחת, ולא בדרמה, אלא בתנועה פנימית שקטה. תנועה שבה האדם מפסיק לשאול מי צודק, ומתחיל לשאול מה הוא באמת רואה עכשיו.

וזו תנועה שאין לה סוף. כי ראייה אינה יעד, אלא דרך. וככל שאדם רואה יותר, הוא מבין כמה עוד לא ראה. אבל בתוך אי־הוודאות הזו

נולדת צורה חדשה של יציבות. לא יציבות של אידיאולוגיה, אלא יציבות של אדם שיודע שהוא חי בתוך עולם של כוח, לבושים ומסגרות, ובכל זאת בוחר לראות, ולא לעצום עיניים.